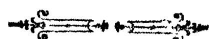
పద్మవ్యూహము

మూడవకూరుపు

చింతామణి, వరవిక్రయము, మధుసేవ,

చిత్రాభ్యుదయాది ...

కీ॥ శే॥ మహాకవి

కాళ్ళకూరి నారాయణరావుగారు

రచితము.

శా ... గారిచే

ప్రచురింపబడినది.

కాకినాడ

సిటీ ముద్రాలయమున

ముద్రితము.

1930.

అవతారిక.

ఈ నాటకరచన కీ క్రింది భారతశంకలు ముఖ్యకారణములు:

(1) ద్రోణుఁడు ధర్మరాజును బట్టియిచ్చుటకై పద్మవ్యూహమును బన్నిన ట్లున్నది. ధర్మజునకుఁ దద్భేదనోపాయమె తెలియనప్పు డతఁడందుఁ బ్రవేశించు ననుకొనుటకుఁ గాని—తన్మూలకముగాఁ బట్టువచ్చు ననుకొనుటకుఁ గాని—యవకాశ మెక్కడిది ?

(2) సైంధవుఁడు తపము చేసి, పశుపతివలనఁ బాండవులను "వారింప" గల్గుటకై వరము వడసిన ట్లున్నది. తలక్రిందుగ సంతతపము చేసినవాఁడు—"వధింపఁ" గోరక—వారింపఁ గోరుట యేటికో.

(3) వరబలమున, సైంధవుఁడు పద్మవ్యూహము చొచ్చు పాండవుల నడ్డఁగలిగిన ట్లున్నది. అగుఁగాక—అట్టి యుద్ధంకిలేసి విరాట ద్రుపదు లేమయిరి?—మఱి నాఁ డంతకన్న మిన్నయగు వ్యూహము నవలీలఁగఁ జొచ్చిన సాత్యకి యేమయ్యెను ?—కామరూపమున గగనవీధినుండియేని పోఁగల ఘటోత్కచుఁ డేమయ్యెను ?

(4) అభిమన్యువధకుఁ బ్రతిక్రియగా నర్జునుఁడు సైంధవుని వధింప శపథము సలిపినట్లున్నది. తన్నచ్చట లేకుండఁ జేసి దారుణవ్యూహము పన్నిన ద్రోణుఁడు—దుర్న్యయముగ విరథుఁ జేసి మను మాడిన కర్ణాదు లుండఁ—దమవారిని నిలువరించినంతమాత్రముఁ బనికి, నెందులకుం గొఱగాని సైంధవుం జంపఁ బ్రతిన పట్టుట యర్జునున కేమి న్యాయము—ఏమి విశేషము ?

(5) ద్రోణుని ప్రతిజ్ఞ నాఁడు నెఱవేఱ లేదు—అవ్వల సంబులకై యత్నమును లేదు. అంతవాసిశపథమట్లు వ్యర్థము కావలసినదేనా?

పై శంకలకుఁ బరిహారకముగా నీపద్మవ్యూహము పన్నఁబడినది.

దొరతనమువారి 1919 వ సంవత్సరపు నివేదికయందు, ఆసంవత్సరము ప్రకటింపఁబడిన యాంధ్రగ్రంథము లన్నిటిలో నీ పద్మవ్యూహ మగ్రగణ్య మయినదిగను-అనేకవిశేషములు కలదిగను శ్లాఘింపఁ బడినది. దీని ప్రథమ ప్రయోగ గౌరవమును శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగరపు మహారాజావారు దక్కించుకొనిరి. సర్వజన ప్రదర్శన సౌలభ్యముకొఱకు నొకయంకము తొలఁగింపఁబడినది.

కాకినాడ,
20-10-22

మహాకవి
కాళ్ళకూరి నారాయణరావు.

Errors, like stars, upon the surface flow ;
He who would search for pearls, must dive below.
Dryden.

పాత్రముల పట్టిక.

పాండవ పక్షమున-	అంకములలో	కౌరవ పక్షమున -	అంకములలో
1 కృష్ణుఁడు	1.5.6	1 ద్రోణుఁడు	2.6
2 యుధిష్ఠిరుఁడు	4.5.6	2 దుర్యోధనుఁడు	2.4.6
3 భీముఁడు	5.6	3 అశ్వత్థామ	2
4 అర్జునుఁడు	1.5.6	4 కర్ణుఁడు	2.4.6
5 అభిమన్యుఁడు	3.4	5 దుశ్శాసనుఁడు	2.4
6 ఘటోత్కచుఁడు	5.6	6 శకుని	2.4.6
7 సుమిత్రుఁడు	3.4	7 సైంధవుఁడు	2.4
8 విశోకుఁడు	6	అన్యులు	
9 ద్రౌపది	3.5	1 సంజయుఁడు	1.4.6
10 సుభద్ర	1.3.5	2 వైశంపాయనుఁడు	1.4.6
11 ఉత్తర	5.6	3 వృద్ధ (ఒక వీరమాత)	5

సుమిత్రుఁడు- అభిమన్యుని సారథి. విశోకుఁడు- భీముని సారథి.

సంజయ వైశంపాయనులు- వ్యాసులవారి శిష్యులు.

శ్రీ మేధా దక్షిణామూర్తి పరబ్రహ్మణే నమః.

పద్మవ్యూహము

నాంది

గరువము వాసి, ధర్మరతి, గౌరవవర్ధకతాపటిష్ఠులై
గురుకృప వైరివర్గము నణంచి తలిర్ప జయించి, జ్ఞాన వి
స్ఫురణఁ జరించునట్టి నరముఖ్యుల కెవ్వఁడు వశ్యుఁ డట్టియా
శ్రీకరుఁడు పయోపముఁబ్రముఁ డుపశంబునఁ గృతార్థులఁ జేయు మిమ్ముఁ బెక్.

ప్రస్తావన

సూత్ర—(ప్రవేశించి సభ నుద్దేశించి) ఓ విద్వజ్జన మహాజనులారా! ప్రపంచమునందలి సకల సామ్రాజ్యముల పునాదులను సడలించి, సర్వ సింహాసనముల నల్లాంతలూఁగఁ జేసిన యూరోపా మహాసంగ్రామమునందుఁ బ్రభుపక్షమునఁ బాలుగొని, ప్రాణవిత్తములను ధారవోసిన భారతవీరుల పరాక్రమ సాహసములకు గర్వపడుచు; నేతత్సంగ్రామశాంతి సంఘటిల్లి యభ్యుదయ మానవహీల్లినందులకై యానందింప సమావేశమైన మీ వినోదముకొఱకు నేను; విద్యచేత నేకాక, వినయముచేతను—విత్తముచేతనే కాక, వితరణముచేతను—వాక్కుచేతనే కాక, వర్తనముచేతను—వన్నెకెక్కిన శ్రీను దుబ్బగిరాజు వీరభద్రరాయని కంకితముగా, మహాకవి కాళ్లకూరి నారాయణరాయనిచే రచియింపఁబడిన వీరాద్భుత రసభరితంబగు పద్మవ్యూహ మహానాటకమును బ్రదర్శించి నా నేర్చిన భరతాగమమును సఫలము చేసికొన నభిలషించుచున్నాఁడఁ గావున సావధాన చిత్తమనుగ్రహింతురుగాక! (విని) ఏమనుచున్నారు?—

"చ. అనుపమరత్నభూషణము లఙ్గములఁ దాల్చిననాఁడె శోభఁ జెం
దనకెడు మాడ్కిఁ, గబ్బములు తప్పయి నేర్చిన సత్కులు ప్రద
ర్శన మొనరించునప్పుడె కరంబుఁ బ్రశస్తి వహించుఁ; గాన, న
య్యనఘునిపట్లు మాకుఁగల యాదరముం బొసఁగింపఁ జూడుఁడీ!"

అనియా?—చిత్తము, చిత్తము. (తెరవంకఁ జూచి) పారిపార్శ్వకా!

పారి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! యేమి సెలవు?

సూత్ర—పాత్రములను సిద్ధపఱిచితివా!

పారి—సర్వమును సిద్ధపఱిచితిని; తమయానుజ్ఞయే తడవు.

సూత్రి—సభ్యులయాదేశము వినియె యుందువు కనుకఁ జరిత్రచర్వణ మవసరము లేదు;—నీ వప్రమత్తుఁడవై యుండి భూమికల ధైర్యోత్సాహములను నీప్రోత్సాహముచేతఁ బెంపొందించు చుండుము.

పారి—ఆర్య మీ రట్టిసందియ మెందులకు?

గీ. ఎందు వీరాద్భుతరసంబు లేవు మీఱు
నదియ యుత్తమరూపక ; మట్టిదాని
నభినయింపఁగ మాశిష్యులందుఁ జిన్న
వాఁడును బ్రౌఢునను మించి పరిఢవిల్లు.

సూత్రి—అది నిజమే కాని—

ఆ. వె. గాలిచేతఁ దిత్తి, కరతాడనముచేతఁ
గందుకంబుఁ బెంపుఁ గాంచురీతి;
పొంత నిలిచి యొరులు ప్రోత్సాహపఱిచిన
జనుల శక్తి యుక్తు లినుమడించు.

తెరలో—అది యథార్థమె.

గీ. తమ బలంబులఁ బొరిఁగొను తాతఁ జూచి
చిచ్చువడి యూరకున్న విస్వచ్చుఁ డల్ల
కంసమర్దను ప్రోత్సాహ కారణమునఁ
దెలివిఁ గని, విల్లుఁగొని, భీష్ముఁ దెగువఁ దాఁకె.

సూత్రి—అదిగో!—నామాటకు నిదర్శన మిప్పుడే కానిపించినది. మనప్రసంగమువలనఁ బ్రోత్సాహమంది సంజయ వైశంపాయన వేషధారులు ప్రవేశించుచున్నారు. మన మిఁక నిష్క్రమింతము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

వి ష్కం భ ము

రంగము—కురుక్షేత్రము.

(సంజయ వైశంపాయనులు ప్రవేశింతురు.)

వైశం—(“తమబలంబులఁ బోరిగొను” అను వెనుకటిపద్యమును మరలఁ బఠించి) అట్లు తాఁకినబీభత్సుం జూచి భీష్మపితామహుం డిట్లు పలికెను:—

చ. గుఱిమెయి మత్స్యయంత్రమును గూలఁగ నేయుట విన్నదాది సం
గరముఖమందు నీపటిమ గన్గొన వేడుక గల్గియుండి య
వ్విరటునిపీటమాత్రి మొకవీసము చూచితి; మంచివీలు చే
కుఱె నిపు, డిన్నినాళ్ళవలెఁ గొంకక చూపుము నీదు పాండితిన్.

సంజ—అందుల కర్జునుఁ డేమనెనో ?

వైశం—ఇట్లనెను:—

చ. ఇరువదియొక్కసారులు మహీతల మెల్ల జయించినట్టి దు
ర్భర బలశాలియైన భృగురాముఁ బరాజితుఁ జేసె నన్న కీ
ర్తిరమ లభించె సర్వజగతీతల నాథులలోన మీకు నొ
క్కరి, కటువంటి మీయెదుట గాండివి యెంతటివాఁడు నిల్వఁగన్.

ఇట్లయ్యిరువు రొకరినొకరు సంభావించుకొని, యగణ్యంబగు ధనుర్విద్యానైపుణ్యంబు మెరయఁ గొంతవడి పోరినమీఁదట, నర్జునుం డొకదివ్యాస్త్రమున సమ్మోహితుఁ డు కాఁగాఁ, బాండవసైన్యంబునందు భయార్భటులును, గౌరవ సైన్యంబునందు జయార్భటులును నొక్కసారిగ బయలు వెడలెను. శ్రీకృష్ణుఁడు మొగము చిన్నబుచ్చుకొని రథము నవ్వలకుఁ దోలికొనిపోయెను. అయ్యవసరమున-

ఆ. వె. తండ్రిపాటు చూచి, తమబలంబుల తొట్రు
పాటు చూచి, మదిని బట్టరాని
యాగ్రహంబు వొడమ నభిమన్యుఁ డానదీ
తనయు వీఁకఁ దాఁకి ధ్వజము ద్రుంచె.

అప్పుడు భీష్ముఁడు మున్నిట్టివీరాధివీరులకు నలవికాని తన తాల ధ్వజము నతఁడవలీలఁ గూలనేసినందుల కాగ్రహానుగ్రహములు రెండును దీపింప నొకయర్ధచంద్రబాణమును వింట సంధించి విడిచెను. అభిమన్యుఁడు దానిని మార్గమధ్యముననె నుగ్గునూచము గావించి, యావృద్ధవీరుని కార్ముకము తుత్తునియలు కావించెను తోడనె గాంగేయుండు కొండొక బాణాసనముం గైకొన, నాతండు దానింగూడ నట్లె కావించెను. ఇట్లు,

ఉ. పట్టినచాపమెల్ల సులభంబుగ భగ్నము సేయ నాత్మలో
బిట్టలుక న్వహించి యలభీష్ముఁడు శక్తి నొకండు వైచి వి
ల్పట్టిన ముష్టిఁ జీల్చుటయుఁ బార్థతనూజుఁడు దాన చాపముం
బట్టఁగ వీలు లేక, యొకవాలు చివాలునఁ దీసె నుగ్రతన్.

కాని, యంతలో నర్జునుని యరద మడ్డు వచ్చినందున నిరుత్సాహుఁడై చికిత్స కనువెపముమీఁదఁ శిబిరమునకుఁ జక్కఁబోయెను. అభిమన్యుఁడు కదనభూమినుండి కదలిపోవుటకుం గలకారణ మిది. శిఖండి విజృంభణము- దేవవ్రతుని శరతల్ప శయనము- గాండీవి పాతాళోదక సమాకర్షణము- మున్నగు తరువాతి యద్భుతచర్య లన్నియు నీవె చూచితివి.

సంజ—తాళు, తాళు!-(వినుట నభినయించును) కృష్ణార్జునుల కంఠ స్వరములు వినవచ్చుచున్నవి -యిట్టివేళ వారెచ్చటికి బయలుదేరి యుందురు చెపుమా!

వైశం—ఇచ్చటనుండియె యాలోచన మెందులకు?-చూతము రమ్ము.

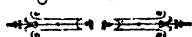
సంజ—ఇద్దఱము సిటే పోయిన నెట్లు?-కౌరవస్కంధావారమున నేమి జరుగుచున్నదో-వారుసైన్యాధిపత్యభారము మరల నెవరితల కెత్తుదురో చూడవలసి యున్నదికదా? నీవిటేఁగుము, నేనటేఁగెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

పద్మవ్యూహము

ప్రథమాంకము

రంగము:— పాండవస్కంధావారము.

[విశ్రాంతివేషములతోఁ గృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.]

అర్జు— బావా! రాచపుట్టు వెంతపాడుపుట్టు వయ్యా!

సీ. తండ్రి లేఁడనుమాట తలఁపున బడకుండఁ
ప్రేమతో మమ్మెత్తి పెంచినాఁడు
గురుశిక్షతోఁ దృప్తి కుదురక రణవేద
మును స్వయంబుగ నూరిపోసినాఁడు
ధార్తరాష్ట్రులు మేముఁ దగవు లాడఁగ మా
పక్షమే యెపుడును బల్కినాఁడు
అడవుల కేఁగునాఁ డంబకంటెను ముందు
పొటపొటఁ గన్నీరు పుచ్చినాఁడు
అట్టి ప్రేమ స్వరూపు మహానుభావు
నస్మదీయ పితామహు ననఘుఁ బట్టి
పొట్టనుం బెట్టికొన్న పాపులకు మాకుఁ
బుట్టగతు లుండఁ బోవునే! కట్ట! యింక.

కృష్ణ— దానికేమి కాని- భగవంతుఁ డీమహాపాపుం జేసి, యూయ
చ్చు నంతటితోఁ దీసివేసె నని చెప్పందగును.

సీ. వాహనంబు సిడంబుఁ బాగయు శస్త్రంబు
లేనివారల నేయఁ బోనిఘనుఁడు
ఎనసి నూర్వురుయోధు లెత్తివచ్చినఁ గాని
విల్లు చేఁ బట్టని వీరవరుఁడు
తెగువ నిర్వదిమూఁడు దినములు పోరాడి
భార్గవుం గెలిచిన బాహుబలుఁడు

కాశీశు సుతలకై కడఁగి వచ్చినన్నృపా
వళి నొంటినోర్చిన వాఁడిమగఁడు
తండ్రిసౌఖ్యమె కోరిన ధార్మికుండు
బ్రహ్మచర్యంబు నెగ్గిన పావనుండు
చావుఁ దనచేత నిడికొన్న సాధ్వితుండు
కరము మహిమాన్వితుండు గంగాసుతుండు!

(ఇరువురు మౌనముఁతో ముందునకు నడతురు.)

అర్జు—బావా! నీ వేమన్నను సరియే కాని- యుద్ధము బహువిరుద్ధ కార్య మయ్యా!

ఉ. ఆరయఁ, దండ్రియుఁ దనయుఁడన్నయుఁ దమ్ముఁడుఁ, శిష్యుఁడుంగురుం
డీరస మొప్పఁ దారసిలి, యెడ్డ వివేకము వీడి, వాఁడిమిన్
ధారణికోసమై పెనఁగి ధారుణిపా లగుకంటె వేఱుగా
దారుణకర్మ మింకఁ గలదా! వలదా యలదాని రోయఁగన్?

కృష్ణ—పాపము శమించుగాక!- నీకు మరల మతి పోయిన ట్లున్నది యుద్ధ మనఁగా వీరకర్మము- వీరకర్మమును నిందించుట వీరులను [illegible]ంచుట కాదా? చూఁడు,-

సీ. పురహరు[illegible] కర్బుర శరాసన శింజి
నీరవ మింకఁ జల్లార లేదు
అలశిబి యజ్ఞహయావళి గిట్టల
గుంట లింకను బూడికొంట లేదు
పరశురాముండు తర్పణ మాచరించిన
బావు లింకను నింకిపోవలేదు
దశరథరామ భూధవుఁడు కట్టిన నీటి
కట్ట యింకను వార్ధిఁ గలియ లేదు
వీరుల చరిత్రి లీరీతి విశ్వమెల్ల
నిండి సాక్ష్యం బొసఁగుచుండ నీవు వీర

కర్మమున నెగ్గు గలదన్న ధర్మవిదులు
పరిహసింపక విడుతురే! పార్థ! నిన్ను.

అర్జు—బావా! యుద్ధము, క్షామము, ఉప్పెన, భూకంపము, మహామారి, పారతంత్ర్యము, ననునివి యేఱును దేశమునకు మహోపద్రవకరములు. అట్టియుద్ధము ధర్మబద్ధ మనుట నాబుద్ధికి నచ్చకున్నది సుమీ!

సీ బెబ్బులి బారఁబడ్డ పెనసంత వంతునఁ
గదలి దేశంబెల్లఁ గలఁత నొందు
దంతి మ్రింగిన కపిత్థంబు చందఁబున
నిట్టి కోశంబెల్ల వట్టిపోవుఁ
గార్చిచ్చునం గాలు కానవిధంబున
స్వజనసంతతి వినాశంబు నొందు
సాయంతనపు టింద్రచాపంబు వడువున
మాటిమాటికి సిరి మార్పుఁ జెందు
ఓజ చెడి యొజ్జపట్టిన యోడ భంగి
దిక్కుమాలి గృహంబులు దిబ్బ లగును;
గటకటా! యెంచి చూడ సంగరముకంటె
ధాత్రిలోపల మఱియనర్థంబుగలదె!

కృష్ణు—ఓయి వెట్టినాఁడ!—

సీ. పౌరుషంబు త్యజించి బ్రతికి యుండుటకంటెఁ
దొలుదీవివారికి దొసగు కలదె
పూర్వుల విఖ్యాతి బూదిఁ గల్పుటకంటె
నార్యసంతతి కమర్యాద కలదె
ఆయుధ దారిద్ర్య మనుభవించుటకంటె
భారతీయులకు లోపంబు కలదె
ఆత్మగౌరవముపై నాస్థ వీడుటకంటె
హైందవులకు మానహాని కలదె

రాజ్య మెల్లను బరుల కర్పణము చేసి
మగతనము చంపుకొని, కీర్తి మాపుకొని, యు
హర్నిశలు పొట్టకొఱకు దాస్య మొనర్చు
కంటె మనజాతి కింకఁ గళంకంబు కలదె ?

అదికాక:—

సీ. సంగరాభావంబు సంఘటిల్లిననాఁడు
క్షాత్రబీజంబు నాశంబు నొందు
దానశస్త్రాస్త్రవిజ్ఞానంబు హరియించు
నవ్వల వ్యాయామ మంతరించు
నామీఁద దేహదార్ఢ్యము సన్నగిల్లును
నటువెన్క రోగము లతిశయిల్లుఁ
బడపడి దుర్బల హృదయులు పరిభవింతు
రంతటఁ బెనబుద్ధు లావహిల్లు;
నదియె మొదలుగ నైకమత్యంబు సెడును
కత్తులుఁ గఠారములుఁ బుటగతము లగును
దేశ మంతటితోఁ దల్పు తెఱచియున్న
యిల్లువోలెను కుక్కల కెక్కు యగును !

అర్జు—బావా ! అట్లయిన, యుద్ధము ధర్మబద్ధ మనియే నీ నిశ్చితాభిప్రాయమా ?

కృష్ణ—అదిగో ! అచ్చటమాత్రి మొకధర్మసూక్ష్మ మున్నది. రాజ్యస్థాపనార్థ మనియు, ధర్మస్థాపనార్థ మనియు యుద్ధము రెండువిధములు. అందు ధర్మస్థాపనార్థ మగుయుద్ధము కేవల ధర్మబద్ధము ఇప్పుడు మీ రొనర్చునది ధర్మస్థాపనార్థమె యగుటఁ జేసి యవశ్యమాచరింపఁ దగినది. ఎట్లందువా ?—

గీ. దశముఖుఁడు సీతనుంబోలె ధార్తరాష్ట్రు
లపహరించిరి మీరాజ్య మక్రమముగ;
దాశరథి సీతఁబోలెను చందాన మీరు
శాత్రవులఁ జంపఁదగు స్వరాజ్యంబుఁబోలెను.

అర్జు—(నడచుచు నడచుచుఁ గుడివైపునకు మరలును.)

కృష్ణు—అర్జునా! యేమది— యటు మరలితివి?— సుభద్రాదేవి యెందుచేతనో యీపూఁట జ్వరతాకాంతయై భోజనము సేయక పండుకొన్న దని విని యామెశిబిరమునుగూర్చి కదా బయలు వెడలితిమి?

అర్జు—అచ్చటికిది చాలఁ జేరువతోవ. ఈ పాంచాల శిబిరముల యావలివే మన రాణివాసపు గుడారములు.

ఇద్దఱు—(పరిక్రమింతురు.)

కృష్ణు—(ఇరుకెలంకులు పరికించి) ఈదిక్కువారింకను విశ్రమింపలేదు.

సీ. కవచధారణమునఁ గలిగినయుమ్మచ
  ల్లారంగ బయట నల్లాడువారు
తమవారియందు శాత్రవులందుఁ బడి మర
  ణించినవారి గణించువారు
సలిపివచ్చిన సాహసపుఁ గృత్యములు తమ
  ప్రియజనంబులకు విన్పించువారు
మఱునాఁటిసంగతి మనమున శంకించి
  శకునపరీక్షలు సలుపువారు
ఆయుధములు సానల వాఁడి సేయువారు
గాయములకుఁ జికిత్సలు గాంచువారు
నెందుఁ జూచిన నీరీతి సందడిగను
నున్నవా రదె, యీదెస నున్నవారు.

అర్జు—బావా! యీయోధులం జూచినపుడెల్ల నాహృదయము కట కట పడక మానదు సుమీ!

సీ. తనసముదగ్రి సౌధము తక్క నెఱుఁగక
 ననవోలె విలసిల్లు నాగరకుఁడు
తనదుక్షేత్రంబు సేద్యము తక్క నెఱుఁగక
 శమఁ బాటుపడియెడు జానపదుఁడు
తనయింటిపట్టు సందడి తక్క నెఱుఁగక
 సాధువై మెలఁగు వయోధికుండు
తనయాలి బిగికౌఁగిటిని దక్క నెఱుఁగక
 యుత్సవాంబుధిఁ దేలు యువజనుండు
పెండ్లికై వచ్చినట్లు సంప్రీతిఁ దరలి
వచ్చి, మానిమిత్తము తమ ప్రాణములను
యుద్ధభువి కప్పనము సేయుచుండ నెట్లు
మానసము నీరు గాకుండ మాను నయ్య.

కృష్ణ—అర్జునా! యోధులు కుంపట్లవంటివారు శాంతిసమయముల యందు వేసఁగికుంపట్లవలె నేమూలనోఁ పడియుండి, యుద్ధసమయములయందు శీతకాలపుఁ గుంపట్లవలెఁ గనకనలాడుట వారి ధర్మము సరి కాని- నీవనినట్లు శీఘ్రముగానే వచ్చితిమి! అదేకదా సుభద్ర శిబిరము?

అర్జు—అదే. అదుగో! ద్వారపాలకుఁడు మనలంజూచి, నివేదించుటకై లోపలి కరుగుచున్నాఁడు.

[అంతటఁ దెర యెత్తఁబడగా, సుభద్ర శిబిరము గోచరించును.]

సుభ—(శయ్య దిగి) రా చిన్నన్నా రమ్ము!—(అర్జుననివంకఁజూచి) *బాబును జూచినారా?

అర్జు—చూచుటకై పోతిమి కాని.—యప్పుడె నిద్ర పట్టినట్లు పరిచారకులు చెప్పినందునఁ జూడకయే రావలసి వచ్చినది. వైద్యులు కట్టు కట్టునప్పుడు నీవు దగ్గరనే యుంటివఁటకదా- వారేమి చెప్పిరి?

* అభిమన్యుఁడు.

సుభ—గాయము పూర్తిగా మానువఱకు యుద్ధరంగమునకుఁ బోఁ గూడదనియు, నీలోపల నతనికి యుద్ధవృత్తాంతము లేమియుఁ దెలియనీయఁ గూడదనియుఁ జెప్పిరి. (కృష్ణునివంకకుఁ దిరిగి) ఏ మన్నా! నిలుచుండియే యుంటి వేమి?

[కృష్ణార్జునులు కూరుచుండ, సుభద్ర శయ్య నానుకొని నిలుచుండును.]

కృష్ణ—చెల్లెలా యీపూట నీముఖమునందుఁ గానవచ్చు విచారము నకుఁ గారణము బాబు గాయ మేనా?

సుభ—(బలవంతముగా నవ్వి) అన్నా? దానికి విచార మేల?—

క. వీరునకుం బోరునఁ బ్రతి-వీరునిశస్త్రమున సంభవిలు గాయంబు న్నారీ ఫాలమునకుఁ గ-స్తూరీతిలకంబువోలె శోభయ కాదే?

కృష్ణ—అట్లయిన నేఁటివిచారమునఁ కేదో విశేష కారణమె యుండ వలెను.

సుభ—అన్నా! నావిచారమునకుఁ బదుమూఁడేండ్లు ప్రాయము రాఁగా నేఁటి దనెద వేమి?

కృష్ణ—కురుక్షేత్రమున మారణభేరి యెప్పుడు మ్రోఁగెనో అప్పటితో దాని కవసానము రానేవచ్చినది కదా?

సుభ—(నిట్టూర్పుతో) అయ్యో! అంతటితో నేమయినది?

గీ. సమరము తుపానుగాడుపు చందమునను
నెప్పు డేగతి మాఱునో యెఱుఁగ రాదు!
దానని జయాపజయములు దైవవశము
లనుచుఁ బెద్దలు వచియింతు రన్న! వినవె?

కృష్ణ—అది యట్టిదే కాని—మన మామెట్టు గడచితిమి.

ఉ. ఎవ్వని నాత్మలోఁ దలఁచి యెల్లపు డేను దలంకుచుందునో
యవ్విలుకాఁడు భీష్ముఁడు రణాంగణముం గయిసేసె నేఁడిఁక
గవ్వలగుత్తుల ట్లఖల కౌరవయోధుల మస్తకంబులం
గవ్వడి భీము లొక్కక్షణకాలము లోపల డుల్చివేయరే?

సుభ—చిన్నన్నా

సీ. ఆదినుండియు భీష్ముని యడలు నీకుఁ,
గర్ణు నడలెప్డుఁ జెప బావగారి, కస్త్ర
గురుని యడలు సదా నీవు మఱఁదగారి,
కలజయద్రథు నడ లనయంబు నాకు !

అర్జు—(పరిహాసముతో) ఏమిరా! యెన్నఁడుఁ జెప్పవైతివి !—సైంధవుఁడు నీదృష్టిలోఁ గర్ణ భీష్మద్రోణులకన్న మిన్న కాఁగలిగెనుగా!

చ. అడవుల నున్న నాఁడు ద్రుపదాత్మజ యొంటిగ నుంటఁ జూచి యా
జడమతి గొంచుఁ బోవుటయు, జాడలవెంబడి నేఁగి యాఖలున్
వడముడి కట్టి తెచ్చుటయు, వత్సలుఁ డగ్రజుఁ డాత్మ దుస్సలన్
గడుఁ దలపోసి పుచ్చుటయుఁ, గంజదళాక్షి! యెఱుంగ వేమొకో!

సుభ—ఎఱుఁగ కేమి?—నాభయకారణము దానికి సంబంధించినదే.

క. పరిపరివిధములఁ నెదఁ ద
త్పరిభవమున కడలి యోడలి పలుయత్నములన్
దురమున మిము గెల్వఁగ దు
స్తరమగు సస్త్రం బొకం డతండు గడించెన్.

కృష్ణ—చెల్లెలా! * అలాతపిశాచన్యాయముగా—దానికొఱకు నీవింతభయపడవలసిన పని లేదు. అది స్తంభనాస్త్రము కాని—మారణాస్త్రము కాదు ; మఱియు నొకసారితో దానిపని సరి.

సుభ—అది యట్టిదె కావచ్చును. కాని నాభయమునకు గొప్పకారణ మింకొకటి కలదు. అతని శిర మెవరైన నేలఁ గూల నేసినచో—

కృష్ణ—నేలఁ గూలనేసినఁగదా? త్రిశంకుస్వర్గమునఁ బడ నేయవచ్చును లెమ్మా. ఇంతకు,నివి తలఁపునకుఁ దెచ్చికొని యేనా నీవిట్లున్నది?

సుభ—అన్నా! తలఁపునకు నేను దెచ్చికొన లేదు-దుస్సల తెచ్చినది.

కృష్ణ—చెప్పు, చెప్పు—అదెట్లు?

సుభ—ఉత్తర వేవిళ్ళబాధ చూచి యేమియుఁ బాలుపోక, అత్తగారితోఁ జెప్పిరమ్మని మందారికను బంపితిని. అది మగిడి వచ్చునప్పుడు దుస్సల చూచి—"నీ వెవతె" వని యడుగ "అమ్మా

* కొఱవి చూచి దయ్యము మఱఁగొనినట్లు.

సుభద్రాదేవిగారి పరిచారిక'' నని యది యుత్తర మొసఁగెనఁట. ఆపాటున మఱుక్క మూరెకును మూతిబారెకును జేసికొని-"తన మగఁడు నాకొడుకుం జంపి నాకుఁ బుత్త్రశోకము కలిగించినందులకు నీయజమానురాలు పొంగి పోరగిలఁబడుచున్నది కాఁబోలును—! నామగఁడు తనకొడుకుం జంపి నాకూఅట్టి కలిగింపఁ గలఁడని యాకులుకులాడితో నాపలుకులుగాఁ జెప్పుము.'' అని పలికినదఁట!

కృష్ణు—మందారిక యంతమాట విని యూరకవచ్చునది కాదే?

సుభ—రానే లేదు—"అమ్మా! నీమగని మగతన మంద తెలిసినదే కాని—నేఁ బోయి యీమాట చెప్పిన నీకుఁ బుత్త్రశోకమునకుఁ దోడు భర్తృశోకముకూడ సంప్రాప్త మగునేమో యాలోచించుకొనుము;" అని మఱి చక్కవచ్చిన దఁట.

అర్జు—సరియే—అనవలసినమాట యేమో మందారిక యననే యన్నది; దానినే నేను స్థిరపఱిచెదను:—

చ. వల దని ధర్మనందనుఁడు వాగణ సేయ వధింపమాని య
య్యలఘుబలుండు భీముఁడు జయద్రథు లజ్జ హరించె నాఁడు; తొ
య్యలి! యల * సింధురాణ్మహిషి♦ యెదువ రాలితనఁబు నీమనం
బెలరుప కేపొ మాపొ హరియించెద నే నిఁక నూరడిల్లుమా!

కృష్ణు—అమ్మాయి! వింటివిగదా మీయాయనప్రతిజ్ఞ?—సైంధవు నిపూఁటతో లేనివానిఁగా నిశ్చయించుకొని, పోయి భోజనముచేసి విశ్రమింపుము. అర్జునా! దుర్యోధనుఁడు సర్వసేనాధిపత్యమును గూర్చి యాలోచించుటకు రాజుల నందఱను సభాశిబిరమునకు రప్పించు సన్నాహములో నున్నాఁ డని మనగూఢచారులు వచ్చి చెప్పిరికదా?—పైసంగతి యేమిజరిగినదో పోయి తెలిసికొందము రమ్ము (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

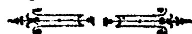
ఇది ప్రథమాంకము.

---

* మొప్పల ♦ మహారాణీత్వము.

పద్మవ్యూహము

ద్వితీయాంకము

రంగము:—కౌరవ స్కంధావారము.

[శకుని దుర్యోధనులు విశ్రాంతి వేషములతోఁ బ్రవేశింతురు.]

శకు—సరి కాని—యెక్కడికిప్పుడు మన ప్రయాణము ?

దుర్యో—ఆ చెట్టుక్రిందికి. ప్రత్యేకము నీతో నొకసంగతి మాట్లాడ గోరి, యందుల కది యర్హస్థల మని తీసికొని వచ్చినాఁడను.

శకు—నీవు మాట్లాడఁ గోరినసంగతి సేనాధిపత్యమును గూర్చియై యుండవలెను.

దుర్యో—మామా ! పరేంగిత జ్ఞానమునందు నిన్ను మించినవా రెవ రున్నారు ! అందువలననే నీతోఁ జెప్పక యేకార్యమునందును బ్రవేశింపను.

శకు—గమ్యస్థానము చేరినారము. ఇఁక నీవు చెప్పఁదలఁచిన దేమో చెప్పుము.

దుర్యో—మామా ! చెప్పుట కేమున్నది ?— సేనాధిపత్యమును గూర్చి *దధిపిత్రీహిన్యాయముగా నాకేమియుఁ బాలుపోవుటలేదు.

చ. గురుఁ డఖిలాస్త్రకోవిదుఁ, డకుంఠితవిక్రముఁ, డాజిలో సురా
సురులకుఁ గూడ దుర్జయుఁడు; సూతసుతుండును నట్టివాఁడె; యీ
యిరువురిలోన సైన్యముల కెల్ల నధీశ్వరుఁగా నొనర్ప నె
వ్వరు తగువారలో యని యవారిగ నామది శంకఁ బొందెడున్.

ఇంకొకటి—

గీ. గురునియెడ నెల్లవారికి గురియు, కాని—
పార్థునెడ నాయన విశేషపక్షపాతి ;
కర్ణుఁ డలపార్థు నెడలఁ గర్కశుఁడె, కాని—
యతనియెడఁ గొండఱకుఁ గిట్ట దాత్మయందు.

* పెరుగు పట్లు కలిసినట్లుగా.

అది యెటుండనిచ్చి, కర్ణున కాధిపత్య మిచ్చితి మనుకొనుము,

ఉ. ధనురాచార్యుని నన్ను నల్పునిగ స్వాంతంబందు భావించి యా
తని కర్పించెఁ జమూాధిపత్య మని రోషంబం జెందు ద్రోణుం డెదన్;
ఆతనిం గాదని యాచార్యున కిచ్చిన, —
తనకై ప్రాణము లొడ్డి యర్జునుని దోర్దర్పం బడంపంగ నెం
చిననన్నుం జినచూపు చూచె నని రోషించు న్మది న్కర్ణుఁడున్.

కాబట్టి, వ్యవహార మిదయుద్ధ మని నిర్ణయించుటకు వలనుపడక ముందునకు వచ్చిన గోయి, వెనుకకుఁ బోయిన నూయి—యను సామెతకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. ఈలాంటి విషమస్థితియందు నీబుద్ధి నడచిన ట్లితరబుద్ధియు నడవదు. కావునఁ, గర్తవ్యము * నిర్ధరించి నాయాందోళనము నివారింపుము.

శకు—సేనాధిపత్యమున గతి తరువాత నాలోచింతము కాని—నీ కింకను యుద్ధము సాగింపవలె ననియే యున్నదా ?

దుర్యో—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి మామ ! అట్లడిగితివి !

శకు—ఏమా ?

క. కనుబల్లిదుఁ డగుభీష్మునిఁ-బడనేసినవారి కింకఁ బసు లధికులౌకో!
గుడి మ్రింగినవారలక-ప్పడములె కాతలుపు లనఁగఁ బార్థివముఖ్యా!
మఱియు,

చ. కలన నదీతనూభవు శిఖండి శరావలి నొంచి రక్తధా
రలు వెడలించుచుండ ; గుణరావముతో విశిఖాళి రెండుచే
తుల సిగిడించి యీఁగలను దోలినయట్లు కిరీటి తూల్చె దో
ర్బలసన మొప్ప నేఁడు మనవీరుల ; వారి జయించు టెట్లికన్ ?

దుర్యో—(అనిష్టముతో) మామా ! నాముందు పారిప్రతాపవర్ణన మెందులకు గాని— యింతకు వచ్చినతరువాత సంధి చేసికొమ్మనియెదవా ?

శకు—(చిరాకుతో) పాడుసంధి !—సంధిమాట యెత్తినవా రెవ్వరు!

దుర్యో—మఱి ?—

నిర్ణయించి.

శకు—మఱి మార్గమే లేదా?—ఆగర్భశత్రులను నడంచుటకు యుద్ధమె కావలెనా?

దుర్యో—(ఆశతో) అట్లయిన, నీవ్యర్థాప్రయాన మంతయు నెందులకు? అదే చెప్పుము.

శకు—చెప్పెడి దేమిటి?—

గీ. నచ్చుబాటుగ మన కచ్చివచ్చినట్టి
పాచికలు చల్లఁగా నుండఁ బవర మేల
అధిప! నేను సృజించిన యత్నములకుఁ
గలదె తిరు గింక మూఁడులోకముల యందు?

దుర్యో—(వికాసముతో) మామా! యీమాట నామనసునందును నున్నదే కాని—యందుల కవకాశ మబ్బుట యసంభవ మని పయికిఁ దేల లేదు.

శకు—అనగా—•నాద్యూతప్రియుఁ డొంటరిగా నెట్లు దొరకు నని యేనా?—అందుల కిదియే తగిన యదను.

ఉ. దిట్టతనంబు మీఱఁగ యుధిష్ఠిరు నెవ్వరు పట్టి తెత్తురో
యట్టి యవక్రవిక్రముల కంచిత సర్వబలాధిపత్యముం
బట్టము గట్టువాఁడ నని పల్కుము నిండుసభాంతరంబునం,
బెట్టుగ నీతలంపు నెఱవేఱును దప్పక కౌరవేశ్వరా!

దుర్యో—(ఉత్సాహముతో) సెబాస్! మామా! సెబాస్!—
* ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ బభూవ యనునట్లు—నీయాలోచన ముభయతారకముగా నున్నది!

గీ. స్వామికృపచేత నీయెత్తు సాగెనేని
కడఁగి యీసారి నూత్నోద్యోగ కానలందు
వాన మొనరింపఁ బంపెదము వయిచి, వార
లూరి మొగి మెన్న డీక జూడకుండఁ జేతు,

శకు—ఈసరికి రాజు లందఱు సభాశిబిరము చేరి నీకొఱకు నిరీక్షించుచుందురు, పోయి ముందుపని చూతము రమ్ము.

• ధర్మరాజు * ఒకపనివలన రెండుప్రయోజనములు,

ఇద్దఱు --(మరల వెనుకకు నడతురు.)

(అంతటఁ దెర యెత్తబడఁగా—కృపాశ్వత్థామ దుశ్శాసన సైంధ ప్రభృతులు కొలువుకూటముతోఁ బ్రవేశింతురు)

దుర్యో—(సత్వరముగ సమీపించి) దుశ్శాసనా కర్ణుఁడు రాలేదా

దుశ్శా—వచ్చి, నీవు లేవని కాఁబోలును, తాతగారిని జూచివత్తు నని చెప్పి యేఁగినాఁడు. (వినుట నభినయించి అదిగో బండిచప్పుడు ! మాటలోనే వచ్చినాఁడు.

అశ్వ—(కృపునితో రహస్యముగా) మామా! చూచితివా మహారాజు పక్షపాతము ? ఇతనికిఁ గర్ణుఁ డొక్కఁడే వెలితిగఁ దోఁచెను

కృపు—(రహస్యముగానే) అబ్బాయీ ! యిదివఱ కతఁడు యుద్ధము నందు లేఁడు కదా ? అందువలన నతనింగూర్చి ముందు విచారించుటలోఁ దప్పేమియు లేదు.

(అంతటఁ గర్ణుఁడు ప్రవేశించును.)

దుర్యో—(కర్ణున కెదు రేఁగి) మిత్రమా యెచ్చటి కేఁగితివి ?

కర్ణ—నేనా ?

గీ. ఎవరికతమున నీపది దివసములును
దాల్పనైతినో శస్త్రము మా తాతగారి
పొంత సమరంబున కనుజ్ఞఁ బొందుకొఱకు
వసుమతీశ్వర! నేఁ బోయి వచ్చినాఁడ.

దుర్యో—ఈలాటిమర్యాదలు నీసొమ్ము. సరి కాని. సర్వసేనాధిపత్యమునుగూర్చి యేమి యాలోచించితివి.

కర్ణ—ఆలోచన కేమున్నది ? మనసేనాను లందఱుఁ *సేనానులే కదా!

దుర్యో—అదే వచ్చినచిక్కు—అందువల్లనే యేమియుఁ బాలుపోక, నీయిష్టపడినచో నొకదారి ద్రొక్కుటకు నిశ్చయించుకొన్నాఁడను.

కర్ణ—మహారాజా ! యేవిషయమునందుఁ గాని నాయిష్టముకొఱ కెన్నఁడు నెదురుచూడ వలదు సర్వత్ర నీయిష్టమే నాయిష్టము.

* కుమారస్వామి

దుర్యో—అట్లయిన రమ్ము. (కర్ణుని చేయి పట్టుకొని కొలువుకూటము నకు వచ్చి కృపునివంకc జూచి) ఆర్య ఆచార్యులవా రేరి?

కృపు—మహారాజ! వైద్యులలు గులం దీయుట పూర్తి కానందున నీవు కొలువుకూటమునకు రాcగనే వర్తమాన మంపవలసిన దని చెప్పి ముందు మమ్ములం బంపినారు.

దుర్యో—దుశ్శాసనా! సత్వరముగ బండి తీసికొనిపోయి యాచార్యులవారిని దోడుకొనిరమ్ము.

దుశ్శా—(నిష్క్రమించును)

దుర్యో—(సైంధవునుద్దేశించి) బావా! కడమవారందఱు వచ్చినట్లేనా!

సైంధ—అందఱు వచ్చి, యిక్కడ నుక్కగా నున్నందున నరుగో! పార్శ్వభాగములయందలి చవికలలోc గూర్చున్నారు.

దుర్యో—(కలయం జూచి) లేవకుండు, లేవకుండు,-ఇప్పుడు దట్టిమర్యాద లవసరము లేదు. (కర్ణునివంకc దిరిగి) అన్న ట్లడుగ మఱచితిని. [1] భవితవ్యమును గూర్చి తాతగా రేమయిన సెలవిచ్చినారా?

కర్ణ—కోటి సెలవిచ్చినారు. అన్నిటియొక్కయు సారాంశము- సంధి చేసికొనటయే శ్రేయస్కర మని.

దుర్యో—(వికటముగా నవ్వి) సుయోధనుని కంఠమునc బ్రాణ ముండగాc నది యెన్నcడుc బొసcగనేర దని చెప్పక పోయితివా?

కర్ణ—అట్లు చెప్పలేదు కాని—కర్ణుని కంఠమునc బ్రాణ ముండcగా నది పొసcగనేర దనిమాత్రము చెప్పితిని.

అశ్వ—(వికటముగా) మే లంగరాజా!-మేలు! యథార్థము చెప్పితివి! సంధియెడ నీకు మొదటినుండియు సవతితల్లి ప్రేమయే గదా!

కర్ణ—నాకే కాదు-నీకును, నీతండ్రికిని, నీమామకును దక్క, గడమ యందఱకును గూడ నట్లే. కారణము తెలియునా?-

గీ. భీరు లెవ్వాఁడ సంధియే కోరుచుందు
[2] విగ్రహామె కోరుచుందురు వీరు లెపుడు;

1 ముందరిసంగతి 2 యుద్ధము

అశ్వ—అట్లు కాదు—

ఎపుడు నీచులు కలహమే యిచ్ఛగింతురు
సంధియే యిచ్ఛగింతురు సాధు లెపుడు.

అని శాస్త్రము.

కర్ణు—(రోషముతో) ఆలాగేమి?—

చ. అవనిపు నుప్పుగల్లు దిను నాతని శత్రుల మేలు గోరి కే
పవ లిటు సంధికై పలవువారలె నీచులో—రాజుకోసమై
బవరమునందు ముందుఁ దమ ప్రాణము లర్పణ సేయఁజూచు వీ
రవరులె నీచులో యనుగ రాదె సభంగల పిన్న పెద్దలన్?

కృపా—అబ్బాయి! పాకము ముదురుచున్నదిఁక విరమింపుము.

అశ్వ—(వినిపించుకొనకయే) ఓహో! లజ్జాదేవి యీతని నెంతవిచ్చలవిడిగా విడిచిపెట్టినది! రణరంగమునకు ముందడుగు వేసి, రాజు నిమిత్తము ప్రాణము లొడ్డు మేము శత్రుల మేలుగోరు కృతఘ్నులమఁట!—యేదో వంక నాధారము చేసికొని యింతవఱకు నింట గూరుచుండి—* ఉలూఖల శేషన్యాయముగా-నిపుడు సిద్ధపడిన తాను రాజుకొఱకుఁ బ్రాణము లర్పించు పరమభక్తుఁడఁట!

ఉ. దండిమగండు భీముఁ డతిదర్ప మెలర్పఁగఁ ద్రిప్పి పెద్దదా
దండము వీచినప్పుడును; దత్తనయుండు ఘటోత్కచుండు కో
దండము త్రుంచి తేరిసయితంబుగ మీఁదికి నెత్తినప్పుడున్
దండను నెవ్వరుంటఁ బతి దక్కెనొ సభ్యులెఱుంగ కుండిరే!

కర్ణు—మహారాజా! వింటివా యీ యెత్తిపొడుపు!— దండు వెనుక నిలచి యాశీర్వచనపనస చెప్పవలసినవారికి, విల్లమ్ములు చేతికిచ్చి వీరవేషము వేయించిన నేమనుటకు సాహసింపగు!

అశ్వ—ఇది రెండవ తప్పు!—స్తోత్రపాఠములు చదువుటకు దండు వెనుక నుండు వృత్తి సూతుఁడగు నిది కాని నాది—కాదు.

దుర్యో—మిత్రమా! కృపాచార్యులవా రన్నట్లు పాకము ముదిరి పోవుచున్నదిఁక నీవును నింతటఁ విరమింపుము.

---

* అల్లుఁడు అత్తగారు పెట్టినప్పుడు మిన్నకుండి చివర, రిక్తహస్తముగా రోలు నాకినట్లు.

కర్ణు—(వినిపించుకొనకయే) అది యట్లే కావచ్చును; కాని—

గీ. యజనములయందు శ్రాద్ధములందుఁ దేర
కూళ్ళతోఁ బొట్టలను నించికొనుచుఁ, జిలుక
పలుకులం జీవనము ఫుచ్చు బాఁప లేమి
ఘనులు సూతులకంటె లోకంబునందు ?

అశ్వ—“వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి” యనునట్లు, చివరకు నీ కీబుద్ధి కూడఁ బుట్టినదా !

క. బ్రాహ్మణవేషముఁ దాలిచి,
బ్రాహ్మణసన్నిధిని విద్యలం బడసి, చివరకుం
బ్రాహ్మణనింద యొనర్చెదు
బ్రహ్మద్వేషంబు చిచ్చువంటిది సూవే !

మ. అతిపాతంబుగ హైహయాధముఁడు బ్రహ్మద్వేషముం బూని భూ
స్థిత రాజన్యకులంబు లన్నిటికిఁ దెచ్చె న్మాలవిచ్ఛిత్తి; దు
ర్మతి ! నీ విప్పు డకారణంబుగను బ్రహ్మద్వేషివై దుర్మదో
ద్ధతిఁ గల్పింపఁగఁబోకు సూతకులవిధ్వంసంబు నీపేరిటన్.

కృపా—అబ్బాయి ! అతనితో నేమి?—జగత్పూజ్యులగు నగ్రజన్ముల యౌన్నత్య మెవ్వ రెఱుఁగరు ?

కర్ణు—ఆహా !—యెఱుఁగ కేమి ?

ఉ. లోకుల వాకిళుల్ పవళులు న్నిశలుం బాడిగాఁగ మెట్టుచు
న్వారొను చిప్పకంబులు తృణంబున కేఁగియుఁ జేయి చాచుచున్
మాకుఁ జిరాయురున్నతులు, మాకు శుభంబు,సుఖంబు మాకటం
చేఁకటు బ్రాహ్మణాధముల నెవ్వ రెఱుంగనివారు ధారణిన్.

అశ్వ—ఓరీ, వీరంమన్యా ! * అలాబూ పాషాణ న్యాయముగా—
నీపుట్టువునకుఁ దగినట్లే పలికితివి ! చూడు—

మ. పోను పోవ్వ న్మను దస్యులం గెలిచి జంబూద్వీప మాద్యంతమా
ర్జనముం జేసిన దెవ్వ?—రాగమములున్ శాస్త్రేతిహాసంబులున్

* జాతిలోఁ బుట్టిన సారకాయ జాతినెఱియు రీట్లుండునో యట్లే పెరుగునట్లు

దనరం గల్పన సల్పి జ్ఞానమును బోధ్యల్లీల వ్యాపింపఁ జే
సినవా రెవ్వరు? బ్రాహ్మణోత్తములె కా? చింతింప మూఢాత్మకా!
ఇంకను జెప్పుమ నెదవా?

సీ. ఆదికాలమున నార్యావర్త మెల్లను
పాలించిన [1] మనువు బ్రాహ్మణుండు
ధరణీతలం బెల్లఁ దనదిగాఁ గన్న త
తపస్వి కశ్యపుఁడును బ్రాహ్మణుండు
[2] శక్రునిచేత ముజ్జగము నేలించు నే
ర్పరి బృహస్పతియును బ్రాహ్మణుండు
క్షత్రిజాతి నిరంకుశత్వ మడంచిన
పరశురాముండును బ్రాహ్మణుండు
పృథివిపుల కెల్ల విలువిద్దె బిచ్చు మిడిన
ప్రథితయశుఁడు నాతండ్రియు బ్రాహ్మణుండు;
ప్రాకటంబగు బ్రాహ్మణ ప్రాభవమున
కింతకంటె నిదర్శన మేమి వలయు?

కృపా—అబ్బాయి! అతనితో పాటు నీకుఁ గూడ మతి పోయినదా యేమి అన్నికంఠము లొక్క కంఠమై, యన్ని చేతు లొక్క చేయిగాఁ బని చేసి, యాత్మగౌరవము కాపాడుకొనవలసిన యిటు వంటి విషమస్థితియం దన్నిటికిని హానికరమైన యీ బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణ వివాద మేమిటి! అది కాక—మానవసంఘ మొక వృక్షము వంటిది:—

సీ. బ్రాహ్మణుల్ [3] మూలంబు భంగి విజ్ఞానజీ
వనము సర్వత్ర వ్యాపనము సేయ
క్షత్రియుల్ [4] స్కంధంబు చాడ్పున సకలభా
రంబోర్పునం ధారణం బొనర్ప
వైశ్యులు [5] శాఖల వడువున దిశ లంటఁ
బోఁకి దారిద్ర్యాతపం బడంప

1 స్వాయంభువుఁడు, 2 దేవేంద్రుఁడు. 3 వేరు. 4 మొదలు. 5 కొమ్మలు.

శూద్రులు [1] త్వచమట్ల సుర్కుక్కుచు నెండవా
నలఁ బరసంరక్షణంబు సలుప
మహిత మానవ సంఘు [2] ద్రుమంబు భువన
నందనంబున కెల్లను నంద మగుచు
నలచతుర్విధ పురుషార్థ ఫలసమృద్ధిఁ
గాంచుఁ; గొఱవడెనేని నశించు నిజము!

అశ్వ—అట్లయిన, మామా! యిఁక నే నిట్టిప్రసంగము సలిపి యిత రుల కవమానవ్యథ కలిగింపను. కాని—

గీ. శంతనుతనూజుఁ డనిఁ గూలునంతవఱకు
శస్త్రము త్యజింప శపథము సలిపె నితఁడు;
ఇతఁడు తెగునంతవఱకు నే నిదె మదీయ
శస్త్రము త్యజించుచుంటి నిశ్చయముగాను.

(అని ఖడ్గమును విడుచును.)

కర్ణు—[3] అంధకరదీపికాన్యాయముగా-నీవంటివాఁడు శస్త్రము ధరించి నను, త్యజించినను గూడ సమానమే!

అశ్వ—వింటివా మామా! యీతుంటరి వాగుడు!—ఓరీ! రథ కార కుల కలంకా! రాధా గర్భ భారభూతా!

గీ. శస్త్ర ముడిగితి నని సాహసంబు వలదు
ముష్టియే చాలుఁ జుమి నిను మోది చంప
ముష్టియుంగూడ నేల నీమూర్ధ మిదిగో!
కాలఁ జిదుపలు గావింతుఁ గాచికొనుము!

(అని తన్నఁ బోవును.)

కృపా—(అడ్డుకొని) వత్సా! వత్సా! వీనిమాట లేమి లెక్క?— రాజు మొగము చూడుము. (అని వెనుకకుఁ దీసికొనిపోవును)

కర్ణు—(ఆగ్రహముతో) ఓరీ! వాగాడంబరా! కుక్షింభరా!

గీ. అరయఁ బిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్రమునచు
సైచినకొలఁదినీసాహసంబు హెచ్చు?

1 పట్టు. 2 చెట్టు 3 గ్రుడ్డివాని చేతి దీపము వలె.

రమ్ము నీకండలం జెక్కి రాపులుంగు
గమికి సంతర్పణ మొనర్తుఁ గాక మూర్ఖ!
(అని ముందున కుఱుకును.)

దుర్యో—(పట్టుకొని) మిత్రమా! యేమి యన్యాయ మిది! మనలో మన మిట్లు తగవు లాడుకొనిన శత్రువులు పరిహసింపరా?—

అశ్వ—(అపవారించుచు) మహారాజా! * ఉద్ఘాటదంష్ట్రి భుజగన్యాయముగా—బ్రతుకు వీని నీవింకను నెందులకు రక్షింపఁ జూచెదవు?—

ఉ. వీఁడె కతంబు పోరునకు, వీఁడె సుమీ శనిగాఁడు నీకు నీ
తోడి సమస్తయోధులకుఁ, దుంపెసలాడక మానినంబునన్
వీడును వీనిపై నెవరు, వీడును నాకెడగల్గ, నేటితో
మూఁడెను వీని కాయు నిఁక బోలదు సైపఁగ నింతయేనియున్.

కర్ణ—మహారాజా యితని దుష్ప్రలాపములకు నాయొడలు మండిపోవుచున్నది— వీనిరక్తమునందు మజ్జన మాడినఁ గాని యిది చల్లఁ బడదు. విడువుము- నన్నిఁక విడిచిపెట్టుము (అని పట్టు వదల్చుకొనును.)

దుర్యో—(మరల నడ్డుకొని) అదిగో బండిచప్పుడు—ఆచార్యులవారు వచ్చుచున్నారు—

కర్ణ—(అంతలో నపవారించి) రానిమ్ము -ఆయన కేవరు శిష్యులో వారు భయపడుదురు

చ. గిరిసుత తల్లివోలెఁ దిలకింప, శరాసన వేద మర్మముల్
పురహరు సన్నిధానమునఁ బూర్తిగ నేర్చి, పరీక్షయిచ్చి, యా
హరుని కటాక్షమాలికయు, నాయన గొడ్డలియుం గడించి సు
స్థిరయశుఁడైన భార్గవుని శిష్యుఁలు కర్ణుఁడు నీ వెఱుంగవే?

అశ్వ—చెట్టుపేరు చెప్పి కాయ లమ్ముకొనుట యనఁగా నిదియే!

గీ. తెలిసి, సలిపిన మోసము-తెలిపినట్టి
విద్య వ్యర్థము గాఁగ శపించి వెడలఁ

* కోఱలు తీయఁబడినపాము పైకి భయంకరముగఁ గాన్పించుటయే కాని-కరవ నేరదు

గొట్టిన న్నిగ్గు విడిచి యాగురుని పేర
చెప్పికొని యిందు మర్యాదఁ జెందఁజూచు!

కృపా—హాఁ! కట్టుకట్టు కనఁబడుటలేదా ?- (అని వచ్చుచున్న ద్రోణుని సూచించును.)

(అంతట దుశ్శాసన ద్రోణులు సత్వరముగఁ బ్రవేశింతురు.)

ద్రోణు—మహారాజా నాయాలస్యమును మన్నింతువు గాక. (పార్శ్వములకుఁ దిరిగి) సభ్యులారా మీకందఱకు శ్రమ కలిగించి నందులకుఁ జింతిల్లుచున్నాఁడను. (కర్ణుని వంకఁ జూచి) ఏమిది యంగరాజు మొగము కోపరసమునఁ దేలియాడు చున్నది (అశ్వత్థామవంకఁ జూచి) సరి — నాయాలస్యమునకు నేను జింతింపవలసిన పనిలేదు! అంగరాజును మావాఁడును గలిసి సభ్యుల కేదో వినోదము గలుగఁ జేయుచునే యున్నవారు (రాజువంకకుఁ దిరిగి) మహారాజా! కర్తవ్య మేమి?

దుర్యో—సర్వసేనానాయక నిర్ణయమే

ద్రోణు—దానికిఁ బెద్ద యాలోచన మేమిటులకు ?- నీకుఁ దోచినవారి నొక్కరిని నీవే పేర్కొనుము.

దుర్యో—ఆభారము నాపైఁ బెట్టికొనుట నాకిష్టము లేదు.

ద్రోణు—మఱి యెట్లు సేయ నెంచితివి ?

దుర్యో—ఇట్లు; —(అని సభవంకకుఁ దిరిగి) ఓసభాస్తారులారా

గీ. ప్రాణములతోఁడ నెవ్వరు పాండవాగ్రి
జన్ముఁ గొనితెచ్చి యర్పింప శపథ మాచ
రింపనేర్తురొ లెండు వారికి సమస్త
వాహినీనాయకత్వ మర్పణ మొనర్తు.

(అని కర్ణునివంకఁ జూచును.)

కర్ణు—(గర్వముతో) మహారాజా నావంకఁ జూచెద వేమి ?

మ. ధనురాచార్యుఁడ నంచుఁ బేరుఁ గొని యత్యంతంబు నీచేత మ
న్ననలం గాంచెను ద్రోణుఁడుండ-మఱి యెన్నంగరానిశూరుండుత

త్తనయుం డుండ నిఁకేల మాద్బృశులుచేత న్వాతఁ గానట్టివా
రనుమానింపక యుండుఁ జూఫు మనవయ్యా! వారిసామర్థ్యముల్.

ద్రోణు — (తిరస్కార పూర్వకముగా) అగరాజా! [1] కరభదోహనన్యాయముగా- ఈభారము నిశలకెత్తుట యయుక్తమే అర్జునుని నీకు వంతువేసి మహారాజు నీపైఁ గొండంత యాస పెట్టుకొని యున్నాఁడు. అదిమాత్రము నిర్వహించి యతనిముద్దు చెల్లించితివా-చాలును. (దుర్యోధనునివంకకుఁ దిరిగి) మహారాజా! యీ సంగర్భమున నిన్నొకటి యడుగవలసి యున్నది; యెవ్వరో యొకరు పాండవాగ్రజుం బట్టి యర్పించుట రసుకొనుము- అప్పుడు నీ వతని నేమి చేయుదువు?

దుర్యో—మీయభిప్రాయము తెలిసినది-చేఁజిక్కినవానిఁ జంపునంతటి యక్రమమునకు సుయోధనుఁడు పాల్పడునని యెన్నఁడును శంకింపవలదు.

ద్రోణు—అట్లయినచో,—

చ. సురగణ మెల్లఁ గోటవలెఁ జుట్టును గ్రమ్మినఁ గ్రమ్మెఁగాక! శం
కరుఁడు స్వయంబుగా వెసలి తానఁగ వచ్చిన వచ్చెఁగాక! భూ
వర! విను మస్మదీయ భుజపాటవముం గని మీరలెల్ల ర
చ్చెరువుపడన్ యుధిష్ఠిరుని జీవముతోడనె పట్టియిచ్చెదన్.

(తెరలోఁ గలకలము.)

దుర్యో—ఆచార్యోత్తమా! మీశపథము విని సభ్యు లందఱు జయజయధ్వానములు సేయుచున్నారు. అభిషేకద్రవ్యము లాచవికలో సిద్ధము సేయఁబడి యున్నవి. దయచేసి, [2] పట్టము ధరింపుఁడు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది మహాకవి కొక్కొండ వేంకటరత్నపంతులు ... [illegible] నారాయణరాయ విరచితంబగు

పద్మవ్యూహ మహానాటకమున

ద్వి తీ యాం క ము.

---

1 అప్రయాసముగా గాడిదపాలు పితికినట్లు. 2 అభిషేకకాలమున నొసట గట్టు పట్టె.

విష్కంభము.

సుమిత్రుఁడు—(ప్రవేశించి) పసిబిడ్డముద్దే ముద్దు-పనిముద్దే ముద్దు మూఁడుదినములనుండి బాబుగారు శిబిరమునందే యుండవలసి వచ్చుటంజేసి- "ముందేయి యూడిన పిమ్మటేయి యాడు" నను సామెతగా—ఆయనసారథి నగు నేనును బలికి మొగమువాచి గోళ్ళు గిల్లుకొనుచుఁ నింటఁ గూర్చుండవలసినవాఁడనైతిని! (పరిక్రమించి) చిన్నదొరగారు నిన్న భగదత్తుం బ్రదుంచినప్పుడును, గర్ణు నొంచినప్పుడును జూపిన ప్రతాపమును గన్నులారఁ గాంచఁగలిగిన నాతోడివారి యదృష్టమే యదృష్టము! నేఁడు తెల్లవారుసరికి వినవచ్చిన కింవదంతి నిజమగునెడలఁ గౌరవులకు నిన్నఁ గలిగిన పరాభవమే యందులకుఁ గారణమైయుండవలెను, కాని, మొన్నను నిన్నను లేనిది నేఁడట్లు యుధిష్ఠిరమహారాజుగారిం బట్టఁగలుగుటకు ఆచార్యునకుఁ గ్రొత్తగా వచ్చిన కొమ్ములేమిటి! (వినుట నభినయించి) ఆ మహాకలకల మేమయి యుండునుం జెప్పుమా (ప్రక్కకుఁజూచి) భేరి పాఱవేసిన గుఱ్ఱమువలె వచ్చు నీతఁడెవ్వఁడైయుండును! (పరికించి) ఓహో! ఆఁ డంగులకు యుద్ధవార్తలు నివేదించు జంఘాలికుఁడా!—భద్రా! ఆకలకల మేమి?—ఓరి పొగరుబోతా! నోరు విప్పిన నోటిలోని ముత్తెములు రాలిపోవు ననియా పలుకకుండనే పరుగిడుచున్నాఁడవు? పోనిమ్ము, బాబుగారి స్థితి నేఁ డెట్లున్నదో చూచినవెనుక నేనె పోయి తెలిసికొనెదను. (కొంచెము నడచి) భద్రా! బాబుగా రేమి చేయుచున్నారు!-ఏమంటివి?—ఉత్తరకుమారికా ద్వితీయులై యున్నారనియా?-అట్లయిన నిది సమయము కాదు-తరువాత వచ్చెదను.

(అని నిష్క్రమించును)

ఇది విష్కంభము.

పద్మవ్యూహము.

తృతీయాంకము.

రంగము—అభిమన్యుని శిబిరము.

(తల్పగతుండై యభిమన్యుండును, ఆసీనయై యుత్తరయును ప్రవేశింతురు)

ఉత్త—ఆర్యపుత్రా ! నేఁడు మీకన్నులు కొంచెమెఱ్ఱగా-నున్నవి. రాత్రి సరిగా నిద్ర పట్టలేదా యేమి ?

అభి—(బలవంతముగా నవ్వి) ప్రేయసీ! యిది నిద్రవచ్చునసమయమా!

సీ. ధర్మమూలకముగు తమరాజ్యమును బరుల్
వంచనచేసి హరించునపుడు
అన్నిటం దాము ప్రజ్ఞాన్వితు లయ్యు న
న్యులకు లోఁబడి యుండవలసినపుడు
స్వజనంబు నిజరాజ్య సంపాదనార్థము
పలువిధంబులఁ బాటు పడెడునపుడు
పెరవారు ధర్మతత్పరబుద్ధిఁ దమకు సా
యంబుగ నిల్చి పోరాడు నపుడు
తమకొ తమ వైరికో విజయమునఁ జేసి
శాశ్వతంబగు కీర్తియు, సకలరాజ్య
పదవియు లభించుతఱుణము వచ్చు నపుడు
కూర్కు వచ్చునె యెంతటి కూళకైన !

ఉత్త—ఆర్యపుత్రా ! స్వర్గసామ్రాజ్య మెన్నిసారులు దుష్టుల చేతులలోఁ బడ లేదు ?-కాని, యెవ్వ రెంతకాలము బాపుకొనఁ గలిగిరి ? అట్టె—

చ. భరత నలాంబరీష శిబి బాణ భగీరథ రంతిదేవ సం
వరణ పురూరువః ప్రముఖ పార్థివసత్తము లేలినట్టి యీ

ధరఖలు లాక్రమించినను దక్కదు వారికి; ౯ హుబారిలో
ఖరకరమండలంబు చిరకాలము చిక్కుట సంభవించునే?

అభి—(ఉత్సాహముతో) ఓహో!-యెంతచక్కఁగాఁ బలికితివి!-ఏదీ-
యొకసారి ముద్దు పెట్టుకొననిమ్ము.

ఉత్త—(లజ్జతోడి చిఱునగవుతో) ఇప్పుడేగదా యైనది!—మరల
నింతలోనేనా!

అభి—ప్రియురాలా! ఆమాధుర్యము నీచెక్కిటిలో నున్నది. నాపెద
వులు స్వప్నమునందుఁ గూడ దానిని జవిచూడఁ గోరుచునే
యుండును-ఆఁ! యేమది- అట్లు కంపించితివి?-నాపలుకులయందు
భయకారణ మే మున్నది?—

ఉత్త—ఆర్యపుత్ర! వేకువజామున నా కొక వింతయైన స్వప్నము
రాఁగా దానివలన నాహృదయ మేమో కాని—చేయిపెట్టి
కలచి నట్లయినది. ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు మాటలనందడిలో
దానిని మఱచితిని. కాని యిప్పుడు మీరు స్వప్న మనుటచేత
మరల నది జ్ఞప్తికి వచ్చి యట్లు కంపింపఁ జేసినది.

అభి—(మందహాసముతో) ముగ్ధరాలా! వినాటసంతానము స్వప్నము
లకుఁగూడ భయపడునంత పిరికిగుండె కలదని యిదివఱకు నే
నెఱుఁగను సుమా! అయిన, నాస్వప్న మేమో వినిపించెదవా?

ఉత్త—మనమిరువుర మొకయున్నతమైన పర్వతశిఖరమునఁ గూర్చుండి
యిష్టగోష్ఠిలో నుండ, నాకస్మికముగ మనయిరువురినడుమ నొక
ధూమరాశి బయలువెడలి మిన్నుముట్టుకొన్నది! తన్మధ్యమున
మీరు కెంపువలె నెఱ్ఱనైన మేనితో నృత్యము సేయుచుండ
నేను భయభ్రాంతనై "ఆర్యపుత్రా! ఆర్యపుత్రా" యని
యఱచుటకు మొదలుపెట్టితిని! అప్పు డాపొగనుండి యొకచంద్ర
బింబ ముదయించి చరచర నాకసమునకుఁ బోయి మరల తెప్పపా
టులోఁ గ్రిందికివచ్చి నాగర్భము చొచ్చినది! అంతలో వైతా
ళికుల ప్రాతఃకాల వర్ణనమువలన మెలకువ వచ్చినది—అప్పటి

నుండియు దీనియర్థ మేమయి యుండునా యని హృదయము పరిపరివిధముల గుంజులాడుచున్నది.

అభి—(మందహాసముతో) ముద్దరాల! స్వప్నములకును శకునముల కును నర్థము తెలియుటకుం జాలం బాండిత్యము కావలయును! కాని దీనియర్థము స్పష్టముగాం దెలియుచునే యున్నది. నీగర్భ స్థశిశువు పురుషశిశువై-చంద్రునివలెం జక్కనివాండును- జల్లనివాం డును- సర్వజనాహ్లాదకరుండును నగు నని దీనిభావము. ఇందులకు నీవు సంతసింపవలసినదే కాని-నంచలింపవలసిన పని యేమున్నది?

ఉత్త—(లజ్జతోంగూడిన మందహాసముతోం దల వంచుకొనును.)

అభి—దీనికేమి కాని—ఈసమయమునందు నీకు జరుగవలసిన ముద్దు ముచ్చటల కభ్యంతరము కలిగినందులకు నాకుం జాల విచారముగా నున్నది!

గీ. మానుసకుం గూడ గతిలేని కష్టజీవు
లైనం గనుం గూర్చుచుండ్రు చూలాండ్రకెపుడుం;
బాండవుల కోడలవు. మత్స్యభర్త సుతవు
జరుగకయ పోయె నొక్కముచ్చటయు నీకు.

ఉత్త—(సిగ్గుతోడి చిఱునగవుతో) అత్తగారిపాట మీరుగూడ మొదలుపెట్టినారా? మీరు కడుపులో నుండగా నామె కెన్నియో వేడుకలు జరిగినవంట—నా కట్లు జరుగుట లేదని యామె రేయిం బవళులు పలువరించుచున్నది. ఇం కొకటి—ఆమెకు నెల తప్పినది మొదలుగ మామగారు నీ కేమికోరిక యున్నదో చెప్పు మని ప్రతిదినము నడిగెడివారంట. చివర కొకనాం డామె "పద్మవ్యూహ మెట్లుండునో చూడవలె నని యున్న" దని చెప్పినట. తోడనె మామగా రామెను ద్వారకకుం దోడికొనిపోయి, యాదవకు మారులచే నా మొగ్గరముం బన్నించి- యామెచే దానిం భేదింపిం చిరంట. ఈగాథ చెప్పి నీ కేమేని కోరిక యున్నచో దాంపక తె లుపు మని అత్తగారు నన్నడుగని దినము లేదు.

అభి—ఓహో! ఆలాగునా ?-నా కీనంగతి తెలిసినచో నేనే యడిగెడి వాఁడనే ! కానిమ్మిది మొదలుగఁ బ్రతిదినముఁ గాదు—ప్రతిక్షణము నడుగుచుండెదను.

తెరలో—అయ్యో! అయ్యో! చిన్నదేవిగా రెందులకో కాని-పట్టుగొడుగుం బట్టవచ్చు పరిచారికను మరలి పొమ్మని చేయి వీచుచుఁ గడునత్వరముగఁ గాలినడకనె విచ్చేయుచున్నారు !

అభి—(ఉలికిపాటుతో) ఏమి! అమ్మగారా! ప్రేయసీ! చూచుచూచు

ఉత్త—(తొట్రుపాటుతో లేచి వెళ్ళి సుభద్రతోఁ బ్రవేశించును.)

సుభ—(రోజుచు) బాబు ! వింటివా యీ విపరీతము!

చ. నలుదెశలం జయించి గగనంబున కంటు జయధ్వజంబులన్
నలుజలరాశితీరముల నాటిన నల్వురు మేటితమ్ములం
గలిగి, నిరంకుశస్థితిని గ్రాలెడు నీపెదతండ్రి యాజిలో
బలిమిని నేఁడు బందిగను బట్టుకొనంబడె నంట వైరిచేన్.

అభి—(అదరిపాటుతో) ఆఁ ! యెంతమాట ! ఎవఁడురా, అక్కడ ధనుస్సు ! ధనుస్సు ! (అని చివాలున లేచి యాకసమువంకఁ జూచుచు) ఓ కౌరవ వాహినీపతులారా !

ఉ. అగ్గిని మూటఁ గట్టి యొడిఁయుం దిడికొంటయుఁ గాలకూటముం
బుగ్గను బెట్టికొంటయు-[1] బుభుక్షను గర్జ యొనర్చు [2] కేసరిన్
దగ్గఱి కోర లట్టిటు గదల్చుటయు న్నరి కావు లేశముం
బగ్గకుఁ బోయి ధర్మసుతుఁ బట్టుటకు న్మదిలోన నమ్ముఁడీ !

(సాశంకముగా) అమ్మా ! యొకవేళ నీవు విన్నది పొరపాటై యుండదు గదా? ఏమో ?—

చ. అమరుల నెల్లరం గొని [3] బలారి స్వయంబుగఁ దోడుసూపినం
బ్రమథుల నందఱం గొని [4] కపర్దియె సాయ మొనర్ప వచ్చినన్
[5] యమతనయున్ స్పృశించుటకునైన వశం బగునే విరోధివ
ర్గమునకుఁ ! గృంగిపోవదె ధరాతల మద్దియె సంభవించినన్.

1 ఆఁకలి 2 సింహము. 3 ఇంద్రుఁడు. 4 శివుఁడు. 5 ధర్మరాజు.

సుభ—తండ్రీ ! పొరపాటేమియు లేదు. అంతఃపురమున సమరవృత్తాంతము వినిపించు జంఘాలికుఁడు జరిగిన దంతయు స్వయముగఁ జూచి వచ్చి చెప్పినాఁడు.

అభి—ఎందుల కని ?—ఎట్లని ?

సుభ—అన్నన్నా ! నీ కిటీవలిసమాచార మేమియుఁ దెలియదు కాదా ! తాతగారు శరతల్పగతులైన వెనుక నీపెత్తండ్రిగారిని బట్టియిచ్చు శపథముమీఁద సర్వసేనాధిపత్యము భారద్వాజులవారి కొసంగబడినది. కాని, యింతవఱ కాయన యందులకు సాహసింప లేకపోయెను. నిన్నటిసంగ్రామమున నీతండ్రిగారిచేత సంచాలితలోకం బగు సుప్రతీకంబుతోఁ గూడ భగదత్తుఁడు మడియుటయు, అంగరాజు భంగపడుటయుఁ దటస్థింప, దత్పరాభవమునకు సహింపలేక రాత్రి గురునియొద్ద నాశపథముసంగతి యెత్తి కురురాజు నిష్ఠురము లాడె నఁట—దుశ్శాసనుఁడు తూలనాడె నఁట—శకుని మేలమాడె నఁట ! ఆచార్యులవా రందులకు రోషస్వాంతులై, యెల్లి తప్పక పట్టియిచ్చెద నని చెప్పి, నేఁడందులకై పద్మవ్యూహమును బన్నిరఁట.

అభి—పన్నఁ గాక :—

ఉ. ఖాండవము న్దహించిన యఖండపరాక్రమశాలి, [1] భర్గుతోఁ
భండన మాచరించి సులభంబుగ గెల్చిన బాహుశాలి, [2] దో
ర్దండయుగంబున న్విశిఖతండము గుప్పు ప్రతాపశాలి, [3] యా
ఖండలు నర్ధపీఠమును గాంచిన ప్రాభవశాలి లేఁడొకో.

సుభ—అయ్యో ! వా రచ్చట నున్న నింక నేమి ! అట్లయినఁ దమ యెత్తు సాగ దని యాచార్యులవారు త్రిగర్తేశ్వరుఁడగు సుశర్మకుఁ బురెక్కించి, నీతండ్రిగారిని సమరభూమినుండి తొలఁగించి దూరమునకుఁ గొంపోయి నిలువరించుభార మాతనిపై నిడ, నతఁ డందుల కగ్గిముట్టి బాస చేసి, నీతండ్రిగారిని బ్రత్యేకయుద్ధమున కాహ్వానించి సరస్వతీహ్రదప్రాంతమునకుఁ దీసికొనిపోయె నట !

1 శివుఁడు 2 రెండుచేతులతో 3 ఇంద్రుఁడు.

అభి—(నిట్టూర్పుతో) అగుఁ గాక :—

చ. [1]శమనుని కాలదండమును [2]శక్రుని వజ్రముఁ [3]జక్రపాణి చ
క్రముఁ [4]ద్రిపురారి శూలమును గల్పనసల్పిన దేవశిల్పి డెం
దమున నసూయఁ జెంద నెది [6]దానవశిల్పి సృజించె, నగ్గదో
త్తమమునుదాల్చి పోలునె నల [7]దంతిసహస్రబలాఢ్యుఁ డేమగున్.

సుభ—అయ్యయ్యో! ఆయనను మాతఁ డచ్చట నుండనిచ్చిరా! ఆచార్యులవా రాయనను దూరమునకుఁ గొంపోయి నిలువరించు భారము సుదక్షిణత్రిగర్తపాలునిపై నిడ, నాతండును నట్లే బాస చేసి, కళింగ గాంధార పాండ్యక దేశాధీశులను సాయముగాఁ గొని యాయన నింకొక దెస కాహ్వానించి తోడుకొనిపోయె నఁట!

అభి—సరి, కానిమ్మా—

చ. గురుని రణంబునం దునుముకోసము పుట్టిన [8]పార్షతుండు, సం
గరభువి వహ్నివాయువుల కైవడిఁ బోలు [9]కవల్, కడంగి ని
ర్జరతతినేని యోపఁగల సాత్యకియు న్సతతంబుఁ దోడుగాఁ
బరఁగెడు నా పెదయ్య నెటు పట్టఁగ నోపుదురమ్మ! శాత్రవుల్.

సుభ—ఇదిగో, తెలిపెద వినుము. ఆచార్యులవా రట్లు తమ్మిమొగ్గరముం బన్ని, తాము ముఖమున నిలిచి సంతతశరధారాపాతంబున నెవ్వరిని దాఁపునకు రానీయకున్నంగని మనవారు వెక్కసమును వెఱగుపాటును, వెల్లఁదనమును దోఁప—

సీ. హరియున్న నిపుడు నేయుండగ్గవని యిది
యని యేర్పరింపఁడే యనుచు నొకరు
అర్జునుతోడ నియ్యది యెల్లఁ దెల్పి తో
డ్కొని రాక తీఱునే యనుచు నొకరు
అనిలసూనునకుఁ గా కాచార్యుఁ బట్టి మ
ట్టాడ నన్యులకుఁ గా దనుచు నొకరు

---

1 యముఁడు 2 ఇంద్రుఁడు 3 విష్ణుఁడు 4 శివుఁడు 5 విశ్వకర్మ 6 మయుఁడు 7 భీముఁడు 8 దృష్టద్యుమ్నుఁడు 9 నకుల సహదేవులు

శాత్రవుల్ మండిన రణములో నిరుద్ధు
                తునిమి తూఁటాడఁడే యనుచు నార్చుచు
ఎడఁదలం డీలువడి, యూహ లెల్ల వీడి
కదన సంరంభముం జెడి, కలఁగుదు వడి
బెగడి బె దేలువడి, మిన్ను విఱిగి మీఁదఁ
బడిన కైవడి నైరఁట! కొడుక! వింటె!

అభి—అందువల్లఁ బెదనాయనగా రేమని తొందర పడ లేదు గదా?

సుభ—అదే జరిగినది! అట్టి విషమస్థితియం దేమిచేయుటకును బాలుపోక, వారియావేశమునకు దుస్సాహసము సాధనముగా నెంచి యొక్క పెట్టునం బోయి, వ్యూహముఖమున నున్న యాచార్యుల వారిం దాఁకిరఁట. అది చూచి, యెల్లవారును వెండియుం జేవ గల్పించుకొని చని తమతేరికి బాసట యగునంతఁ, గొంతసేపు ఘోరంబగు పోరు జరిగె నఁట. అట్టియెడ నాచార్యుఁడు నొచ్చిన ట్లభినయించుచు నోసరిల్లి—

శా. వీరావేశవశంబున న్మొనసి నీ పెత్తండ్రి యత్యంత దో
స్సారం బేర్పడఁ బత్త్రి మొగ్గరము నిశ్శంకక్రియం జీల్చి, దు
ర్వారాటోప మెలర్ప ముందునకుఁ బోవ న్దోడుగా వెన్క నే
తేరం జూచు బలంబు నడ్డె నఁట యుత్సేకంబు రెట్టింపఁగన్.

అభి—సరిసరి-యిదియా సంగతి! మంచిది-నే వేగి రణములో విడిపించి కొని వచ్చెద లెమ్ము. (అని దిగ్గన లేచి) ఓకుత్సిత బ్రాహ్మణుఁడా!

ఉ. అంతటియో యింతయో గురుఁడ వంచును, విప్రుఁడ వంచు, బెద్దవం
చెంతయు నాదుతండ్రులు సహించి యుపేక్ష వహింప, నెందు నా
యంతటివాఁడు లేఁడని మదాంధవశంబునఁ బోల్తు! వట్టిసా
మంతము చెల్ల నేఁ టభిమన్యుని ముందట, నేమి యెంచితే!

తెరలో—భద్రా! బాబు శిబిరమునకు సుభద్రాదేవి వచ్చినదా?

సుభ—(విని యురవరిపాటుతో) బిడ్డా! చూడు! చూడు! పెద్దత్త గారి కంఠమువలె నున్నది

ఉత్త—(నిమ్కిమించి మరల ద్రౌపదితోఁ బ్రవేశించును.)

ద్రౌప—బాబు! ఈపూట నీచేయి యెట్లున్నది?

అభి—తల్లీ! ఆచార్యుని దుర్మదము నణచుటకుఁ జాలిన ట్లున్నది.

ద్రౌప—(వెఱఁగుపాటుతో సుభద్రవంకఁజూచి) ఓసి తెలివిమాలిన దానా!—బాబుతో సంగతి యంతయుఁ జెప్పితివా యేమి!

సుభ—అక్కా! చెప్పక చేయవలసిన దేమి?

ద్రౌప—చేయవలసిన దేమా!—అందులకేకదా వెళ్ళితిని!—నేను రథ సుముహూర్తము చేయించుకొని వచ్చునరికి నీవు మాయమైతివి!

సుభ—అక్కా! నీయభిప్రాయము నాకు బోధపడ లేదు. ఎందులకు రథము?

ద్రౌప—నీకుఁ బద్మవ్యూహమును భేదించువిధము తెలియునుగదా! నాకుసారథ్యము తెలియును. ఇరువురముఁగలసి నూదిమొనయంత సందు చేసినచో—నీయన్న సాత్యకియు, నాయన్న దృష్టద్యుమ్నుడును మిగిలినపని పూర్తి చేయుదురు.

సుభ—అమ్మయ్యో! అంతటివీరాధివీరులను మనము తెరల్పఁగలమా!

ద్రౌప—ఇసీ! యెంతమాటాడితివి!

ఉ. వీరులనెత్తుచేతఁ గురువిందము చందము నొందినట్టి యీ
భారతభూమియందుఁ గనుపావనవంశమునందుఁ బుట్టి, దు
ర్వార పరాక్రమాఢ్యులగు పాండుతనూజుల యిల్లు మెట్టి, యీ
తీరున శాత్రవాళికి మదిం దలఁకం దగు నే? తలోదరీ!

అభి—అమ్మా! యీమె యట్లు పలికినది నన్ను ఘనతపఱుపవలె నని కాని—శత్రువులయందలి భయముచేఁ గాదు. ఇంతకును,

ఉ. ఆనతి యిచ్చి పంపిన, బలారి విరోధికిఁ దోడు వచ్చినం
గాని జయించి రాఁగల యఖండ పరాక్రమశాలి యీ భవ
త్సూనుని వెంట నుంచి, పువుఁబోఁడిని గందెదు మీరు పిల్లు చేఁ
బూని రణాంగణంబునకుఁ బోవఁగ నేమిటి కమ్మ? యాంబరో!

ద్రౌప — చాలుఁ జాలు! — నిన్నుఁ బంపుట కిదియా సమయము!

అభి — అయ్యో, తల్లీ! — అట్లనెద వేమి?

సీ. పెదమామ సీరి నేర్పిన గదాయుద్ధ కౌ
శలముఁ జూప నిఁకెప్డు సాగు నమ్మ
చినమామ శౌరి యిచ్చిన సర్వ దివ్యాస్త్ర
ముల కిఁకెప్పుడు పని కలుగు నమ్మ
కడతండ్రి పనిపట్టి కఱపిన ఖడ్గవి
ద్య కిఁకెప్పు డవసర మబ్బు నమ్మ
నావప్రద్యుమ్ను నిఁ బ్రీతిఘటించిన ధను
ష్పాండిత కిఁకఁ నెప్డు ఫలిత మమ్మ
తండ్రి సవ్యసాచి దైవాఱ బోధ గా
వించినట్టి వ్యూహ భేదన ప్ర
కారముల కిఁ కెప్డు కార్యంబు గాఁగల
దమ్మ? యిట్టులాడ నగు నఁటమ్మ!

ద్రౌప — బాబూ! నీతండ్రులచేత సర్వమేనను చేయించి, నీపరాక్రమ మప్పుడు ప్రకటింతువు గాని లెమ్మా.

అభి — అమ్మా! నాయభిప్రాయము నీకు విశదపడ లేదు.

సీ. దాయాదజనుల యధర్మకృత్యంబులు
పిన్న పెద్దలనోట వినెడునపుడు
అడవుల నున్న మి మ్మాత్మఁ దలంచి దుః
ఖించునంబను దిలకించునపుడు
పగవారి పంచను బడియుండి యిడుములు
పడు బామ్మ జ్ఞప్తికి వచ్చునపుడు
కయిసేత లేక యీగతిని జీరాడు నీ
కుంతలంబులు గనుంగొనెడు నపుడు
నేమి యనుకొను చుందు నారెదఁ దాని
కఖిలవిధములఁ దగుసమయంబు వచ్చె;

నడ్డుపెట్టక యిపు డని కరుగనిచ్చి
కొమరుని యభీష్టముం దీర్చుకొనఁగ నిమ్మ!

ద్రౌప—(ఆనందబాష్పములతోఁ జుబుకము పుణికి) అయ్యో వెఱ్ఱి తండ్రి!—నే నేమి సేయుదును!—

ఉ. దాపున లేగు మామయును దండ్రియునుం బెదతండ్రి, చేతియుం
దా-పెనుగాయ, మూలము-మహాబలశాలురతోడ, యుద్ధరం
బా-పటుదుర్గమంబు, రిపులా-గతపాపభయుల్, వయస్సునం
దా-పసివాఁడ, వీనమయమున్ దని కంపఁగఁ జెల్లునే నినున్!

సుభ—అక్కా! మనకుఁ దోడువచ్చిన వారందఱు నిట్లే వితర్కింప బూనినచో మనకు సహాయులే లేకపోయెడివారేమో! చూడు,

చ. కడుపునఁ బుత్త్రకుం బడయఁ గల్గిన రాచపడంతి యాత్మ నె
ప్పుడు నెది కోరుచుండుఁ బువుఁబోఁడిరో! దానికి నిప్పుడిట్టు లే
ర్పడె సమయంబు-సందియము వాసి యనుజ్ఞ నొసంగవమ్మ, నీ
కొడుకు కనపాయుఁడై యశము కూర్చును, జేర్చును దండ్రిసంతతికిన్.

ద్రౌప—చెల్లెలా! నీవింత జాతిగుండెదాన వని యెఱుఁగను జుమీ

సుభ—అక్కా! నన్నిట్టు లంటివేకదా—అత్తగారు తమకుమారుల కంపిన సందేశ మేమని?—

శా. "మీరాజ్యంబు హరించి యెల్లయెడమల్ మీపాలు గావించి మి
మ్మార్తారాటిల్లఁగఁ జేయు శాత్రవుల బాహాబాహి నర్దించి, ని
ర్వైరంబైన స్వరాజ్య మేలుటయొ పోరాటంబునం జచ్చి య
వ్వీరస్వర్గము చూఱకొంటయొ సుఁడీ! విధ్యుక్తముల్ మీ కికన్."

అని కాదా?—యామె జాడనేకదా మనము నడువవలసినది?

ద్రౌప—అట్లని, సమయాసమయ విచార మక్కఱ లేదా?

సుభ—అక్కా! సమయాసమయ విచారమునకుఁ గూడ సమయాసమయములు కలవు. ఈసమయమున నే నేపాటి వెనుకఁ దీసినను

చ, తమయజమానుఁ డేఁగి రిపుతండము మధ్యను జిక్కి యొంటిగా
శ్రమపడుచుండ-నాయకుని సాయ మొనర్పఁగఁ బోయి యెండఁడో

యమపురిఁ జేరుచుండఁ—దనయాత్మజు నంపిదుపట్ల నెంతలో
భము వహియింపఁ గల్గెను సుభద్ర యటంచు జనుల్ హసింపరే?
ద్రౌప—హసింతురుగాక!– నేనైనచో నందులకయిన సహింతును
గాని—చేతిబిడ్డను నూత వేసి లోతుఁ జూచుటకు సిద్ధపడను.
సుభ-అట్లయిన మన మెన్నటికిని వీరమాతల మనిపించుకొననేలేము.
ద్రౌప—(కోపముతో) అట్లయిన నీయిష్టము!—అవును దూడయు
నుండ, నదుమ గుంజ యుటమట తప్పె! (అని వెళ్ళఁబోవును)
అభి—(అడ్డుకొని) అమ్మా! అమ్మా! ఒక్కమాట!—మాయమ్మ
మీఁది కోపముచే, నన్ను దీవింపకయే వెడలిపోవుట ధర్మ మేనా?
మ. అనుమానింపక నాకనుజ్ఞ యిడు మయ్యాచార్యు గీచార్యుఁ, గ
ర్ణుని గర్ణుం గసిదీఱ నుక్కడఁచి "మొత్తో! పార్థుఁడే మే, ల్చెఱు
కున్న నాయమ్మలునాటు పీనిశరముల్ క్రూరమ్ము"లంచున్నదో
ధనుఁ డెంతేఁ గుయివెట్టఁ జేసి, తుటిలో ధర్మాత్మజుం దెచ్చెదన్.
ద్రౌప—తండ్రీ! నీసామర్థ్యము నెడ నందేహ మెవరికి? మఱేమన్న
అంతగాయముతో ధను వెట్లు పట్టఁగల వని నావిగులు.
అభి—దానికేమి—ఇదిగో! వాపు తగ్గినది—గాయము మానఁబట్టి
నది—వ్రేళ్ళు వంగుచున్నవి—

సీ. మాలోటు పూరించి మాట దక్కించె బా
బని కృష్ణపార్థులు హర్ష మొంద
శెంచినందుల కుద్ధరించె నేఁ డని ధర్మ
తనయుఁ డెంతయుఁ బ్రమోదంబుఁ జెందఁ
బసివానిచే నెంత భంగపా టయ్యె నం
చరిచమూపతులెల్ల నాత్మఁ గుందఁ
దమవారి, యెదిరి సత్వము తేటపడి సుయో
ధనుఁడు చిత్తమున నుత్తలముఁ బొంద
గురుని నవలీల నొంచి, మొగ్గరము చించి
పాండవాగ్రజు విడిపించి, ప్రఖ్యాతిఁ గాంచి

సుఖముగా వత్తు నాప్రజ్ఞ చూడవమ్మ!
భయము వలదమ్మ! దీవించి పంపవమ్మ!

ద్రౌప — నాయనా! చెప్పవలసినమాటగనుకఁ జెప్పితిని. నీకు వీలుగా నున్నట్లు తోఁచినయెడల మంచి దట్లే పోయిరమ్ము. కాని, —

గీ॥ తనకుమారుని నీతండ్రి దండధరుని
దండకుం బుచ్చెనని జయద్రథ పాతకుఁడు
మదిని నీయెడఁ బగఁ బూని మసలు నంట!
అతఁడు దరి నైన తరి నలక్ష్యంబు వలదు.

సుభ — (ఉలికిపాటుతోఁ) అక్కా! నీ కనేక వందనములు! నేను మఱచినను, యుక్తసమయమునఁ జెప్పవలసినమాట చెప్పితివి!

అభి — (నవ్వి) అమ్మా! [1] అగ్ని వమిత్ర న్యాయ మెఱుఁగవా! — మహాగజము లెగిరిపోవునప్పుడు మశకమూ నిలుచునది!

ఉ. చిన్నతనంపుమాట లని చిత్తమునందుఁ దలంపఁబోకు, వే
గన్నులవాఁడు తోడుపడఁ గాక —! విరోధులనెల్లఁ గ్రొల్వలిం
గన్న [2] కురంగశాబముల కైవడి దిక్కులు పట్టఁ జేసి, న
న్నన్న ఋణంబుఁ బెంచినఋణంబును దీర్చెద నేఁడు చూడుమీ!

(ద్వారమువంకఁ జూచి) భద్రా! క్షణములో నారథము సిద్ధము చేసికొని తెమ్మని నాసారథి సుమిత్రునితోఁ జెప్పుము. తల్లులారా! యింతలో నేను లోపలి కేఁగి యాయత్తమై వత్తునా?

ద్రౌప — బాబూ! మంచిది. చెల్లెలా! మన మీ లోపలఁ గ్రొత్త సమాచార మేమైన వచ్చెనేమో పోయి తెలిసికొని మరల వత్తము రమ్మా.

(సుభద్రా ద్రౌపదులు నిష్క్రమింతురు.)

ఉత్త — (తనలో) అమ్మయ్యా॥ బ్రతికితిని! — ప్రాణేశ్వరునితో నా యభిమతముం జెప్పుకొనుట కవకాశము దొరకినది —

అభి — ప్రియసీ! సన్నాహము త్వరగ ముగియుటకు నీచేతులు గూడ నా కెర విచ్చెదవా?

---

1 నిప్పునకుఁ జెదలు పట్టవని. 2 లేడిపిల్లలు,

ఉత్త—ప్రాణేశ్వరా! నన్నాహవమునందే కాదు-సంగ్రామమునందుం
గూడ నా చేతులకు మీ సేవాభాగ్య మనుగ్రహింపుఁడు.

అభి—మేలు! మేలు! సుభద్రాదేవికోడ లెట్లనవలెనో యట్లె యంటివి? (అని ముద్దు పెట్టుకొని) సరికాని—సంగ్రామమునందు నీవు నా కేవిషయమునఁ దోడుపడఁ గలవు?

ఉత్త—ఒక్క విషయమున నన నేల?

సీ. చెమట గ్రమ్మినఁ బైఁట చెఱఁగు వీవన చేసి
 విశ్రాంతి యొసవఁగ విసరఁ గలను
సమయోచితములైన శస్త్రాస్త్రముల నెత్తి
 యెప్పటికప్పు డందీయఁ గలను
సూతుండు డస్సినఁ జేతఁ గళ్లెము గొని
 కడునేర్పుగ రథంబు గడపఁ గలను
శత్రులు దళమైన సరగఁ జాపముఁ బూని
 గుఱి తప్ప కలుగులు గుప్పఁ గలను
చెప్ప నేటికి కెట్లు చేదోడు వాదోడు
గాఁ జరింతు నెల్ల కార్యములను;
ఏమొ యంటి నను నెడఁద భావింపక
చిత్తగింపు మన విజీవితేశ!

అభి—సెబాసు! ఇదిగో యిటీ-పవిత్ర భారతపుత్త్రికా లక్షణము॥

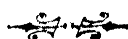
గీ. సమయ మరుదెంచునప్పుడు జంకు లేక
భర్తవెనువెంటఁ జిమ్మునఁ బఱట కేని
సిద్ధపడఁ జాలునట్టి విశుద్ధరాండ్రి
తగిన బిడ్డలు భరతమాతకు నిజంబు.

ప్రియసీ! లోపల మాటాడుకొందము రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

విష్కంభము.

విష్కంభము.

సంజ—(ప్రవేశించి) పనివచ్చినప్పుడు కాని పాండిత్యము వెల్లడికాదు. భారద్వాజుని ధనుర్వేద వైదుష్యమంతయు నీపద్మవ్యూహ రచనయందుఁ బ్రతిఫలిత మగుచున్నది.

చ. దళములుగా సమస్త వసుధాతలనాథుల నిల్పెఁ, గేసరం
బులుగ నమర్చె సర్వ నృపపుత్త్రులఁ; గర్ణికగా నొనర్చె దో
ర్బలయుతులైన కర్ణ కృతవర్మ సుయోధన దుస్ససేన ము
ఖ్యుల; నిఁకఁ దక్కుచోట్ల నెలకొల్పె జయద్రథ సౌబలాదులన్.

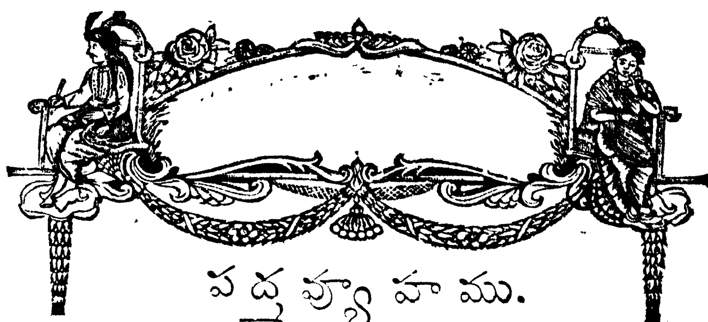
ఆపయిని,

చ. నిలిచి ముఖంబునం దిశలు నించుచు నిష్ఠుర బాణపంక్తులం
బ్రలయసమీర సంక్షుభిత వార్ధివిధంబున పొద్దు మీఱి వి
చ్చలవిడిఁ బొంగి వచ్చు రిపుసైన్యము నొక్కట నివ్వారించి, తాఁ
జలిపె సహాయహీనుగ నజాతవిరోధిని మొగ్గరంబునన్.

పాపము! యుధిష్ఠిరుఁ డేస్థితిలో నున్నవాఁడో--యాదుష్టులందఱుం గలిసి యతని కేమియెగ్గు సేయుచున్నారో తెలియకున్నది. ఒకటిమాత్రము నిజము- ధర్మమార్గమునఁ దలపడినచోఁ బ్రపంచమంతయు నెత్తివచ్చిన నతని చెక్కు చెమర్పను.

వైశంపాయనుఁ డీవైపున నుండు ననికదా యిటు వచ్చితిని? (కలయఁ జూచి) ఆమద్దిచెట్టు పలవలలోఁ గూరుచుండి నావంకఁ జేయి వీచుచున్నవా రెవరయి యుందురు? (విదానించి) ఇంక నెవరు!—అతఁడే! మేలు!—వ్యూహ మంతయు దృక్పథమున నుండు నెలవు కనిపెట్టినాఁడు! (పరికించి) మిత్త్రమా! యేమి విశేషములు!—యుధిష్ఠిరునకు క్షేమమేనా?—ఏమనుచుంటివి?—"దుర్యోధనుఁ డేదియో చెప్పి యతనిం గాలిపడక నిలేతోడుకొని వచ్చుచున్నాఁడు శీఘ్రముగ మీఁదికి ర" మ్మనియా?—ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను.

(నిష్క్రమించును.)

పద్మవ్యూహము.

చతుర్థాంకము.

రంగము—పద్మవ్యూహగర్భము.

(లోపలఁ, బాదచారులై యుధిష్ఠిర దుర్యోధనులును,
వెలుపలఁ, జెట్టుచాటునుండి సంజయ వైశంపాయనులును ప్రవేశింతురు.)

యుధి—సుయోధనా! నీవు నిర్దేశించిన స్థలమునకు వచ్చినారము—
చెప్పఁ దలఁచిన దేమో యిఁకఁ జెప్పవచ్చును.

దుర్యో—(మందహాసముతో) అన్నా! నీవు మిక్కిలి దయామయుఁడవని
యుఁ బ్రాణిహింస నీకు బొత్తిగాఁ గిట్టదనియుఁ జెప్పికొందురు-మన
నిమిత్తమై యింతమంది చచ్చుచుండ నీవెట్లు సహింపఁ గలుగుచుంటివి?

యుధి—ఆమాట నన్నా ? యడిగెదవు?

గీ. అయినఁ బ్రాణులఁ బలిగొన నిమ్మొనర్చినాఁడ
నిక్క మెట్టెట్టి మాన్యులు నీవ కాదె
మొదట యుద్ధవాదముఁ ద్రొక్కి
పాతకమునకు నా, బంధు వినాశమునకు ?

దుర్యో—అట్లయిన, నీవు నాయభిప్రాయమునకుఁ దగిన సాహాయ్యము
గ్రహింపవే దన్నమాటయేమో ?

గీ. ధరణి యంతయుఁ బాలింపఁ దగిన మీకు
రాచకుల కెల్ల చదరంగముల వ్రాయుఁడు దాన
మిగిలి, కన్నుగనుచునుండ కీర్తిపడమిఁ
దప్పుగా నెంతు వేమనఁ దగు నిన్న !

యుధి—ఓహో! అలాగునవా! అట్లయిన, నమయోపకారము మాయర్ధ
రాజ్యము మా కిచ్చుట కేల లోభి వలసి వచ్చెనో!

దుర్యో—అందులకుఁ గారణము చెప్పు మనెదవా? అధికమాసములు గలిసికొన కున్నఁ బదుమూఁడేఁడులును బూర్తి కానేరవు.-వానిని వేఱుగా లెక్కించుటకు శాస్త్రము లేదు. కాఁబట్టి మీ సమయము నెఱవేఱిన దనుటయే తప్పు.

యుధి—అట్లయిన, దానిని నిర్ణయింప వలసినవారు పెద్దలు—

దుర్యో—(వికటముగా నవ్వి) పెద్దలయందును, వారినిర్ణయమునందును నాకు విశ్వాసము పోయి చాలకాల మయినది. ఇంతకు నొక యొఱలో రెండుకత్తు లిముడుట కవకాశము లేనప్పుడా విచారమే యనవసరము. మీరో మేమో రాజ్యమంతయు ననుభవింపవలసినదే కాని-పంచుకొనుటయు, మరల ననూయలు పెంచుకొనుటయు నాకిష్టము లేదు. రక్తపాతము లేకుండ దానిం దేల్చుకొనుటకు మనయిరువురకు సమ్మతమయిన మార్గ మొక్కటియే యున్నది

యుధి—అట్లయిన, నదేమో చెప్పరాదా?

దుర్యో—చెప్పుటకే గదా పిలిచితిని.

క. నలువురి యెదుటను నక్ష
మ్ముల గెలిచితి నీదు రాజ్యమును నే మొదటన్;
గెలువుము నీవును నక్ష
మ్ములచేతనె సకలరాజ్యమును నల్గురిలోన్.

యుధి—ఓరి! మాయకాఁడా!—యిదియా నీ రాకడ!

ఆ. వె. నాఁడు నీ యసూయ, నా యవివేకంబుఁ
గలిసి చేసినట్టి కార్యమునకు
ఫలిత మీసమస్త బంధుక్షయము!- సిగ్గు
విడిచి మరల నదియె తడవ నేల?

దుర్యో—అందెగ్గేమున్నది!—దానివలన నీబంధుక్షయ మింతటితో నిలిచిపోవును గదా?

యుధి—వెఱ్ఱిబాఁడా! * మార్జాల దుగ్ధపాన న్యాయముగా-నీరాకడ నేను గనిపట్టలే దని యేల యింకను భ్రమపడెదవు?—

* పిల్లి కన్నులు మూసికొని పాలు త్రాగినట్లు.

చ. మకురుతేనంబున స్నకునిమామ సృజించిన మాయదారి పా
చికల మముం బరాజితులఁ జేసి సమస్తము నీవె మ్రింగు కో
రిక లికఁ గట్టిపెట్టి, తగురీతిని నూసగపాలు మా కొసం
గి, కులము వర్ధిలం గని సుఖింపఁగఁ జూడుము యిప్డు జేనియున్ !

దుర్యో—ఏమీ ! కలిపోసి పెట్టినను నుట్టివంకనే దృష్టియా! మీనిలివె జేసి నేలలకంటె నీ కధికముగా నిచ్చువాఁడ నని యెన్నడు నను కొన వలదు.

యుధి—అనకొననే లేదు ! ఏమా?—నీవు చిల్లపెంకువంటివాఁడవు. చిల్లపెంకు పగులును గాని—వంగదు, మంచిది, యీయనే వలదు కాని—

చ. పరువుఁ బ్రతిష్ఠయుం గలిగి పావనమై తనరాగునట్టి స
త్కురుకుల మందుఁ బుట్టి, యిటు ధూర్తుఁడవై మనఁజూచెదేల!నీ
శరములు విండ్లుఁ గాల్చి మసి సల్పుటకా! మముఁ బోరఁ గెల్చి సు
స్థిరముగ నేలికొమ్ము జగతీతల మెల్ల నిరంకుశంబుగన్.

దుర్యో—ఓహో ! వంటయిలు సొచ్చినకుందేలు వంటరితోడనే చెల గాటము లాడుచున్నదే !

చ. అడవుల నీవుఁ దమ్ములును నా కలముల్ తిని, మాడి, మగ్గి, చే
డ్పడి, చెడి, చేరుకొ టిరని భావమునం గరుణించి, మంచికై
తోడరగఁ దాళ్ళిడువారి యిటు తుళ్ళెదు-కంపలఁ బడ్డ కాకి వా
లెడఁద నెఱుంగకుంట ! నిపు డెవ్వరు నీ కిట దిక్కు మంద్యఁడా !

యుధి—ఓ యవివేకుఁడా ! నీతమ్ములగ స్వభ్రాత లగుటచే నీకు దిక్కు లేకపోవలెను గాని—నా కేమి ?—

చ. నలుదిశలం గట్టి నరనాధుల నెల్లర బాహుశక్తి వ
శ్యులుగ నొనర్చి నాదు పదయుగ్మమునం బడవైచినట్టి త
మ్ములఁ గలవాఁడ నేను ! నిను బొట్లకు న న్ననువిచ్చి చూడనే
నలవియె ! చేటు దగ్గఱుట నారయకుంటివిని కాడా! మూర్ఖ,

దుర్యో—(రోషముతో) అలాగుననా ! మంచిది—చేటుకాలమెవరికిఁ జేరువయ్యెనదో యిప్పుడు తేలఁ గలదు-వచ్చి రథమెక్కుము ! లోటిపిటశూల రోకళ్ళం గాని పోదు గదా ! (అని వెనుకకు దిరిగి చప్పటులు గొట్టును.)

దుశ్శా—ఉ. చాలును జాలు! నేల తెగసాగెదు! చావఁగవచ్చితిచ్చటన్
కర్ణు— వ్రాలుము చక్రవర్తి పదపద్మములం బ్రతుకం దలంచినన్
సైంధ— గాలమునం దగుల్కొనిన గాడిద వైతివి నేఁడు చూచితే
శకు— తాళుఁడు మీర-లీతని మదం బడఁగించెద నే నొకండనే.

(అని పలుకుచుఁ దెరఁ జిమ్ముకొని బ్రవేశింతురు.)

యుధి—ఓహో—యేమివీ రాలాపములు ! ఓవ్యర్థప్రలాపులారా !

శా. నిర్వక్రస్థితి మీనృపు న్నఖుల బద్ధీభూతులం జేసి గంధర్వుల్లోడ్కొనిపోవునప్పుడును; మాతమ్ముండుమూఁరొ్చాస్త్రముం బర్వంజేసి శిరోంబరంబులు గ్రహింపం బూనికొన్నప్పుడున్ గర్వగ్రంథుల రీర లేమయితిరో కాసింత విన్పింపరే !

దుర్యో—ఓయసందర్భప్రలాపీ ! యెప్పటిమాటయో యిప్పుడేల ? ఇప్పుడు నీవు వచ్చితివి చూచుకొనుము !—

యుధి—ఈ బెదరింపులు చావన్న భయపడువానికడ నుపయోగించును గాని, నాకడఁ గావు ! నా కెట్లయినను సంతోషమే.

ఉ. మమ్ములఁ బాపభీరుల నమాయికులం గను మాయ చేసి రాజ్యమ్మఖిలమ్ముఁ జూరకొనినట్టి నినుం దెగటార్చి రాజ్యసౌఖ్యమ్మయినం గడింతు; నటు కాసియెడ న్నిహతుండనై స్వరాజ్యమ్మునకై యొసఁగెఁ దను వన్నయశం బయినం గడించెదన్.

అందఱు—మొదటిది కల్లగాని—రెండవదిమాత్ర మిదిగో! యిప్పుడే యథార్థము కాఁగలదు ! (అని చుట్టుకొందురు.)

(తెరలోఁ బెద్ద కలకలము.)

అందఱు—(నిశ్చేష్టులై దిశలు పరికింతురు.)

దుర్యో—దిగ్గజ కర్ణకుహరంబులను దిబ్బళ్ళు వాఱఁ జేయు నీమహా కిలకిల మే మయి యుండును జెప్పుమా!

కర్ణు—కుంకుమచ్ఛాయా విభాసితంబయి, భూమండల నభోమండలముల నేకము సేయు నా ధరాపరాగమో!

తెరలో—ఓహో! వీరభటులారా!

మ. రథసంఘాతము లొప్ప, సంకృతి యపారంబై దిశ ల్గప్ప; వీ రభటానీకము నొంచి, ద్రోణుని శరీరంబెల్లఁ గారించి, వీ తభయుండై యభిమన్యుఁ డుద్ధతమునం దర్పంబుమైఁ జొచ్చె! భూ విభునిం జెరఁగఁ బోయి శీఘ్రముగ నీ వృత్తాంతమున్ దెల్పుఁడీ!

దుర్యో—ఏమీ! చీమయో దోమయో మొగ్గరము సొచ్చినందుల కేనా-యీ సింగినాద మంతయును!

తెరలో—గీ. పార్థసూనుఁడు వ్యూహము పాయగా నొ
నర్చి నాయకుఁడుగ ముందు నడచుచుండఁ,
గడమవారలు దమ యిరుగడలవారి
నొంచుచు న్వెంటఁ బఱతెంచు చున్నవారు!

దుర్యో—(తోటుప్పాటుతో) అట్లయిన, వెంటనే యావంకకు వెళ్ళితీఱవలెను! (కర్ణునితో) మిత్రమా! * గృహబద్ధ కుమారీ న్యాయముగా-నీతని నిప్పటి కిచ్చటనే యుండనిచ్చి, శీఘ్రముగా రథస్థుఁడవై వీరినిఁగూడ వెంటఁ గొని నీవును నచ్చటికే రమ్ము.

(దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని సైంధవులు నిష్క్రమింతురు.)

యుధి—అన్నన్నా! యొంటరిగా నే నిందుఁ జిక్కువడినందులకుం గొందలపడుచు వారు తొందరపడి యస్వస్థస్థితియందున్న బాబును దోడ్కొనివచ్చిరి కావలయును! నిజమునకుఁ బార్థునితరువాత నితడు తక్క నీవ్యూహభేదన క్రమ మెఱిఁగినవారు లేనప్పుడు వారింత కంటెఁ జేయఁ దగినది లేదు కాని— నానిమిత్తము, వలను దప్పి పడియున్న పసిపిల్లవాఁడు లేచి రావలసి వచ్చుట సంతాపకరము! ......కానిమ్ము— మించినదానికి వగచిన నేమి లాభము—

* ఇంటఁ గట్టిన కలబంద చావను జావక పెరుఁగను బెరుఁగక యుండునట్లు.

అన్యోన్య సాహాయ్యమున నాచార్యుని యత్నమును, సుయోధనుని యాశయమునుగూడ వ్యర్థములు గావించి, భీమార్జునులు లేనిలోటు కానరాకుండఁ జేసినను. (అని నిష్క్రమించును.

వైశం—అమ్మయ్యా! ఇప్పటికే నాగుండెలు కుదుటఁ బడినవి! * జాల మత్స్య న్యాయముగాఁ జిక్కువడి యున్న యీతని కాదుష్టు లేమి యొగ్గు సేయుదురో యని నాహృదయము తల్లడిల్లినది!

సంజ—నరి కాని—అటు చూచితివా!—

సీ. తనదు సంగర సముత్సాహంబు నిజముఖ
సీమ నత్యంతముఁ జిందు లాడఁ
దన కర్ణికార కేతనరోచు లంబర
దేశంబునకుఁ జాలఁ దేటుఁ గూర్పఁ
దన రథనేమి నిస్వనము దంతావళ
తురగ సంతతులకు దుర్భ్రళ్ళఁ జేయఁ
దన ధనుర్జ్యానినదం బరాతి చమూస
మూహంబు నెల్ల సమ్మోహపఱుప!
కదనతల మెల్ల దివ్యాశుగములచేతఁ
బగఱ హృదయంబు లెల్ల విభ్రమముచేతఁ
బ్రబలముగఁ గప్పివుచ్చుచుఁ, బ్రళయకాల
రుద్రుఁ డోయన వచ్చు సౌభద్రుఁ గంటె!

వైశం—వచ్చుటమాత్రమే కాదు!—

సీ. వీరుల మస్తముల్ విరియముగ్గిన తాళ
ఫలములలీల భూస్థలిని రాల
తేరులు పిడుగు మొత్తిన శాల్మలీవృక్ష
ముల విధంబునఁ బెళపెళను వ్రీల
కుంజరయూథముల్ కులిశఘాతము లైన
యద్రుల పోలిక నవిసి కూల

* వలలోఁ జిక్కిన చేపఁ లోపల నుండి సర్వమును జూచుచు బయటికిరాఁ జాలన

ఘోటకపరిత్రతులు కుట్లు పీకిన కీలు
బొమ్మల చందానఁ బుడమి వ్రాలి
ధ్వజవితానంబు లెల్ల సూత్రములు తెగిన
గాలిపడగల పగిది నల్లడలఁ దూఁగఁ
గౌరవబలంబులం గడుఁ గసిమసఁగి
చీల్చి చిందర వందర సేయుఁ దొడఁగె!

సంజ — పాప మిప్పు డేమగునో కాని — ఆచార్యుడు వెనుకనున్న వారి నడ్డెను; — ఒకవైపునుండి దుర్యోధన దుశ్శాసన కర్ణ వికర్ణ ప్రభృతులును — మఱొక వైపునుండి కృపాచార్య కృతవర్మ వృషసేన ప్రభృతులును — వేఱొక వైపునుండి బాహ్లీక సోమదత్త భూరిశ్రవో లక్ష్మణకుమార ప్రభృతులును — దమతమ బలంబులం బురికొల్పుచు నొక్క పెట్టున నం బోయి ముట్టడించుచుండిరి' ...... ఆఁ! పోనిమ్ము — యుధిష్ఠిరుఁ డతనిం జేరబోవుచున్నాఁడు.

వైశం — కాని — యా యసహాయశూరుని కీతని సాయ మవసరమె లేక పోయినది!

గీ. పరుగు పరుగున బఱతెంచు పగతురు తన
పజ్జకుం జేరికొని తలపడక మున్నె
రివ్వు రివ్వున శరములు రువ్వి వారిఁ
జెట్టులుం బుట్టలుం బట్టఁ జేసె నదిగొ!

సంజ — ఓహోహో! కర్ణునంతవాఁడు గూడఁ గాలికి బుద్ధిచెప్పు కొన్నాఁడే! — సరి కాని — రథంబు దిగ్గి - మొగంబు వాడ, సిగ ముడి వీడఁ, దూణీర మూడఁ, జెమ్మటలోడ, బ్రాణములమీఁది తీపియె యూఁతగా నీవంకకుఁ బరువిడి వచ్చు నీతఁడెవఁడు?

వైశం — (నిదానించి) ఎవరోనా! మా దుశ్శాసన మహారాజుగారు! అదిగో! అభిమన్యుఁడును సత్వరముగాఁ దేరు తోలించుకొని యాతనికొఱకే కావలయు నిటే వచ్చుచున్నాఁడు

(తెరలో)

చ. నిలు నిలు ! పోకు పోకు! మదినీతుడ! మింటికిఁ బ్రాఁకినన్, రసా
తలమునఁ దూరినన్, జలధి డాఁగిన, నాదు నిశాతసాయకం
బులు నిను వీడి క్రిమ్మఱఁగఁ బో; విధి బుద్ధియె నిన్నుఁబోలు న
త్కులజునకుం? గులంబునకుఁ గూర్చువె మాయనిమచ్చ దుర్మతీ!

వంజ—శివా శివా! అతని కేక యితనిపరుగును మఱింత పెంపొందించినది

వైశం—తాళు తాళు. అభిమన్యుఁడు మరల నేమో యనుచున్నాఁడు!

తెరలో—ఏమీ ! నాయుపాలంభనము నిన్ను నిలుప లేకపోయినదిగా !—మంచిది—ఇదిగో—యీశ్శిఖిలాస్త్రము నిలుపఁగలదు చూడుము !

దుశ్శా—(పరుగునఁ బ్రవేశించి యట్టె నేలఁ గూలును)

అభి—(ఒక్కదాఁటునఁ బ్రవేశించి, దుశ్శాసనుని రొమ్ముపై మోకాలూని కూర్చుండి దట్టిలోని యసిపుత్రికం దీసి) ఓరీ ! కౌరవకులకలంకా! నీవు నా బారినుండి బ్రతికి పోఁజాలవని చెప్ప లేదా ?

చ. పరమ పతివ్రతామణియుఁ, బావకజాతయు, నైన ద్రౌపదిం
బరబరఁ గేశపాశమును బట్టి సభాస్థలి కీడ్చి, మేని యం
బర మెడలింపఁ బాల్పడిన పాపపు నీకయిదోయి ముందుగా
నఱికి, భవచ్ఛిరంబు దళనం బొనరించెదఁ గాక! యవ్వలన్.

(తెరలో)—బాబు! తొందరపడకు! తొందరపడకు !

గీ. వీనివక్షంబుఁ జీల్చి యావెచ్చనెత్రు
తలకు మెత్తుఁ గడి, నీ పెదతల్లి కురులు
ముడువ శపథంబుఁ గొనె వడముడి; తదీయ
సమయమున కంతరాయము సలుపఁ దగదు.

అభి—(ఎత్తినచేయి దించి) ఏమీ! ఆలాగునా ? ఓదుష్టుఁడా ! పెదనాయనగారి యాదేశ మిప్పటికి నిన్ను బ్రతికించినది! (వక్షము నుండి లేచి) నీయదృష్టదేవతను స్మరించుకొనుచుం బోయి, మరల నాయెదుటఁ బడకుండ మాత్రము మసలికొమ్ము.

దుశ్శా—(లేచి యొడలు దులిపికొనుచుఁ జక్కఁబోవును)

సుమి—(అంతటఁ బ్రవేశించి) భర్తృదారకా! మిమ్ము రథమునుండి దిగనీయ వలదని దేవిగారు నాతో మఱిమఱి చెప్పినారు. కాని, మీ రాకస్మికముగ నేలకు లంఘించుటం జేసి వారించుట కవకాశము లేకపోయినది. దయచేసి, యింక రథ మధిష్ఠింపుఁడు.

అభి—(నవ్వి) ఏమి! కుక్కలు కాలు కఱచు నని కావలయును దల్లిగారి భయము! మంచిది—అట్లే చేయుదును గాని—యీకట్టు సడలినది—కొంచెము బిగింపుము. (అని యెడమచేయి చాచును.)

సుమి—అమ్మయ్యో! గాయము రేఁగినది కావలయును. జుట్టినపట్టంతయు నెత్తుటఁ దడిసిపోయినది! రథము కడకు రండు. ఈకట్టు తీసివేసి క్రొత్తపట్టము చుట్టెదను.

అభి— మంచిది నడువుము. (అని సుమిత్రునివెనుక నడచును)

(తెరలో)

చ. నిలు మిదె వచ్చుచుంటిఁ, దెగనీల్గెద వేమిటి కింతలోనె? యి
ల్లలికినతోనె పండు వగునా? ముదిబాపఁడు దారి యీయ రాఁ
గలిగితి, నంతెకాక మొనగాఁడవె యబ్బలకంటె! నేఁడు నీ
తలఁ దెగఁగొట్టి పార్థుని మదం బడఁగింపక పోవువాఁడనే!

అభి—(చివాలున వెనుకకుఁ దిరిగి) ఏమీ—కురురాజనా!... సుమిత్రా! శాత్రవుఁడు వచ్చి పిలుచుచున్నపుడు వెనుక కడుగు వేయుట వీరధర్మము కాదు. నీవు పోయి రథమునే యిచ్చటికిఁ గొనిరమ్ము. (అని సుమిత్రుని నిష్క్రమింప; దుర్యోధనుని నుద్దేశించి) ఓ కురుకులపాంసనా!—సుయోధనా!

ఉ. కాంచితొ లేదొ తమ్మునకుఁ గల్గిన పాట్లిపు! డాహవం బనన్
వంచకవృత్తిఁ బాచికలు వైచుటగా—మది నించుకేని నొ
గ్గించక సాధ్వులన్ సభల కీడ్చుటగా—వడి పారినల్క లో
ల్పించుటగాఁ దలంచితొకొ? రక్కసు లాడఁగఁ జొచ్చి పెక్కియున్!

(అని యంతలో రథము రాఁగా దాని నధిష్ఠించును)

దుర్యో—(రథస్థుఁడై ప్రవేశించి) ఓ క్షీరకంఠుఁడా !—

అభి—ఔను, నేను క్షీరకంఠుఁడనే—కాని, నీవు విషకంఠుఁడవు !
తరువాయి చెప్పుము.

దుర్యో—విషకంఠుఁ డన నెవరో యెఱుఁగుదువా ?—నిటలాక్షుఁ
డన్న మాట !—

అభి—నిటలాక్షుఁ డన నెవరో యెఱుఁగుదువా ?— నాతండ్రిచేఁ
బరాజితుఁ డయినవాఁ డన్న మాట! నాఁ డావిషకంఠుని మదము
నాతండ్రి యడంచెను; నేఁ డీవిషకంఠుని మదము నే నడంచెదను.

దుర్యో—పిట్ట కొంచెము, కూఁత ఘనమనునట్లు, పలుకులకుఁ బెద్దవే!

అభి—పలుకులకే కాదు—ములుకులకుఁ గూడను. చూడు ;—

సీ. అదయాంతరంగుఁడ వగుచు నన్నములోన
విషము పెట్టించిన కడఁగుఁ దనము
నడురేయి నిద్రించు నెడఁ జలంబున లక్క-
యిల్లుఁ గాల్పించిన హీనవృత్తి
అక్రిమాక్షుంబుల నఖిలరాజ్యంబును
దోఁపుచుఁ గొన్నట్టి దుర్నయంబు
సాధ్వీమతల్లి పాంచాలిని సభ కీడ్చి
వలువ లొల్పించిన ఖలుపతనము
తలఁపునకుఁ దెచ్చి, నీతలఁ దరిగి, తల్లి
దండ్రులకుఁ బ్రీతిఁ గావించు తరుణ మెప్పు
డబ్బునా యని చూతు- నేఁ డది లభించెఁ
బాఱిపోవక నిలిచి- నా ప్రజ్ఞ గనుము !

(తెరలో.)

చ. వచ్చెను వచ్చెఁ! బార్థసుతుఁడు ! చంపక మానెడువాఁడు గాఁడు వి
వ్వచ్చునిపట్టి నేఁడు ! కృతవర్ముఁడ ! చూచెద వేమి ? కర్ణుడా !

చెచ్చెరఁ బొమ్ము—బ్రాహ్మణుఁడ! చేరుకొనంగదె త్రోవ-నేనునున్
వచ్చుచునుంటి-నోకృపుఁడ! వాహినులం బురికొల్పు మాదెసన్!

అభి—(తనలో) ఓహో! ఆచార్యులవారి ప్రభువిశ్వాసము! కాని మ్మ—వారు వచ్చులోపలనె నే నీతనిం దెగటార్చి యంపుటకు నాశాభంగము కావించెదను. (అని వింట శరమును సంధించి) ఓ మూర్ఖసుయోధనా!

గీ. సాలెపురుగు వన్యములకు నై సంతరించు
పట్టునం దానె సమసెడు భంగి; ధర్మ
పుత్రునిం గూర్చి కూర్చిన మొగ్గరమునఁ
జచ్చెదవు నీవె చూడు మీ శరము చేత!

తెరలో—ఆఁ! ఆఁ!—బాబు!—విడువకు! శరము విడువకు!!

గీ. కదనమున వీనితొడలు భగ్నంబు సేయ
భీమసేనుఁడు ప్రతిన గావించి యుండె.

అభి—(నిరుత్సాహముతో) ఏమి! యీతనికిని ఆయన శపథమే యడ్డు వచ్చినదా! ఈ యమోఘాస్త్ర మింక నెవరిపై విడుతును!

కర్ణ—ఉ. ఓరి యువాధమా! మద మదోద్ధతిఁ బ్రమ్ముపడంగఁ బోక నీ
తేరు మరల్చి యీ దెసకుఁ, దేఁబవతో నసుఁ దాఁకి, నీదు దో
స్సారముఁ జూపు! మింక నిను సైప, భవన్మృతి యాలకించి నీ
వారలు గుండె వ్రీలి విడువన్వలెఁ బ్రాణము లొక్కపెట్టునన్!

(అని పల్కుచు రథస్థుఁడై ప్రవేశించును)

అభి—(తిరస్కారముతో నవ్వి) ఓహో, అంగరాజుగారా! రండు రండు—ఇందాఁకటి మీస్థితి చూచి మరల దర్శనము కాదనుకొన్నాను! సరి కాని-మనలో మన మాట!—

చ. పలుకుదువంట బీరములు ఫల్గును నేఁ దెగటార్తునంచు!- నీ
పలుకుల నుబ్బి యీనృపతి ప్రాభవవంతునిగా నొనర్చి, ని
చ్చలు దనతో సమానముగ సర్వము నీకిడుచుండు నంట!- కే
వల మట భీతిఁ దేరు దిగి పాఱుటకుం దరిప లేకపోయెనే?

కర్ణ—(రోషముతో) ఓరి వాచాలుఁడా! ముక్కుపచ్చి యారని ముగుదుఁడ వని సైప, నీస్థితి శ్రుతిని మించి రాగమునఁ బడినదే!

గీ. తండ్రు లడవుల పాలయి తనకు చుండఁ-
జేరి మామల పంచను, దేరకూడు
గుడిచి, దొరబిడ్డ లాగునఁ గ్రొవ్వి, యిట్లు
మిడిసి పడియెద వేమందు మిడుత వోలె!

అభి—(నవ్వి) ఓహో, యెంతదోసము వెదకితివి!

గీ. మేనమామల యింటను మెలఁగుటయును
గించుదన మని—పెరవారి పంచఁ జేరి,
పగలు రే యిచ్చకము లాడి, బ్రతుకు నీదు
జీవితం బెట్టి దానో యోజించుకొనుము!

కర్ణ—ఓరీ! వదరుఁబోతా! పిసాల యందు పెట్టుకొనఁగల పిల్లపీఁకు నీతోఁ బ్రసంగ మనుచితము. ఏదీ—నీకభిమానముగల యస్త్ర మేదో దానిని నాపైఁ బ్రయోగింపుము!

అభి—(ధనుస్సు పైకెత్తి) అంతవఱకుఁ బని లేదు—మీ రాజుకొఱకు సంధించిన బాణ మిదిగో సిద్ధముగానే యున్నది! చూడు,

ఉ. దారుణమైన యీరణము తారసిలెం భవదీయ దుర్నయ
ప్రేరణచేత; నాజిఁ బృథివీపతి మమ్ము జయింప నిన్ను నా
ధారముగా గణించుకొని త్రిప్పుకొనెం దనగొయ్య తానె! నీ
బీరము లెల్లఁ జెల్లె నగుఁ, బృథ్విపు నాశయుఁ దీఱు దీనిచేన్!

తెరలో—బాబు! వలదు! వలదు! ఈతనిం గూడ నీవు విడువవలసినదే!

గీ. ద్రుపదసుతఁ గాంచి నవ్వినందులకు సభను
బార్థుఁ డీతని వధియింపఁ బ్రతిన వట్టె!

అభి—(వినుగుతో) ఇస్! అబ్బా! అయినవారిని నలుగురిని వారే పంచుకొనినప్పు డిఁక నాచేతి కేమి పని యున్నది!

(తెరలోఁ జప్పుడు)

దుర్యో—(చప్పటులు గొట్టుచు) సెబాసు! బృహన్నలా! సెబాసు!

నోటిలోనిమాట నోటిలో నుండఁగనే ముదిరాజును జక్కఁగా మూర్ఛఁ బొందించితివి!

అభి—(ఉలికిపడిచూచి) ఓరి దుష్టుఁడా! మదేశ్వరునితోఁ బోరుచున్న మాపెదనాయనగారి సారథముల చాటునుండి యేసితివా! ఇదిగో!-మిరా రాజకోఁటకు సంధింపఁబడిన యీవిషబాణమును నీవు చవి చూడుము! (అని పశ్చిక్కకు విడుచును)

దుర్యో—(చూచి విషాదముతో) అన్నన్నా! మన మిచ్చట నుండఁగనే యీబుడుతఁడు బృహద్బలుని నిట్లు బలిగొనినాఁడే! (ఆగ్రహముతో) ఓరీ! బాలహంతకుఁడా! మాబృహద్బలుని వెనుకనే నీవును యమపురి కేఁగఁ గలవు చూడుము—

తెరలో—ఆ. వె. కావు మయ్య కర్ణ! కావుము కురునాథ!
అంబరంబునుండి యసురుఁ డొకఁడొ
విలయమేఘ మట్లు పిడుగులు గురియుచు,
నుల్కవోలె దిగుచు నుండె భువికి!

దుర్యో—(రిచ్చపాటుతో) ఎవఁడు చెప్పుమా వీఁడు!- కానిమ్ము! ఎవఁడైన నేమి-ఓ సైనికులారా! వెఱువకుఁడు! ఇదిగో మేము మాట వెంబడినె వచ్చుచున్నారము. మిత్రమా! రమ్ము, రమ్ము! అదేమో ముందు చూడవలెను. (అని కర్ణునితో నిష్క్రమించును)

అభి—(తనలో) ఒకవేళ, మాయన్న ఘటోత్కచుఁడు కాఁడుగదా! అతఁడే! అదిగో! నన్ను జ్దేశించి యేమో యనుచున్నాఁడు;

(తెరలో)

మ. జనయితృప్రభవంబుగ నీకుఁ గలన న్యాయంబుగా నుండ వచ్చినవాఁడం, బెదతండ్రి మూర్ఛ కలిగించె న్విఘ్న మద్దాని; కీ యన సిగ్గేరిచి యిట్టె వచ్చెదను, సైన్యం బంతయు న్నావె పెల్చన్ దున్మాడక తిమ్ముఁడా! యిదుము నాసాంబాలు!నా కేర్పడన్.

అభి—(పైకిఁ జూచుచు) అన్నా! సమయమునకుఁ జక్కఁగా వచ్చితివి! ఇచ్చట మనయిరువురకుం జాలినంత పని లేదు కావునఁ-

బెసనాయకునగారిని జాగ్రత్తతోఁ గొనిపోయి శిబిరముఁ జేర్పుము.

తెరలో — ఓహో. వీరాగ్రేసరులారా !

ఉ. చూచెదరేమి యిచ్చవడి చోద్యముగా వెఱఁబొగ్గులట్ల ! రా
నీచుఁడు పాండవాగ్రసరునిం దన తేరునకుం దరల్చి, సం
కోచము లేక మింటి కదిగో ! కొనిపోయెను; గుప్పరయ్యె నా
రాచపరంపరల్ గిరగిరం భ్రమరించుచు నేలఁ గూలఁగన్.

అభి — ఓరోరి దుష్టులారా ? నే నిచ్చట నుండఁగా మీరు మాయన్న నిగపూవునైన వాడింపఁ గలరా ? సుమిత్రా ! అదేమో చూతము. శీఘ్రముగ మనరథ మటు పోనిమ్ము.

సుమి — చిత్తము. (అని రథము తోలుకొని పోవును)

సంజ — ఓహో ! ఘటోత్కచుని యాకాశయాన మెవ్వరికిం గానరాకుండ నెంతలో నంతర్ధాన మయినది !

(తెరలో గొప్ప కలకలము)

వైశం — మిత్రమా ! ఆవంక నాకలకల మేమై యుండును ?

సంజ — ఆవంక జరుగునది నీవు చూడనె లేదు కావలయును ! భారద్వాజుఁ డిందాఁక విరోధి నిరోధనభారము సైంధవునిపై నిడి, తాను దుర్యోధన సంరక్షణార్థ మిటు వచ్చుచు యుధిష్ఠిరునిచే నిలువరింపఁ బడెను గదా ? సైంధవున కది దుర్భర మైనందున నతఁడు చిరకాలమునుండి పాండవులకొఱకు దాఁచి యుంచికొనిన స్తంభనాస్త్రముం బ్రయోగించి, నకుల సహదేవ విరాట ద్రుపద దృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రభృతులను స్తబ్ధులం జేయఁ గౌరవబలము కరతాళధ్వనులతోఁ గోలాహలము సేయుచున్నది.

(తెరలో మరలఁ బెద్ద కలకలము)

వైశం — (ఉలికిపడి) ఈవంక నీకలకల మేమిటి! (నిదానించి) ఓహో తెలిసినది ! కర్ణ దుర్యోధనులతో నొక్కసారిగఁ దలపడి, వారిని బాణవర్షమున ముంచి యెత్తుచున్న యభిమన్యుని సంరంభము చూచి, యాచార్యుఁడు చేయిపిచి పురికొల్ప-రథనేమి గజఘంటా

హయకింకిణీ నినదంబులతోడను, పదాతిసింహనాదంబులతోడను,
యోధానుయోధు లందఱు నొక్కపెట్టున నంబోయి మహారౌద్ర
ముగ సౌభద్రుఁ జుట్టుముట్టుచున్నారు!

సంజ — కాని, యేమిలాభము!- వారు ప్రయోగించిన యాయుధము
లన్నియు * తప్తాయసపత్రబిందు న్యాయముగా- వ్యర్థము లైనవి

సీ. కర్ణుఁడు చచ్చిన గతి సొమ్మసిల్లెను,
దుర్యోధనుఁడు తేరు దుమికి పాఱె

వైశం- అశ్మకుం డిలఁ గూలె, నల రుక్మరథుఁ డీల్గె,
వింద్యుఁడు సారథి వెనుక కొదిగె

సంజ — కృతవర్మ పఱచెను, కృపుఁడు మూర్ఛిల్లెను,
కటకటా! కంటె? లక్ష్మణుఁడు చచ్చె!

వైశం- వృషసేనుఁ డోడె, సువేగుఁడు మడసెను,
శల మద్రవిభులు నిస్సారు లైరి

సంజ — పేరుగలవార లంద ఱీతీరు గాఁగఁ,
గొఱవి త్రిప్పిన చందానఁ గ్రుమ్మరిలుచు —

వైశం — మారి మసఁగిన విధమున మారణంబు
సలుపఁగాఁ జొచ్చెఁ గురుసేన పలుచబడఁగ.

సంజ — తాళు, తాళు!- మూర్ఛ తేఱిన కర్ణు నుద్దేశించి యభిమన్యుఁ
డేమో యనుచున్నాఁడు.

తెరలో- గీ. రాను నీజోలి కిఁక నంగరాజ! భీతి
మాని, దిటవూని, చాపముఁ బూని పరశు
రాముకడ నీవు నేర్చిన దేమొ — నాదు
కడఁ బరీక్ష యొసంగుము కలఁకఁ దేఱి!

వైశం — ఆమాట యాయువుపట్టున నాటినది కావలయును!- కర్ణుఁడు
కాలపృష్ఠమును మ్రోయించుచు మరలఁ దలపడుచున్నాఁడు!
ఓహో! ధనుర్విద్యాపారంగతులగు నయ్యుభయుల దివ్యాస్త్ర
ప్రయోగకౌశల మెంతచమత్కారముగా నున్నది!

* కాలిన పెనముపైఁ జల్లఁబడిన నీటిచుక్కలవలె.

గీ. కన్ను మిన్నుఁ గన్పడని చీఁకటు లొకప్డు;
వేయిసూర్యులు వొడిచిన వెలుఁగొకప్డు!
అంబునిధు లింకు నగ్నిహోత్రం బొకప్డు;
జగతి వెల్లను ముంచు వర్షం బొకప్డు!

సంజ—ప్రేక్షకులగు కౌరవయోధుల యవస్థ యంతకంటెను జమత్కారముగా నున్నది!

గీ. అంగరా జస్త్ర మడరించు నప్పుడెల్ల
బహుళకరామోదమునఁ దాండవం బొనర్తు;
పార్థసూనుఁడు నవ్వుచుఁ బ్రతిశరమున
దాని నడఁగించు నప్పుడు తలలు వంతు!

వైశం—అన్నిటికంటెనుఁ జమత్కార మింకొకటి—

క. విడిచిన యస్త్రము నడుమనె
చెడ, నెడఁదను రిచ్చపాటుఁ జెందెడు కర్ణుం
గడు హెచ్చరించి యభిమ
న్యుఁడె జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండె నొండు శరంబున్!

సంజ—అంతియేకాదు—దుర్యోధన ప్రేరితులయి శత్రుంజయుఁ, చంద్రకేతు, సువర్చస, సూర్యభాను, మేఘవేగు లతివేగంబపోయి కర్ణునకు బాసటగాఁ దాఁకి యఖండ శరవర్షము గురియ, నైదు క్రూర నారాచంబుల నైదుగురి కంఠంబులం దుంచి, యానందున నొవ్వ చేసిన కర్ణుని జర్జరిత శరీరుం జేసి సాగనంపి, కర్ణికలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు కనుము!

వైశం—కర్ణదుర్యోధను లిరువురుఁ బాదచారులై యెందులకుఁ జెపుమా యిటు వచ్చుచున్నారు?

(అంతటఁ గర్ణ దుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు.)

దుర్యో—మిత్రమా!

చ. పలుచవడెం బలంబు బహుభంగుల!—మొగ్గర మంతయు న్శవం
బులకు నిధానమై, రుధిరపూరిత మై కనుపట్టుచుండె!—బె

బ్బులిఁ బొడగన్న లేళ్లగమి పోలిక సైన్యము లెల్ల విచ్చి వి
చ్చలవిడిఁ బాఱఁజొచ్చె!—నిఁక సాధన మేమియు లేదె దీనికిన్?

కర్ణు—మహారాజ! వీఁ డర్జునునికంటె నసాధ్యుఁ డని మొదటనే చెప్పి
యుంటిని గదా? అమీఁద, నాచార్యుఁ డేమేని పూనుకొనునేమో
యని చూచుచున్నాను.

దుర్యో—మిత్త్రమా! యేమి నీ కీవెఱ్ఱి! ఆచార్యున కాపాటి సహాను
భూతియె యున్నయెడల వీఁడు మొగ్గరమునఁ గాలు పెట్టఁ
గలఁడా! సైంధవుఁ డిందాఁక దైవమువలె నడ్డుపడకయున్న నీపా
టి కేమి కావలసినదో! (ముందునకుఁజూచి) ఎవ రావచ్చువారు?

కర్ణు—సింధురాజే—

దుర్యో—బావా! రమ్ము, రమ్ము—ఈపూఁట నీవలన మర్యాద
దక్కినది. ఆమాటయే యిప్పు డంగరాజుతో ననుచుంటిని.

సైం—(గర్వముతోఁ బ్రవేశించి) ఎక్కడి కేఁగిన నిదియే మాట—
ఏరినిఁ జూచిన నిదియే మాట! సరికాని—యీ బాలయమునిం
బరిమార్చుట కేమయిన దారి దొరకినదా?

దుర్యో—అదియే యాలోచించుచున్నాము—

సైంధ—అట్లయిన, నే నందులకే నీకొఱకు వెదకులాడుచు వచ్చినాఁ
డను. ఏదో మాటలసందర్భములో-ఇంటినుండి యుల్కాగాలినట్లు
ఆచార్యుని నోటినుండి యొకరహస్యముజారి బయటఁ బడ, దానిని
నాల్కకుఁ దగిలించుకొని చక్కవచ్చితిని.

దుర్యో—(ఆత్రముతో) బావా! చెప్పు, చెప్పు!—ఏమది?

సైం—వీనికిఁ గవచధారణ మనువిద్య తెలియునఁట: అందువల్ల
రథ తురగ సూత కార్ముకముల నేకకాలమునఁ దునిమి, నేలకుఁ
దెచ్చి, చీకాకు పఱిచినం గాని వీనిం జంపుటకు సాధ్యపడ దఁట.

దుర్యో—మేలు! బావా, మేలు! మంచిసమాచారము తెచ్చితివి!

(సందేహముతో) సరికాని—ఏకకాలమున నిన్నికార్యము లెవ్వరు చేయఁగలరు?

కర్ణు—అన్నికార్యములు నొక్కరిచే నగుట యసంభవమే. సమర్థులు నలుగురు నాలుగుకార్యములం బంచుకొనవలెను.

దుర్యో—అది బాగుగనే యున్నది కాని—నాలుఁగిటిలో కార్యైక ఖండనము. *సింహ ఘంటా న్యాయమువంటిది!

కర్ణు—అది నిజమే కాని—దాని నెట్లో నేను నిర్వహించెదను: కడమవానిసంగతి చూడుము.

దుర్యో—అట్లయినఁ, గడమవానికి దగునేర్పాటు నేను జేయఁగలను.

కర్ణు—ఇంకొకటి చాలఁ బ్రాముఖ్యము! ఈలోపల ఘటోత్కచుఁడు మరల రాకుండఁ జూడవలెను.

దుర్యో—ఆసందియ మక్కఱ లేదు. వాని నంతరిక్షమున నిరోధించుటకై మన యలంబసుని సమస్తపరివారముతో నిదివఱకే నియోగించి యున్నాఁడను. ఇఁక నాలస్య మెందులకు- ప్రొద్దుగూడఁ గ్రుంకవచ్చుచున్నది-పోవుదము రండు. (అని ముందు నడచును.)

సైంధ—(తనలో) సుభద్రకుఁ బుత్త్రశోకము గలిగించినంగాని నీ ముఖము చూడ నని కదా నా ప్రియురాలు పట్టు పట్టినది?—ఈ యత్నము కొనసాగినచో అభిమన్యుఁడు నావల్లఁ జచ్చినట్లే లెక్క. ఆమీఁద, నాసందడిలో, నేనుగూడ నేమయిన రవంత చేయఁగలిగితి నా- యిఁకఁ జెప్పనక్కరయే లేదు! (అని నిష్క్రమించును.)

కర్ణు—మొదట దూరదృష్టి లేక యీరాజునకుఁ దను మన:ప్రాణములను ధారవోయుటం జేసి యిపు డింతటి దుష్కార్యమునకుఁ బూనికొనవలసి వచ్చినది! (పయికి జూచి) ఓ యభిమన్యుఁడా! లోకములో నీవొక్కఁడవే వీరుఁడవు! ఏమన?—కర్ణుని చేఁ గూడ వీరజనవిరుద్ధమగు మార్గమును ద్రొక్కించుచుంటివి కనుక! ఓ ధనంజయా! లోకములో నీ వొక్కఁడవే ధన్యుఁడవు! ఏమన?—

* సింహము మెడలోని గంటను విప్పుట వంటిది.

అభిమన్యునకుఁ దండ్రి వగుటచేత ! సందియ మేమి !—

చ. తనతనయుం గుఱించి యెడఁదం గరువంబును బొందుభాగ్య మె
వ్వనికి లభించు—నాత్మజుని పార్థివ రూప వివేక వీర్య వ
ర్తనములచేత నెవ్వఁడు పరాజయ మందు—సుఖింపఁ గాంచునం
దనుని యశంబునం దెవఁ డతండె కృతార్థుఁ! డతండె తండ్రియున్!

(అని నిష్క్రమించును.)

సంజ—మిత్రమ! దుర్యోధనుని యాత్రమునుబట్టి యేదో క్రొత్తపన్నుగడమీఁదఁ జనుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అదిగో!—అచ్చటఁ గృప కృతవర్మ సోమదత్త బాహ్లిక భూరిశ్రవ శ్శల శల్య శకుని దుశ్శాసనాదులం బ్రోవుచేసి వారితో నేమో మంతన మాడుచున్నాఁడు! ఏదులకో కాని. యందఱుఁ దల లెగుర వేయుచున్నారు. అదిగో, దుర్యోధనుఁ డందఱను వెంటఁగొని యభిమన్యుఁ డున్నదెస కరుగుచు, బలములవంకఁ జేయి వీచుచున్నాఁడు! పాపము!—చేతికట్టు మరల సడలినది కావలయును—అభిమన్యుఁడు విల్లు క్రింద నిడి దానిని సవరించుకొనుచు వీరరాశిఁ జూచి చరాలున మగుడ విల్లందుకొని యేమో యనుచున్నాఁడు!

తెరలో—ఓీ కర్ణ దుర్యోధన కృప కృతవర్మ శల్యప్రభృతులారా!

ఉ. చిల్లరమూకలం బొదివి చీలిచి వీనుఁగు పెంట సేయఁగా
నొల్లక యున్న వీకరము లూడనిబాడర యుంకనైనఁ, జే
విల్లు ధరించినందులకు వీరులరై కడదాఁక నిల్చి, మీ
తల్లులు వీరమాతలుగ ధాత్రి విరాజిలఁ జేయఁ గల్గుఁడీ!

సంజ—చూచు, చూచు;—అతనిపలుకులు ములుకులవలె నాటినవి కావలయును_ అంద ఱొక్క పెట్టున సింహనాదంబులతో నతనిం బొదివి, పరశు పట్టిస ముసల ముద్గర తోమర భిండివాలాద్యనేకాయుధంబులు బోరునఁ గురియుచుండ—వారిముందు చూచుకొని యచ్చటిబల మంతయుఁ * పిపీలికా పన్నగ న్యాయముగా-నతనిం జుట్టుముట్టుచున్నది!

* చలిచీమలు పాముని జుట్టుకొనినట్లు

సంజ — కాని, యాతఁడు మందహాస సుందరవదనారవిందుఁడై, దివ్య దివ్యాన వజ్రసన్నిభములగు వాలుటమ్ములు రువ్వి — *ఖలేకపోత న్యాయముగా — నెల్లవారు నెగిరిపోవుచుండ నేమో యనుచున్నాఁడు వినుము.

తెరలో — ఓ పిఱికిపందలారా!

ఉ. ఆఱడివోని పౌరుషమె యాభరణంబుగ నెంచునట్టి స
ద్భారతజాతికెల్లఁ దలవంపు ఘటిల్లఁగ మీర లీక్రియ
బాఱఁగ వచ్చునే! పిఱికిపందలు చచ్చుచునుందు రెన్నియో
సారులు; ధైర్యశాలురకుఁ జావొకయప్పుడుమాత్రమే సుడీ!

వైశం — ఆమాటలకు రోషమువచ్చి దుర్యోధనుఁ డదిగో యెల్లవారి మీఁదను గటకట పడి, గజసైన్య మొకవైపునను, తురంగసైన్య మొకవైపునను ముట్టడింప నియోగించి, మహారథుల నందఱను వెంటఁ గొని తాను బురోభాగమునం దలపడుచున్నాఁడు.

సంజ — సరి కాని — కర్ణుఁడు నొచ్చిన ట్లభినయించుచు, వెఱచినట్లు నటించుచు, కనుక కొదిగి, తక్కుచుఁ దారుచు, నాదంతావళము లచాటునుండి యెందులకో యభిమన్యుని వెనుకకుఁ బోవుచున్నాఁడు చూచితివా?

వైశం — అవు నవును; అతనివరుస చూడ సందేహాస్పదముగనే యున్నది!...అమ్మయ్యో! యేదో దురాలోచన జరిగినది! అటు చూచి, యిటు చూచి, చివర కా కరికళేబరములపొంత నిలిచి, శరము సంధించి, యదిగో! — యీవలివారి కేమో సంజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు! —

సంజ — హా! యెంతదారుణ మెంతదారుణము!

గీ. కార్ముకముఁ ద్రుంచెఁ గర్ణుఁడు! — కదిసి హయులఁ
జంపె శల్యుఁడు! — సూతునిఁ జంపెఁ గృపుఁడు!
కురుపతియుఁ దమ్ములుం దేరు విరియ నేసి!
రొక్కమాఱుగ — రణధర్మ ముజ్జగించి!

* కళ్లెములో వ్రాలిన పావురము లన్నియు నొక్కసారిగ నెగిరిపోవునట్లు

వైశం — ఓరోరి దుష్టులారా! అందఱుం గూడి చేసిన యాలోచన మిదియా!—ఛీ!ఛీ!— నిరాయుధుఁడై యున్న వానిపై నట్లింకను నస్త్రశస్త్రములం గురియుటకు మీకు సిగ్గయిన లేదా!—సెబాసు! సింగపుఁ గొదమ యేస్థితియందును సింగపుఁ గొదమయే! ఆవిధముగ నందఱొక్కపెట్టున శరవర్షము గురియుచున్నను డీలుపడక, చివాలునఁ గరవాలముం గొని, కుప్పించి, గుప్పున నప్పరంబున కెగసి, వైనతేయునివలె వర్తించుచున్నాఁడు! ఓహోహో!

సీ. పటుతర రోష సంభరితమై యరుణ రా
జీవంబుగతి మోము జేవురింప
తుల లేని నేర్మిని తూఁటులనుండి చి
క్కని వేఁడినల్ల చిల్లున స్రవింప
అనివార్యమగు చంద్రహాస విక్షేపంబు
గగనసీమను దటిద్గణము నింప
క్షితిఁ గంపిలం జేయు సింహనాదంబులు
దిక్సమూహమునఁ బ్రతిధ్వనింప
విభ్రమస్థితి మింటఁ బరిభ్రమించు
పార్థసుతుఁ గని, యేరిపైఁ బడునో యనెడు
భయముచే నెల్లవారును బయిరిఁ గన్న
బకముల ట్లొదుగుచు నున్నవారు కంటె!

సంజ — కాని, పాపాత్ముఁడు కర్ణుఁడా కరవాలమును గూడ ఖండింప మరల నందఱు మగవారలై పుంఖానుపుంఖములుగా విశిఖములతనిపై గుప్పుచున్నారు!

వైశం — అయినను, నతఁ డించుకయు సరకుచేయక కర్ణుని రథముపై నుఱికి, చేతియందలి యఱకైదువుతో సారథిని నఱికి,—సిగ్గువిడిచి ధ్వజపీఠము క్రింద నొదిగిన కర్ణుని బెఱచిన వానింగాఁ దలంచి నేలకు లఘించి, తనయరదమునందలి చక్రముం గొని దట్టముగఁ దనపై శిలీముఖములం బరపు కృపునివంకకు నడచుచున్నాఁడు—

సంజ—ఔరా! ధర్మ మెంతద వ్వయినది! కర్ణ శల్య భూరిశ్రవస్సోమదత్తులు నలుగురును నలుదిశలం బొదివి; చక్రము తుత్తునియలు గావించి, శరవర్షముతో నతనిని ముంచియెత్తుచున్నారు! కటకటా! క్షణకాలముక్రిందటం జెక్కు చెదరక నిగనిగలాడుచుండిన కోమలశరీర మెంతలోం దూంట్లు పడి జల్లెడ యైనది!

సైశం—అట్టిస్థితిలోం గూడ నాతని శౌర్యధైర్యములు చూచితివా? కాలదండముంబోలు తన గదాదండమును గొని, తనపై గురియు శరవర్షము దానిచే నాచికొనుచుం, బీనుగు గుట్టలమీందినుండి చంగుచంగున దాంటుచుం జని, దురాలోకమగు నా రాజలోకముపైం దలపడుచున్నాండు!

సంజ—సరి కాని—రక్తపాతముచే మైకము గ్రమ్ముచున్నదా యేమి యట్లు తూలిపోవుచున్నాండు? అన్నన్నా! యీకిరాతు లిప్పుడు గూడం బాప! మతని నమ్ములతోం గ్రుమ్ముచునే యున్నవారు గదా! కాని, ముఖాముఖి నెదిర్చుట కిప్పుడు సైత మొక్కరికిని ధైర్యము లేదు సుమా!

సైశం—నీమాటకు నిదర్శన మదిగో! అదెం డావైపున నన్న రథములను నగ్గునూచము గావించి, యిటు తిరుగ, దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని సైంధవ ప్రభృతు లొకరి నొకరుం దోంచికొనుచు నీ వంకకుం బరువిడి వచ్చుచున్నారు! అతండును నంతటితో విడువక వెన్నంటి వచ్చుచునే యున్నాండుగాని—పాపము-బలహీనతచేం గావలయును బరుగిడ లేకున్నాండు!

[దుర్యోధనప్రభృతులు తెరం జిమ్ముకొని ప్రవేశించి నిష్క్రమింతురు.]

అభి—(అంతట రక్తసిక్తాంగుండై, గదాదండముతో రొజుచుం దూలుచుం బ్రవేశించి) ఓరోరి!...ఓరోరి! పాఱుంబోతులారా!..విక్రమముతోడి పాటు...మీరాకు...మీరాకు...వివేకముకూడ లేదేమి!

గీ. కాయమా—మన్న!...ప్రాణమా—గాలి!...వాని
కొఱకు...మర్యాద...నిటు...మాపుకొనద రేల!

పౌరుష...జ్ఞాన...కీర్తులఁ...బరఁగు వాని
బిడ్డ... మోఁ లి ప్తనే... పైనఁజాలుఁ గాదె !

(పరికించి) ఛీఛీ! సిగ్గు విడిచి...కౌరవేశ్వరుఁడుకూడ ...కాలిగోలఁది పరుగిడుచున్నాఁడే! (చేయెత్తి) ఓకురుకులపాంసనా!

ఉ. రోసము వాసి...పౌరుషము రోసి.. తొలగెడ విల్లు మూలపై
మీసము లేదె!...పాటిన సమిత్రులు మిత్రులు గూడ నవ్వరే!
వాసిగలట్టి...యీ భరతవర్షమునం దెవ్వడైన...నిట్టిన
న్న్యాసులు పుట్టిరే! కటకటా! కలికిం దొలిచూలి పట్టివే!

(పరికించి) ఏమి?-నాపలుకులు... చెవుల కెక్కనే లేదా! మంచిది, యెంతదూరము పోఁగలరో పోండు చూచెదను? (అని బిఱబిఱఁ జనఁబోయి ముందునకుఁబడి, మరల మెల్లఁగ లేచి) ఛీఛీ! యీ పాడుశవములు మాటిమాటికి కడ్డు వచ్చి మార్గావరోధము కలిగించుచున్నవి!...(పశ్చాత్తాపముతో) అన్నన్నా! యేమంటిని?...పాడుశవము లనియా?—యెంతయుపచారము!...యశమునెడఁ బ్రేమ, యవమానమునెడ లజ్జ, లేక యీ పాటైనవి పాడుశవములు గాని—ప్రాణమున్నంతవఱకుఁ బోరి రణముభూమి నలంకరించిన యివి పాడుశవము లెట్లగును!...(మరలఁ బరికించి) ఆపిఱికిపందలింతలో నేమయియుందురు!...ఛీ! ఛీ!—యట్టి పాఱుఁబోతులతో నేమిపని! (అని వెనుకకుఁ దిరిగి పరిక్రమించి) ఏమిచెప్పుమా భూమి యంతయు గిరగిర తిరుగుచున్నది!...అంతియే కాదు—నో రెండుచున్నది—కాళ్ళు తడఁబడుచున్నవి—కన్నులు—కన్నులు—ఇవు డన్నమాట యేమిటి?—కవచమా? ఎవరుచెప్పుమా నన్నుఁ బిలుచుచున్నారు! (అట్టిటుచూచి) ఓహో—యెవ్వరును లేరే!...ఇప్పుడు నే నెచ్చట నున్నాను?...అవు నవును—పద్మవ్యూహము. అట్లయిన, నారథ మేది?—నావిల్లేది? ...అన్నల్లాపిఱికిపందలధర్మముగా నన్ను విరథుం జేసి, యిహాపరముల రెంటిని జెఱచుకొనిరి కదా! పోనిమ్ము, నాకీ గదా

దండమే చాలును. కాని—యెడమచేయి వలనఁదప్పియుండుటచేత
దీని నీదక్షిణబాహు వొక్కటియే భరింపవలసి వచ్చినందులకు
నాకుఁ జాల విచారముగా నున్నది! పైగా—నెత్తుటిచేఁ దడిసి
యిది మాటిమాటికి జారిపోవుటకూడ సంభవించుచున్నది! సరి
కాని—యీరక్త మంతయు నాదా?- లేక శత్రువులదా?—నాది
యె యైనచో నాయదృష్ట మెంతనవచ్చును! ఏల యన,—

గీ. ఎవ్వఁడు స్వరాజ్యమునిమిత్త మెన్ని రక్త
బిందువులు ప్రీతి వసుధ కర్పింపఁగలుగు-
వాఁడు భూలోకమున నన్ని వర్షశతము
లమరుఁ డై యుండు కీర్తికాయంబుతోడ!

(వినుట నభినయించుచు) ఏమి చెప్పుమా యీ కలకలము? (పరి
కించి రౌద్రముగా) ఓరీ కురుకులకలంకా! మరల నొక్కఁ డీ
వైపునకుఁ జేరికొని, మొత్తమొచ్చితిమనువారికిఁ బౌరుషమెక్కించి
నామీఁదికిఁ బురికొల్పుచుంటివా! పాపము!—వారి నేలబాధించె
దవు! నేనే యటు వచ్చెదలెమ్ము. (అని తూలుచు నిష్క్రమిం.)

వైశం—అన్నన్నా! పాపము!—పోవుచుఁ బోవుచు నానెత్తుటిరొంపి
లోఁ గాలు జారి మరలఁ జాపచుట్టుగ నేలఁ గూలినాఁడు!—కట
కటా! యీసారి లేచుటకుఁగూడ శక్తిలేక పొర్లాడుచున్నాఁడు!
అరెరే! * మంఖుణములుకూడ జారిపోయినవి! ఓరోరిపాపాత్ము
లారా! యెందుల కట్లుపరువిడి వచ్చుచున్నారు!—అందఱొక్క
మాటుగ మీఁదఁబడి మోదవలె ననియా యేమి? ఆఁ! లేచెను!

సంజ—లేచుటయే కాదు,—గదాదండము గిరగిరఁ ద్రిప్పి—

గీ. కర్ణుఁ బడమోదె! శల్యుని గాడనేసె!
రాజును దెరల్చెఁ గృపుని సారథినిఁ గూల్చె!
అడరు దుశ్శాసను నదల్చె! నతనిసుతుఁడు
విఱ్ఱవీగుచుఁ దలపడ విరథుఁ జేసె!

* పిక్కలకుఁ దొడిగికొను కవచము.

వైశం—కాని, యాదౌశ్శాసని యంతటం బోక, తానును గదాధారి యై యతనిం దలపడుచున్నాడు. ఓహో! నెత్తుటిరొంపిలోఁ గాళ్ళు గుచ్చుకొని పోవుచున్నను, బిగిలబట్టవలె నిరువురు నెంత చాకచక్యముగఁ బోరుచున్నారు!...అబ్బబ్బా! యిద్ధతిశరీరములును బొట్టపండ్లవలె వీరల రక్తప్రవాహముతో మాంసపుముద్దలు గూడఁ గొట్టుకొని వచ్చుచున్నవి!...ఓహో! కన్నులు కానరాకున్నను, జేతులయందుఁ జేవ లేకున్నను పౌరుషము వారిని మరలమరల డీకొలుపుచున్నది!...హా! యెంతబీభత్స మెంతబీభత్సము!...ఆ!—చచ్చె—దుశ్శాసనకుమారుఁడు చచ్చె!

సంజ—అయ్యో! అయ్యో! ఆదారుణము చూడవేమి;—

గీ. నెత్తుటం జొత్తిలుట జారి నేలఁ బడిన
తన గదాదండమునకు నై తడవులాడు
సమయమున- సైంధవుఁడు, శల్యు చాటునుండి
కుంతమున గ్రుచ్చి యభిమన్యుఁ గూలఁ ద్రోసె!

వైశం—ఓరోరీ వీరంమన్యులారా! యెందుల కా కోలాహలము!—ఇందఱుకూడి చేసిన యీఘనకార్యమున కేనా-యీసంతోషము! చీ! చీ!—సంజయా! లెమ్ము! మన మిఁక నిచ్చట నుండరాదు! (అని సంజయునితోఁ జెట్టు దిగి) ఓమహావీరుఁడా! నీవు నిర్వహించిన వీరవ్రత మనన్యసామాన్య మైనది! నేఁ డీసేనలో నీచే దెబ్బ తిననివాఁడును—నీ కోడని వాఁడును లేఁడు! (భూమివంకఁ జూచి)

మ. అభయస్ఫూర్తి వహించి, యెన్నఁడును నన్యాక్రాంతిదుఃఖంబు లేక, భృశమ్మైన యశమ్ముతో సకలసౌఖ్య ప్రాభవ శ్రీలతో నభివృద్ధిన్ వహియింపఁ గోరునెడ నార్యావర్తమా! తప్పకే వభిమన్యుప్రతిమాను లౌసుతులనే యశ్రాంతముం గాంచుమా!

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

చూ ళి క

(తెర లోపల)

ద్విపద. కటకటా ! పుత్త్రశోకము ! నీదుశక్తి
పటుతరం బని తేటపడియెను నేఁడు!
కార్చిచ్చు వనములఁ గాలుచురీతిఁ
బేర్చి మానసముల నేర్చ నేర్తువు !
సడిలేని యుప్పెన చందంబుగాను
కడుపు సముద్రంబుఁ గావింపఁ గలవు!
సుడిగాలి మ్రాకను సుడివెట్టు భంగి
నుడుగక ధృతిఁ బట్టి యూఁపఁ జాలుదువు !
కాకున్న నడవులఁ గష్టంబు లెన్నొ
నేకమై యరికట్టి యెదురునాఁ డేని ;
విరటునికడ మాఱు వేషముల్ తాల్చి
కరము హీనస్థితిఁ గడపునాఁ డేని ;
తలఁకని పాండురాట్తనయుల నేఁడు
కాఁచి దుఃఖార్తులఁ గావింపఁ గలవె !
బేల నైయెనసుభద్ర పెనుమూర్ఛ కేమి.
గోలయా నుత్తర గోలకు నేమి,
కడుధీరుఁ డని పేరుఁ గన్న యర్జునునిఁ
బిఱుగు పడ్డట్టు గావింపఁ జాలితివి!
దరినుండి కృష్ణుఁడు దైవంబువోలె
పరగఁ బ్రబోధంబు పలుకక యున్న-
వడముడి తనయుని వలన నాతనికిఁ
గొడుకు విక్రమము నూకొనఁగ నబ్బునె !

ఇది చూళిక.

పద్యవ్యూహము.

పంచమాంకము.

రంగము.—పాండవుల సభా శిబిరము.

[కృష్ణ యుధిష్ఠిర భీమార్జున ఘటోత్కచ ప్రభృతులును, ఉత్తర సుభద్రా ద్రౌపదులును, దుఃఖచిహ్నములతోఁ బ్రవేశింతురు.]

కృష్ణ—తరువాతఁ, దరువాత ?

ఘటో—తరువాత నింకే మున్నది !—

సీ. దుర్నిరీక్షస్థితిఁ దులకించి తులకించి
చరమాద్రిఁ గ్రుంకు భాస్కరువిధంగిఁ
గాననంబులు బూదిగాఁ గాల్చి కాలిచి
చల్లారు దావ కృశానుమాడ్కి
వడివడి పడగండ్లు వర్షించి వర్షించి
ధవళిమఁ గను జలదంబు పోల్కి
గగనంబు నొరసెడు గతిఁ బొంగి పొంగి చ
ప్పునఁ జప్పఁ బడిన యంబోధి కరణిఁ
దన్నుఁ బొదివి శస్త్రతతులను మీ నిల్లఁ
దూఁటు పఱుచు నట్టి దుష్ట రిపుల
కలఁచి కలఁచి, తుముకు కావించి కావించి
తమ్ముఁడకట ! తుదకు ధరణి కొఱఁగె !

అందఱు—(ఒక్కపెట్టున) హా ! యసహాయశూర !—హా ! జగదేక వీరా ! (అని యాక్రందనము చేయుదురు.)

యుధి—హా ! తండ్రీ !—యెంత దైవదుర్విపాకము సంభవించినది !

సీ. పూర్వ పార్థియము నాఁడె పోలసుదిండులఁ జంపు
మొఱవడి గలవాఁడు మేనమామ

బలిమి జరాసంధుఁ బట్టి రెండుగఁ జీల్చి
పేరు గాంచినవాఁడు పెద్దతండ్రి
ఫాలాక్షు నోడించి పాశుపతం బంది
గనుతి కెక్కినవాఁడు కన్నతండ్రి
నిజభుజశక్తి దిగ్విజయంబుఁ గావించి
వన్నె మీఱినవారు పిన్నతండ్రు
లింద ఱిం గల్గియుండి, యొక్కింతపాటి
దైవకృప లేకయుంట నోతండ్రి! యిట్లు
దిక్కుమాలిన వాఁడనై చిక్కుపడితె
పగఱ చేతుల నన్నుఁ గాపాడ వచ్చి!

కృష్ణు— బావగారు! సర్వజ్ఞుల రగు మీరే యిట్లు మాటిమాటికి దుః
ఖమున కెడ మొసఁగిన-నిఁకఁ దక్కినవారి గతి యేమి?

భీము—అబ్బాయి! సరి కాని—నీవు పోయి యేమి చేసితివి?

ఘటో—ఏమి చేయుటకును నెవ రున్నారు!— అప్పటి కప్పుడే సమర
ము చాలించి యెల్లవారును శిబిరములం జేరికొనిరి.

భీము—(కోపముతో) శిబిరములలోఁ బ్రవేశించి సిగలు పట్టియీవలి
కీడ్చుకొని వచ్చుటకు భయపడితివా?

ఘటో—తండ్రీ! మన్నింపుము!—నేను భయపడినమాట నిజమే
కాని, శత్రువులకుఁ గాదు-ధర్మలోభులగు పెదనాయనగారికి—

యుధి—నిజమే నాయనా—నిజమే! నాధర్మలోభ మే యింత చేసినది!

చ. ఖలుల నధర్మ వర్తనులఁ గర్ణ సుయోధన దుస్ససేనులం
బలిగొను భిడ్డకున్ శకునపక్షి విధంబున నడ్డు వోయి నేఁ
దెలుపకయున్నఁ దండ్రుల ప్రతిజ్ఞల సంగతి, యిట్టిచెట్ట రాఁ
గలుగుట కించు కేనియును గారణ మున్నదె నిశ్చయంబుగాన్!

భీము—(విషాదముతో) హా! తండ్రీ! యిదిచూడనా!—

గీ. తండ్రుల ప్రతిజ్ఞలకు హాని తారసిల్లు
ననుతలంపునఁ జిక్కనఁయరుల విడిచి

నిన్నుఁ గట్టంగఁ దాళ్ళను నీవ తెచ్చు
కొన్నవాఁడ వటోయి! మాకొఱకుఁ దండ్రి!

(ఆకసమువంకఁ దృష్టి నిగిడ్చి) ఓరోరి కౌరవకులాపశదులారా!

ఉ. బాలకు, నొంటిగానిఁ, జెయి వాటముఁ దప్పినవాని, పాడిపై
మాలిమి మిమ్ములం దనుచు మానినవాని, నిటందఱేకమై
కూలిచి కేరుచుంటి రిది గుండెలలో నిడికొండు! మీతలల్
కాలను దన్నుచుం దివికిఁ గందుక కేళి యొనర్చి తీఱెదన్!

కృష్ణు — ఈశపథము తథాస్తు దేవత లాలకింతురు గాక!

అర్జు — (నిట్టూర్పుతో) బావా! వారి ననవలసిన పని యేమున్నది!

ఉ. తాత యవక్రవిక్రమముఁ, దండ్రిల ధర్మపరాయణత్వమున్
మాతల రూపవైభవము, మామల యద్భుత బుద్ధిపాటవం
బాతతభంగి నిచ్చి- యిటు లాయువు తక్కువ చేసినట్టి యా
ధాత యొకండె నింద్యుఁ! డిటుఁ దక్కినవారు నిమిత్తమాత్రకుల్.

ఇంతకును —

ఉ. చక్కని రూప సంపద, ప్రశస్త తరంబగు వర్తనంబు, పెం
పెక్కిన బుద్ధి, నిచ్చలు రహించెడు తెల్వి, వరించి తాముగా
నెక్కొనినట్టి విద్యలు, త్రినేత్రుని నైన మెదిర్చు సాహసం-
బక్కట! మందభాగ్యులకు నట్టితనూభవుఁ డెట్లు దక్కెడున్!

కృష్ణు — ఫల్గునా! నీ వన్నమాట నిక్కువము.

గీ: మానవుఁడు చెట్టునందలి మంచిఫలము
వెదకి మఱి కోసికొనియెడి విధముగాను!
మంచివారినిఁ, గుల ముద్ధరించువారి,
నెంచి మఱి మిత్తి తాఁ గబళించుచుండు!

ఉత్త — (శోకముతో) హా! ప్రాణేశ్వరా! హా! హృదయేశ్వరా!

సీ. మనపెండ్లి కొఱకు వేసిన పచ్చి పచ్చాకు
పందిళు లింక విప్పంగ లేదు

మనపెండ్లి చూడ వచ్చిన బంధుతతి తమ
సీమల నింకను జేర లేదు
మనము ధరించిన మధుపర్కముల హారి
ద్రావర్ణ మింకను దరుగ లేదు
మన మొండొరుల సిగ్గు మాని పూర్తిగఁ గనుల్
తనియ నింకను జూచుకొనఁగ లేదు
ఇంతలోవలనే మని నింత జాలి
మాలి, లేజవరాలిఁ, జూలాలి, నాలి
నిట్లు విడనాడి యెటొగ నేఁగఁ దగును!
చిత్తసంభవ సంకాశ! జీవితేశ!

చ. కవచము మేని, కంజవను కన్నులకున్, శ్రుతిలీనగాన మీ
చెవుల, కభీప్సితార్థ ఫలసిద్ధి మనంబునకున్, మనోజ్ఞమా
చవి రసకుం, బ్రయోజనము సంజననంబున, కారయం ద్వదీ
య విమల సన్నిధాన; మనఘా! యది లేని ప్రపంచ మేటికిఁ!

ద్రౌప—బిడ్డా! యోర్చికొ మ్మోర్చికొమ్మ! నీదుఃఖమును మాదుఃఖమును నీకడుపులోని బిడ్డ తీర్చవలెను. ఆబిడ్డ సేమముకొఱకు నీవు దుఃఖమును దిగమ్రింగక తప్పదు.

కృష్ణు—అమ్మాయి! నీవు చిన్నదాన వైనను బుద్ధిమంతురాలవు కనుకఁ జెప్పుచున్నాఁడను- పోయినవారికొఱకు దుఃఖించుటకంటె వెఱ్ఱితనము మఱి లేదు. ఏమందువా?—

గీ. వసుధఁ జావుసుం బోలెఁ దప్పనియదియును;
బ్రకృతిసిద్ధ మైనదియును; బ్రాణికోటి
కెల్ల సామాన్యమై తారసిల్లునదియు
నింకొకటి లేదు- దానికై యేల వగవ?

ద్రౌప—అయ్యో! అయ్యో!—సుభద్రకు మరల మూర్ఛ గ్రమ్ముచున్నది!—(అని తొట్రుపాటుతో లేచి సుభద్రను బట్టుకొనును)

కృష్ణు—అమ్మాయి! అంతటితో నూరక్కొంటి వేమి?—మరల నా పరిబోధనీరసము కొంచెము మొగముపైఁ జల్లుము!—

ద్రౌప—(అట్లు చేయును.)

సుభ—(క్రమముగాఁ దెలివిఁ గాంచి) హా! కుమారా, హా! జగన్మోహనాకార!

సీ. అవయవంబులుగల యాబ్జారి వడపునఁ
గనుపించు నల్పు నిన్నన్న నాఁడు
చూఁచినవా రెల్ల సురనాథు నంతవాఁ
డగునమ్మ నీకొడు కన్న నాఁడు
విలువిద్యలో యదువీరుల మించి నా
యన్నలచే మెప్పుఁ గన్న నాఁడు
ఉత్తర కేల్గొని యొగి బ్రహ్మ ముడితోడ
భక్తిమా నను మొ్రక్క వచ్చు నాఁడు
కటకటా! నేను బొందిన గర్వమెల్ల
నేఁడు నిముసంబు లోపల నేలఁ గలిసె!
ఎట్లు నలువురిలోఁ దల యెత్తికొందు!
నీవు లేకుండ ద్వారక నెట్లు కందు!

కృష్ణు—చెల్లెలా! యేమి యజ్ఞాన మిది!—నీ కుమారునింగూర్చి నీ విపుడు మఱింత గర్వపడవలసి యున్నది. ఏ మందువా?—

చ. గురు నవలీల నోంచి, మదుగుం జొరఁబాఱు మదేభ మట్లు మొ
గ్గరమునఁ జొచ్చి, శల్య శల కర్ణ కృపాదుల తాట యొల్చి, పె
క్కురథికులన్ వధించి, తనకుం బ్రతివీరుఁడు లేఁ డనం దలో
దరి! విలసిల్లి నీసుతుఁడు ధన్యులఁ జేసెను మిమ్ము మమ్ములన్.

అదిగాక:—

చ. వరున, స్వరాజ్య హర్తలగు వైరుల నెత్తుట నోల లాడి, సం
గరభువికిన్ శరీరమును గానుక వెట్టిన నీకుమారు ప

చ్చరిత, వియచ్చరాంగనలు చాకువిపంచిక లూని జాహ్నవీ
పరిసర పుష్పవాటికలఁ బాడుచు నుందురు చూచి నిచ్చలుకా.

అర్జు—(యుధిష్ఠిరునితో) అన్నగారు! నకుల సహదేవ విరాటాదుల కింకను స్తంభనాస్త్రమువలని మైకము వీడలేదనికదా యంటిరి?

యుధి—చంద్రోదయ మగుసరికిఁ గాని వీడదని వైద్యులు చెప్పిరి.

అర్జు—అట్లయిన మన కిచ్చట నీయాలస్య మెందులకు?- (ద్వారము వంకఁ జూచి) భద్రా! మేము బయలుదేరవచ్చునా?

తెరలో—స్వామీ! దేవర యాజ్ఞయె తడవుగాఁ గరదీపికలు సిద్ధము సేయఁబడినవి; గజతురగాదుల కళేబరములను దొలఁగించి మార్గము సరిచేయఁబడినది; ద్వైపాయన హ్రదముకడకు బండ్లతో ఘృత చందనాదులు పంపఁబడినవి.

అర్జు—(చివాలున లేచి) అబ్బాయి! తమ్మునికడకు దారి చూపుము.

ఘటో—దయచేయుఁడు—(అని ముందు నడచును.)

(అందఱు బయటికి వచ్చి దీపికా పురస్సరముగఁ బరిక్రమింతురు.)

* * * *

భీము—అబ్బాయి! అఱవఱలైన యీ యరదంబుల గుట్టలును—ఖండఖండంబులైన యీ నరకళేబరంబుల మిట్టలును—అట్టలయిన యీ యశ్వంబుల తిట్టలును—ఇంత యేల?—యీవిలయచిహ్నము లన్నియు నేఁటి వేనా?

ఘటో—అయ్యో! యిచ్చట నేమున్నది?—తమ్ముఁడు నేఁ డొనర్చిన మారణకర్మ చూడవలె నన్న నవ్వలిదెసకుఁ బోవలెను!

అందఱు—(నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు నడతురు.)

* * * *

ఘటో—మీ రిచ్చటఁ గొంచెము తొందరగా నడువవలెను. ఏమా?

సీ. నెత్తుటఁ జొత్తిల్లి మొత్తుగ మత్తిల్లి
యట్టిటు నేలఁ బొర్లాడు వారు

కాలు సేతులు తెగి యాఁలు బిడ్డలమిూఁది
బుద్ధి నిట్టూర్పులు పుచ్చు వారు
రక్తపంకిలమైన రణభూమిఁ జల్లగి
ల్లిన బాహువులఁ గౌఁగలించు వారు
కరికళేబరముల యిఱుకునఁ గూలి యె
మ్ములు పటపట లాడ మూల్గువారు
దప్పిచే నెండి నాలుక దొప్పగాఁగఁ
దమిని దమరక్తమే పట్టి త్రావు వారు;
మృతుల బీభత్సమై యుల్లు మిత్తి వంట
యింటవలె నున్న దీపాత్రంత మేమి చెప్ప

(అందఱుఁ గొంచెము వడిగా నడతురు,)

* * * *

ఘటో — తండ్రిలారా! యిచ్చటి రథ గజ తురగ పదాతులయందు గ్రుచ్చుకొనిన బాణములు గ్రుచ్చుకొనినట్లే యుండి. యీ ప్రదేశమంతయు నమ్ములచేనుగాఁ దోఁచుచున్నది చూచితివా!

కృష్ణ — అంతే కాదు — ప్రతి బాణమునందును బాబు నామాక్షరములతని కీర్తిచంద్రికలవలె జిలజిల మెఱయుచున్నవి!

అర్జు — (శోకముతో) హా! తండ్రీ! హా! లోకైకవీరా!

చ. కరమున దండపాశములు గ్రాలుట లేదు! త్రిశూల మేనియుం
బరఁగుట లేదు! చక్రమును బట్టినవాఁడవు గావు! వజ్రముం
బరశువు నైన లేవు! కడుబల్లిదులౌ పలుకాండ్ర నెట్లు లిం
దఱుఁ బడఁగూల్పఁ జాలితివొ దైవ మెఱుఁగవలెం గుమారకా!

ఆ. వె. సవ్యసాచి యనెడు సంజ్ఞ మాత్రమె కాని
పుట్టి నేర్చెఱుంగ నిప్పటికిని!
కాంచి తెల్పు లింత కరలాఘవము నీవు
పిన్న వయసు నాఁడె! కన్నతండ్రి!

యుధి—తమ్ముఁడా! యీమాట నీ వన నక్కఱ లేదు—నీవిరోధి యగు కర్ణుఁడే యన్నవాఁడు—

" చ. కనఁగొనినాఁడ భార్గవు నఖండతరంబగు లక్ష్యశుద్ధి; నా
కనుభవవేద్యమే నరుని యద్భుత సాయక కర్కశత్వ; మ
తనికడ వారికిన్ యశము దక్కదు! చేతికిఁ గన్నులున్నవా
యన భ్రమఁ గొల్పు లక్ష్యమున; నాయములంటు శరంబు రువ్వినన్

అని యతఁడును యోధునితో ననుచుండఁగా నేను స్వయముగా విన్నాఁడను.

భీము—హా కుమారా! మేము నీవియోగమునకు దుఃఖమె పడమా!—నీపరాక్రమమునకు గర్వమె పడమా!

గీ. మాగదలు, మాశరాసన మార్గణములు
కాల్పవే నీదుముంగటఁ! గదనభూమి
మదపుటేనుఁగు జొచ్చిన మడుగుఁ బోలెఁ
జలుపఁ గంటిమె యిటు లొకసారి యేని!

ఘటో—తాళుఁడు, తాళుఁడు!—తమ్మునిచుట్టు నున్న శవములం దొలఁగింపఁ బోయినపరిచారకులు కాఁబోలు నేమోయనుచున్నారు!

అందఱు—(ఆపాటున నిలిచి యాలకింతురు.)

తెరలో—అయ్యా! శీఘ్రముగా రండు!—శీఘ్రముగా రండు!—బాబుగారి కింకను నూపిరి యున్నట్లున్నది!

అర్జు—ఏమీ! అంతపుణ్యమా!—బావా! బావా! రమ్ము రమ్ము!

(అని కృష్ణసహితముగా నిష్క్రమించును.)

యుధి—భగవంతుఁడా! యెంత చల్లనిమాట వినిపించితివి!—రండు వడిగా రండు (అని భీముఁడుతక్క దక్కినవారితో నిష్క్రమిం.)

భీము—(నిట్టూర్పుతో) ఆపరిచారకుల వెఱ్ఱికిని పిచ్చికిని నరిపోయినది! యెక్కడి యూపిరి!—యెక్కడి శోకము! ఈ యాశాభంగము వీరిని మఱింత కుందఁదీయును! మిన్ను విఱిగి మీఁద బడినను జలింపని నాహృదయ మిప్పటికే చాల వికల మయినది;

అక్కడి కేఁగినచో వారితోపాటు నేనును శోకరసము క్రింద మాఁట వలసినవాఁడ నగుదును! వారు శవమును దీసికొని యిటే కదా వత్తురు—అంతపర్యంతము నే నిచ్చటనే యుండెదను. (వినుట నభినయించి) తమ్ముఁడేమో యనుచున్నట్లున్నదే?

తెరలో—తాళుఁడు!—తాళుఁడు!—బాబు పెదవుల నందునుండి యస్ఫుటముగ నేమో వినవచ్చుచున్నది—సందడి సేయకుఁడు!

భీము—ఏమీ! అట్లయిన శాబింకను జీవించి యున్నవాఁ డన్నమాటయే! అరరే!—వారితో వెళ్ళక యెంత వెఱ్ఱిపని చేసితిని! (అని సత్వరముగఁ గొంచెము నడచి, యంతలో నాఁగి) అదేమి! అంతలోనె మరల నంద ఱొక్కపెట్టున నాక్రందన మువక్రమించినారు! (ఆలోచించి) సరి, తెలిసినది—యేదోసంగతి తండ్రిచెవిని వేయునిమిత్త మింతవఱకు నూపిరి నాలుకకొన నంటిపెట్టుకొని యుండెను. యది తీఱఁగనే వెడలిపోయి యుండును!... అక్కట కటా! సుభద్రతోపాటు దిక్కులుకూడ వాపోవుచున్నవా యేమి చెపుమా—అంత గోలగా నున్నది!... (పరికించి) అయ్యయ్యో! ఉత్తర భర్తృశవముపైఁ బడి చేయునాక్రందనమునకు మేరుధీరుఁడగు కృష్ణుఁడు కూడ బెంబేలుపడి ప్రతిమవలె నట్టె నిలుచున్నాఁడే!... సెబాసు పాంచాలీ! సెబాసు!—ధైర్యమునకు నీకడ మేము గడ్డిపోచకును మాఱము! అత్తకోడండ్ర నిరువురను జెఱియొక చంకను నిరికించుకొని దూరమునకుఁ గొంపోయి శవమును గర్ణిరథమునఁ జేర్చుట కవకాశము కలిగించితివి!... ఓహో! ఘటోత్కచునకుఁ దమ్మునిపై నెంత ప్రేమ!—పరిజనమును నివారించి రథమును దాన నీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాఁడు!

[అంతట ఘటోత్కచుఁడు కర్ణిరథము నీడ్చికొని రాఁగాఁ గడమవారు రోదనము చేయుచుఁ బ్రవేశింతురు.]

ఉత్త—(శోకముతో) హా! ప్రాణేశ్వరా! హా జీవితేశ్వరా!

సీ. పుట్టింటి మీఁదను బుద్ధి పాఱకయుండు
 నంతగాఁ జను విచ్చి యాదరించి
పాలమల్లె మోము నవ్వులకుఁ దిప్పఁగ నట్టె
 గిలిగింత పెట్టి కౌఁగిటఁ గదించి
క్షణము కన్పకున్న జగతీతలం బెల్లఁ
 దలకి్రిందు లైనట్లు తల్లడించి
యెడఁద నాదగు నడవడి యెడఁ గలమెప్పు
 దలనిద్రలోఁ గూడఁ బలువరించి
ఆఱు నెలలలోన నఱువ దేఁడుల ప్రేమ
గుత్త కిచ్చినట్లు గుమ్మరించి,
యేఁగి తయ్య వాని నెదలోన స్మరియించు
కొనుచుఁ గుళ్లి చావు మని విధించి!

కృష్ణు—బిడ్డా! నామాట వినవా? నీవివేకమునకుఁ బ్రయోజన మిఁక నెప్పుడు? (సుభద్ర నుద్దేశించి) అమ్మాయి! నీవె యిట్లు పొక్కి పొక్కి పొగులుచున్న నీకోడలి నెవ్వ రోదార్పఁ గలరు? మే మిఁక శీఘ్రముగాఁ బోవలెను;—మీ రిచ్చటనుండి మరలుఁడు.

సుభ—అయ్యో! చిన్నన్నా! నాతండ్రిని విడిచి నేను బోఁగలనా!

సీ. నవమాసములపాటు నాదుగర్భమున
 నిశ్చింతతోఁ బెఱిగిన చిన్నిమేను
రుక్మిణీ సత్యల రుచిరంపుఁ గరముల
 బంతిగా నాడిన పసిమిమేను
అతియోగ్యమైన నీ యంకతలంబును
 గద్దియగాఁ గొన్న ముద్దుమేను
పూజ్యులౌ పాండురాట్పుత్త్రుల కనులలో
 నమృతంబుఁ గురిసిన యనుఁగుమేను
ఉత్తర కటాక్ష మాలిక లొత్తఁగొనెడు
భాగ్య మబ్బిన లేఁబడువంపు మేను

శివ శివా ! యిట్టు లగ్గిపాల్సేయఁ బంపి
యెట్లు జీవింతు ! నీశోక మెటు భరింతు !

తెరలో—అయ్యో ! అయ్యో ! పెద్దదాన నగుటంజేసి వడిగా నడిచి మిమ్ములను గలిసికొన లేకపోవుచున్నాను ! నావయసుమీఁది కని కరముచే నైన నొకక్షణము నిలువుఁడు !

అందఱు—(అదరిపాటుతో వెనుకకుఁ దిరిగి చూతురు.)

కృష్ణు—ఎవతెచెప్పుమా యీ వృద్ధాంగన ?... అవ్వా ! తొందర లేదు, తొందర లేదు,—మెల్లఁగా రమ్ము, నీకొఱకు నిలిచినారము.

వృద్ధ—(గమనాయాసముచే రొజుచు నూఁతకోలతోఁ బ్రవేశించి) మాతండ్రి ! మాతండ్రి ! యీముసలిదానిపై నెంత కనికరము చూపితివి !— (పరికించి) బాబు ! నీవు శ్రీకృష్ణుఁడవు కావుగద?

కృష్ణు—అట్లే. నీ వెవ్వరిదానవు ?

వృద్ధ—నేనా ?—నేనా ?— అయ్యో ! యెవ్వరిదాన నని చెప్పుదును !—శరీరము కౌరవులది—హృదయము పాండవులది.

కృష్ణు—అట్లయినఁ గౌరవుల పోషణలో నున్నదాన వన్నమాట—

వృద్ధ—అన్నమాటే—నాకొమరులు వారిపోషణలో నుండిరి.

కృష్ణు—మాతో నేమిపని గలిగి వచ్చితివి ?

వృద్ధ—బాబు ! మీతో నా కేమియుఁ బని లేదు. అభిమన్యుకుమారుఁడు నేఁడు చూపిన పరాక్రమము మా పిల్లవానివల్ల విని, యట్టి వీరశిరోమణిం గన్నతల్లి యెట్లుండునో యొకసారి చూచి పోవలెనని వచ్చితిని. కాని, నాయాశ వ్యర్థమైనది !—

కృష్ణు—కాలేదు—అదిగో !—ఆమెయే సుభద్ర (అని చూపును.)

వృద్ధ—(చూచి యనాదరముతో) ఏమి !—యీమె సుభద్రాదేవి యా !—బాబు ! నాతో నెందులకుఁ గోడిగ మాడెదవు !—సుభద్రాదేవి కంటఁ దడిపెట్టునా !

కృష్ణు—అట్లయిన, సంగతి నీవు చివరంట వినలే దన్నమాట—

వృద్ధ—విన కేమి ?— అంతయు విన్నాను. అగుఁగాక !— అంతమాత్రమున నాయమ్మ కన్ను చెమ్మగిల్లునా ? నిరంతరము దమకొఱకెందఱు వీరశయనముఁ బొందుట లేదు ? వారు మాత్రము తమకు బిడ్డలు కారా ? వారిలో నొక్కరికొఱకును నిట్టూర్పైన విడువక—యీబిడ్డకొఱకు మాత్రము వాపోవునంతటి యవివేకమునకంతటి యిల్లాలు తా వొసఁగునా ? ఇంతకును, స్వధర్మము నిర్వహించి కృతకృత్యుఁడైన కుమారునిం గూర్చి గర్వపడుటకు మాఱుఁగ దుఃఖపడు టాచకూఁతు రెందేనిం గలదా బాబు !

కృష్ణ—దీనింబట్టి నీవు గర్భశోకముయొక్క వాఁడిమి యెఱుఁగనిదానవని స్పష్టపడుచున్నది !—

వృద్ధ—బాబూ ! అలాఁగునా !—అట్లయిన, దయచేసి, నాసంగతి రవంత వినుము. నాకు నలుగురు కుమారులు, స్వామిఋణ విముక్తికొఱకు మువ్వురను యుద్ధమున కనిపి, నాలవవానిని నాసంరక్షణనిమిత్తము దగ్గఱనుంచుకొంటిని. యుద్ధమునకరిగిన మువ్వురును వీరశయనము నొందిరి. వారి మరణవార్త నేను సంతోషపూర్వకముగ నాలకించుట చూచి, యొద్దనున్న నాలవపిల్లవాఁడు—"అమ్మా! నాయన్నలు పోయినందులకు దుఃఖించుటకు మాఱుగ సంతసించుచుంటివే" మని నన్నడిగెను. "నాయనా ! నాకుమారులు వీరవృత్తిచేత స్వామిఋణము తీర్చి నన్ను వీరమాతను జేసినప్పుడు నాకు సంతోషము కాక మఱేమి" అని యుత్తర మొసఁగితిని. అంతట వాఁడు దిగ్గన లేచి, తన విల్లమ్ము లందికొని "అమ్మా ! అట్లయిన నాకుఁగూడ సెలవిమ్ము—నేనును వీరధర్మమును నెఱవేర్చి నిన్ను సంతోష పెట్టెదను." అని పలికెను. అంతట నేను మంచిది పోయి రమ్మని దీవించి పంపివేసితిని—

కృష్ణ—సెబాసు ! అదిగో !—అప్పుడు నీ గొప్పతనము !—

వృద్ధ—నాకోడండ్రిరువురుఁగూడ నట్లే యనిరి. కాని, నాకుమాత్రమం దేమియు విశేష మగపడ లేదు.

కృష్ణ—నీకుమారులలో నిరువురకు వివాహములు కూడ నైనవేమి ? కోడండ్రు మనోబలమునందు నీ కద్ది యైన వారేనా ?

వృద్ధ—కాకున్న, వారిని గోడం డ్రని చెప్పియే యుండను.

కృష్ణ—మేలు ! ఆ కడసారపుఁ బిల్లవాఁ డేమయినాఁడు ?

వృద్ధ—ఈపూఁట వచ్చి తలుపు తట్టినాఁడు యుద్ధభూమినుండి పాఱి వచ్చినాఁ డను తలంపుచేతఁ దలుపు తెఱవక "పిఱికివాని కిచ్చటఁ దావు లేదు పో" మ్మని నేను లోపలినుండియే కేక వేయఁగా "అమ్మా ! నేను బఱచి రాలేదు, నీ కొక యద్భుతవృత్తాంతము వినుచుటకై వచ్చినాఁడను." అని వాఁడు ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను. అంతటఁ దలుపు తెఱచి చూచితిని గదా—వాని కాయ మంతయు గాయములతో నిండియుండెను. కాని వెనుకభాగమున నొక్క పోటయిన లేదు సుమా! అంతట లోపలికిం దోడుకొని పోయి నేను గాయములు కడిగి కట్లు కట్టుచుండఁగా—వాఁడభిమన్యుకుమారుని వృత్తాంత మంతయుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పెను. అప్పుడు నాకు సుభద్రాదేవిం జూడవలెనను కోరిక పుట్టినది. పిల్లవాఁడు నన్నింతవఱకుఁ దోడుకొని వచ్చి, యుద్ధస్థలం జూపి, తాను కౌరవస్కంధావారమునకుఁ జక్కఁ బోయినాఁడు—

సుభ—(తటాలునఁ గౌఁగిలించుకొని) తల్లీ! నీవు భాగ్యలక్ష్మివి కాని—సామాన్యస్త్రీవి కావు ! భగవంతుఁడు నా దుఃఖోపశమనము నిమిత్తము నిన్నుఁ బంపి యుండవలెను !—

వృద్ధ—అట్లయిన, సుభద్రాదేవి నీవె యన్నమాట !—అమ్మా ! సౌభాగ్య మే మనవచ్చును ! వీరపత్నీత్వ వీరమాతృత్వములు రెండును నీకు సిద్ధించినవి ! కాని, తల్లీ ! శోకమున కిఁకఁ జో టొసఁగి నీకీర్తిని గొంచెపఱచుకొనకుము ! (ప్రక్కకుఁ జూచి) ఈమె ద్రౌపదీమహాదేవి కాదు గదా ?—కాకేమి ?— అదిగో ఆశిరోజములే చెప్పుచున్నవి ! (చేతులు మోడ్చి) తల్లీ ! యీ భరతవర్ష సామ్రాజ్య పట్టమహిషీత్వమునకు నీవె తగిన దానవు

ఎవను నాతల ముక్కైనో వానితల తెగునటుకుఁ దలముడువ నని. యొకటి కాదు, రెండు కావు—పదమూఁడువర్షములనుండి వీడిన కురులతోడనే యున్న నీదీక్ష నెవ్వరు కొనిగూడ నుండఁగలరు ! భరతమాత యెల్లప్పుడు నీవంటి మానవతులనే పడయుఁ గాత ! బిడ్డా ! నీవు మత్స్యరాజ తనూజాతవు కావలెను—తప్పుతప్పు ! నీవల్లు కింటఁ దడిపెట్టరాదు ! నీయదృష్టము చాలగొప్పది. నీకు మహావీరపత్నీత్వము సిద్ధించినది ! నీ కడుపులోని శిశువు మగబిడ్డడై నీకు మహావీరమాతృత్వముకూడ సిద్ధించుగాక నాకు సెలవు—

ద్రౌప—అవ్వా ! నీ వాక్యములు మాకుఁ గ్రొత్త జీవితమును బ్రసాదించినవి !—నిన్ను మేము విడువఁ జాలము—మాతో వచ్చి నీ జీవిత శేషము మాకడఁ గడపుము.

వృద్ధ—వల దమ్మా ! వలదు—మీరు మహారాజపత్నులరు. మీవంటివారి సన్నిధి నుండుటకుం దగిన యర్హత నాకు లేదు. ఇంతకును నాకుటీరమే నాకు స్వర్గము నాజీవితశేష మందే గడపఁ దగినది.

యుధి—అవ్వా ! నీపలుకులు వీరి దుఃఖమును జాలవఱకు నివారించినవి నీ సాన్నిధ్యమువలన శేషము కూడ నివారణ కాఁగలదు. కావున, దయచేసి, వీరితో శిబిరమునకైనఁ బొమ్మా.

వృద్ధ—అయ్యా ! నీవు యుధిష్ఠిర మహారాజవు కావలయును. అట్టియన నీయాజ్ఞ నా కవిలంఘనీయము. ఏమన ? నీవు మాభవిష్యత్సార్వభౌముఁడవు. నమస్కృతి డమ్మా నమస్కృతము—మిమ్ములను మీశిబిరములందుఁ బ్రవేశపెట్టి, నాదారిని నేను బోయెదను. (అని స్త్రీజనమును వెంటఁ గొని నిష్క్రమించును)

(అందఱుఁ బరిక్రమింతురు)

అర్జు—బావా ! యీమెమాటలు మంత్రమువలెనే మనస్సులను మార్చివేసినది—యేమి యీవింత !

కృష్ణ—అర్జునా ! స్త్రీలనగా నేమో తెలియునా ?—

గీ. సకల విషయంబులును బోధ సలుపు గ్రంథ
ములు ; మనోవ్యాధి మాన్పెడు మూలికలు ; వి
చార వారాసి దాటింపఁ జాలు నౌక,
లంగనలు:—దైవ మిడు వారి కట్టి శక్తి.

అందును మన భరతవర్షమునందు—

చ. ఎదురున మాక్తికంబు. లటవీ తరుశాఖలయం దమూల్యమౌ
బదరిక, లెట్టులో యటులె-పాతివ్రతు లందును మేరుధీరలుఙ్
సదమల చిత్తలుఙ్, సకల శక్తి సమేతలు నౌ నెలంత లొ
ప్పిదముగఁ బుట్టుచుందురి, మహి పెంపు వహించును వారిచేతనే.

తెరలో—దేవా ! ఇటు, ఇటు!—సంస్కారసామగ్రి నిదిగో యీ
సమప్రదేశమున సమకూర్చినారము.

కృష్ణు—ఘటోత్కచా! నీవు రథ మాపరిజన మున్న యెడకుఁదీసికొని
పొమ్ము. (యుధిష్ఠిరునితో) బావగారు! మీ రిచ్చట నిలువుఁడు.
అర్జునా ! నీవు ముందు స్నానము సేయవలెను గదా !—అదిగో
రేవు—రమ్ము పోవుదము. (అని యర్జునుని వెంటఁగొని నిష్క్ర-)

(యుధిష్ఠిర భీములు కూరుచుందురు.)

తెరలో—హా ! పరమేశ్వరా !

చ. పొడమి తమంతవార లగు పుత్త్రిల చేతులలోనఁ బ్రాణముల్
విడుచు నదృష్ట మేరికి లభించునొ వారె యదృష్టవంతు , లి
ప్పుడువున జేతులారఁ దనపాపనిఁ గాటికిఁ దార్చి చిచ్చు వె
ట్టెడు దురవస్థ యేనికి ఘటిల్లునొ వాఁ డతిపాపి ధాత్రిలోఙ్ !

యుధి—(పరికించి) కటాకటా ! యెంత కష్ట ! మెంత కష్టము !

గీ. ఎవనిచేతను వంగడ మెల్లఁ బెంపు
వడయు నని యాసపడితివో వాని నట్టు
లగ్ని గొనుచుండ, నోహృదయంబ ! నీవు
కంటఁ జూచియు బ్రద్దలు కా వదేమి !

అర్జు—("పాడమి" యను పద్యమునే పఠించుచుఁ గృష్ణ ఘటోత్క-చులతోఁ బ్రవేశించి, కురు లార్చుకొనుచు నడయాడును.)

అందఱు—(రవంత సేపు నిశ్శబ్దముగా నుందురు.)

అర్జు—(ఆకస్మికముగ నిలిచి) అన్నట్లు, మఱచితిని!—బావా యిందాఁక, బాబు నోటినుండి వినవచ్చిన దేమో తెలిసినదా?—

కృష్ణు—అవు నవును!—అన్నట్లాసంగతి మనము చెప్పుకొననేలేదు!-ఏమి వినవచ్చినది ?

అర్జు—అంత స్పష్టముగఁ గాదు! గాని—" సైంధ-వుఁడు; సైం-ధ వుఁ-డు " అన్నట్లు మూఁడుసారులు వినవచ్చినది !

ఘటో—(చివాలున లేచి) సందేహ మక్కఱ లేదు!—తమ్మున కా దుష్టుని మీఁదనే దృష్టి యుండియుండును. నే నొకసంగతి చెప్ప మఱచితిని. దుశ్శాసనకుమారుం జంపి, రక్తపాతమువలనం గ్రమ్మ మైకముచేఁ దూలిపోవుచుఁ, జేతినుండి జారిపోయిన గదాదండము కొఱకు నెమకులాడు తమ్ముని-సైంధవహతకుఁడు చాటు నుండి కుంతమునఁ బొడిచి కూలఁ ద్రోసె నఁట !

భీము—(క్రోధముతో) ఆఁ! అట్టిస్థితిలో సైంధవుఁ డంతపని చేసెనా?

గీ. తల్లి సాన్నిధ్యముం బాసి, దారి తప్పి,
హరికిశోరము బోయల యంపపెట్ల
నసురులం బాయు తఱి, వెన్కనుండి కాలు
కఱచెనఁట కుక్క ! యేమందుఁ గాల మహిమ !

అందఱు—(మరలఁ గొంచెము సేపు నిశ్శబ్దముగా నుందురు.)

అర్జు—(ఆకస్మికముగ గొంతెత్తి) ఘటోత్కచా! గాండీవము !—గాండీవము !—(అని చరచరఁ బరిక్రమించును.)

యుధి—బావా! బావా!—చూచుచు నూరకుంటి వేమి?—తమ్మునకు దుఃఖోన్మాదము తటస్థమయినది !

కృష్ణు—(చివాలున లేచి పోయి యడ్డుకొని) బావా! యెక్కడి కీ ప్రయాణము ? —

అర్జు——(వెఱ్ఱివానివలెఁ జూచి, తప్పించుకొని. పరిక్రమించును.)

కృష్ణ——(వెనుకొని) బావా, మతి పోయినదా యేమి!——యొంటరిగా నెక్కడికి పయాణము !

అర్జు——(రౌద్రముగా) ఎక్కడికా ?——కౌరవ స్కంధావారమునకు !

కృష్ణ——ఎందులకు ?——

అర్జు——రౌద్రముతో) ఎందులకా !——ఏమీ ?——ఎందులకా !——

ఉ. ఎవ్వఁడు మత్సుతాభవుని, నెంతయు డస్సిన వాని, నొంటరిన్,
మవ్వపు మేను తూఁట్లువడ మత్తిలి నెత్తుట దోఁగ నత్తఱిం
గ్రొవ్వున మాటున న్నిలిచి కుంతమునం బొడువంగఁ జాలెనో
యవ్వెడఁగుం జముం ఖలు దురాత్ము జయద్రథు హాపుమాపఁగన్!

(అని పట్టు విడిపించుకొని పరిక్రమించును.)

కృష్ణ——(మరలఁ బట్టుకొని) బావా ! బావా !——ఒక్క మాట——

అర్జు——(వారించుచు) వినను ! నీమాటమాత్ర మింక వినను!- విని యిదివఱకుఁ బొందిన మోసము చాలును !

కృష్ణ——బావా ! నీవు నావలన నేమి మోసము పొందితివి? ——

అర్జు——చెప్పు మనెదవా ? ——

గీ. ప్రబల కోలాహలము వినఁబడిన యపుడు,
బరిసరములఁ బుచ్చొలు వచ్చి పడిన యపుడు,
నుల్కిపడుచు ని దే మన——నురక యేలఁ
గలఁగఁ బాతెద వని నన్నుఁ గసరితౌనవె ?

కృష్ణ——శివశివా ? నే నపు డట్లు వారించినది నిన్ను మోసపుచ్చుట కేనా! బావా ! అభిమన్యుఁడు నీకుఁ గొడుకె కాని——నాకు మేన ల్లుఁడు కాఁడా?

అర్జు——సరి పోనిమ్ము——ఇప్పు డావిచార మవసరము లేదు——నన్ను మాత్రము పోనిమ్ము! (అని విడిపించుకొని పరిక్రమించును)

కృష్ణ——(వెంబడించుచు యుధిష్ఠిరు నుద్దేశించి) బావగారు!——మీరు రాక తప్పదు !——మీతమ్ముఁడు నాకు నిలుచునట్లు లేదు !

యుధి—(తొట్రుపాటుతో లేచి పోయి, అర్జునుని నడ్డుకొని) తమ్ముఁడా

గీ॰ ఎన్నఁడును నీవు నామాట కెదురు చెప్పి
యెఱుఁగ వాపెత్తనమె నిల్పు మిపుడుఁ గూడ;
శాత్రవులు నిద్రఁ గొనుతఱి సాపడుతఱి
సమరమున కెత్తిచనుట యక్రమము కాదె!

అర్జు—(విసుగుతో) ఇస్—అబ్బా!...అన్నయ్యగారు! మొదటనుండియు మీరిట్లె వారి కాయువు పోయుచున్నారు! సరి కానిండు—(ఆకసమువంకఁ జూచుచు) ఓ కౌరవ గూఢచారులారా! మీరు శీఘ్రముగాఁబోయి నా యీ ప్రతిజ్ఞ మీరాజునకు వినిపింపుఁడు!—

చ॰ సకల సురాసురప్రతతి సాయము వచ్చినఁ, బంకజోదరాం
ధకరిపు లడ్డు చొచ్చినఁ, బితామహుఁ డెచ్చిన, నెల్లిపొద్దు గ్రుం
కకమును సైంధవాపశదు కంఠముఁ ద్రుంచెదఁ—దప్పెనేని, త
ప్పక నృపులెల్లఁ జూడఁ జొఁరబాఱెదఁ జిచ్చున గాండివంబుతోఁ!

కృష్ణ—ఈదుస్సలాధవుని వధించుటకు నీవిదివఱకే శపథము సలిపితివి కాని-యిప్పు డందులకు మితిపెట్టి మాకు భయమును గల్పించినవాఁడ వైతివి. మనమిఁక నిచ్చటఁ దడయరాదు. పోయి సైసంగతి యాలోచింతము రమ్ము.

అర్జు—బావా! యేల భయపడెదవు?—

గీ. పట్టునది గాండివము; పాశుపతము మొదలు
గాఁగలవి యస్త్రములు; తేరు గడపువాఁడు
చక్రి; సంగ్రామకర్త యీ సవ్యసాచి;
యెవ్వరీరేడు జగముల నెదురు వారు!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది పంచమాంకము.

విష్కంభము:

[సంజయ వైశంపాయనులు ప్రవేశింతురు]

వైశం — తదనంతరము వాహినీపతు లెల్లరు ధర్మజుచే ననుజ్ఞాతులై పోయి తమతమ బలంబులు రావించిరి. కృష్ణుఁడు రథ మాయితంబు చేయించి తెచ్చి మొగసాల నిలిపె. అర్జునుఁడు సాత్యకి భీమసేన ద్రుపదసూనుల నొక్కరొక్కరిని యవ్వలకుం దోడుకొని పోయి యుధిష్ఠిర రక్షణమునుగూర్చి నొక్కినొక్కి చెప్పెను.

సంజ — అదిగో, అదియే ధర్మరాజునకుం గల యఖండభాగ్యము!

క. తనయెడల ననయముం గను
వినయము, గౌరవము, కూర్మి, పేర్మియు వెలయం
దన సేమమె పలవించెడు
ననుజులుగల యన్నభాగ్య మలవియె పొగడన్!

పిమ్మట ?

వైశం — పిమ్మట, సమ స్వబలంబులు సంగరభూమి నుఱుకఁ దహతహపడుచుండ, రణతూర్యంబులు దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనించుచుండ, విప్రనికరంబు లాశీర్వాదంబులతో నక్షతలు గురియుచుండ, వందిమాగధులు కులగౌరవముం గొనియాడుచుండఁ, గృష్ణుండు తేరినొగ యలంకరించి "ప్రొద్దెక్కెడు"రమ్మని త్వర పెట్టుచుండ- దివ్యమణులచే దీపించు కిరీటంబుతోఁ; గనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపుకత్తళంబుతో; నాలుకలు గ్రోలు నంపమొత్తంబుల యక్షయ తూణీరంబులతో; నప్పుడ యర్చించిన గంధపుఁ జుక్కలు గల గాండీవంబుతో; నిజప్రతిజ్ఞా నిర్వహణదీక్షా సముచిత సమరోత్సాహసంభరితంబగు వదనారవిందంబుతో సవ్యసాచి యుధిష్ఠిరునకుఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగ నమస్కరించి, యనుజ్ఞవడసి, రథారోహణం బొనర్చె. కాంచన ఘంటికా రవంబులతోఁ, గపిధ్వజప్రభలతోఁ దేరు కదలుచుండ నేను ఇక్కవచ్చితిని. ఇఁక నిక్కడి వృత్తాంతము నీవు చెప్పవలెను.

సం:జ— ఇక్కడి వృత్తాంత మెంతని చెప్పుదును! పార్థునిప్రతిజ్ఞ విలభయవిహ్వలుఁడైన సైంధవుని కూరటగా—ఆచార్యుల వారు రాత్రి చెప్పినదానికంటె నేఁడు చేసిన సన్నాహము వేయిమడుంగు లధికముగానున్నది! ఇరువదినాలుగుక్రోశముల పొడవును బదిక్రోశముల వెడల్పును గలప్రదేశమున శకటవ్యూహమును నిర్మించి, దానిపశ్చిమార్ధభాగంబునగర్భవ్యూహముగాఁబద్మవ్యూహమును రచించెను. తన్మధ్యంబునుండి శకటవ్యూహద్వారంబు దెసకుసూచీవ్యూహంబు పన్ని, తన్ముఖంబున భోజసేనా సమన్వితుండగు కృతవర్మను; దన్మధ్యంబున నిజసేనాపరివృతుఁడగు కాంభోజరాజును; దన్మూలంబున నాప్తులగు శతసహస్ర యోధులతోడి కురురాజును నిలిపెను. దానివెనుకఁ, బదునాలుగువేల దంతావళంబులతోడను, నఱువదివేల రథంబులతోడను, జక్రవ్యూహమును నిర్మించి. దాని వెలుపలిభాగంబున నెన్నికగన్న లక్ష యాశ్వికులను, లోపలిభాగమున మెచ్చువచ్చిన పదిలక్షల పదాతులను, నిలిపి-తన్మధ్యమునఁ గర్ణశకుని శల శల్య భూరిశ్రవ స్సోమదత్త కృపాచార్య దుశ్శాసను లంగరక్షకులుగా సైంధవుం బ్రతిష్ఠించెను.

వైశం— అట్లయినఁ బాండవుల కిది చాల గడ్డుదినమని చెప్పకతప్పదు! సరికాని-మనము వ్యూహ మంతయు నెక్కడనుండి చూడనేర్తుము?

సం— ఇవిగో దూరదర్శికలు. నిన్నటి తమాలవృక్షము మీఁదనే కూరుచుండి, వీనిసాయమున సర్వమును జూడఁగలము. దీనిని నీవు గైకొనుము. (అని యొకయంత్ర మొసఁగును.)

వైశ— (యంత్రముగుండ ముందునకుఁ జూచుచు) ఓహో ప్రతిపదార్థ మెంత విస్పష్టముగా నగపడుచున్నది! అదుగో! దుర్యోధనుఁ డెందులకో గాని-యతివేగముగ నాచార్యుఁ డున్న దెసకు వచ్చుచున్నాఁడు. రమ్ము, రమ్ము, మన మేగి వృక్షారోహణ మొనర్తము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

పద్మవ్యూహము.

షష్ఠాంకము.

రంగము :— వ్యూహమండలము.

వ్యూహముఖమునఁ బాదచారులై ద్రోణ దుర్యోధనులును; దూరమునఁ
జెట్టుపైఁ గూరుచుండి సంజయ వైశంపాయనులును బ్రవేశింతురు.

ద్రోణు—మహారాజా ! వ్యూహ మంతయు నీలోకించితివి కదా-
యెట్లున్నది ?

దుర్యో—జగజ్జేగీయమానముగా నున్నది, నేఁడు మీరాధనుర్వేదవైదు
ష్యమును గొనియాడనివారు లేరు. ఇంతటితో నిశ్చయముగ నాకు
జయము సిద్ధించునని యున్నది కాని—యొకసందియము మాత్ర
ము కొంచెము బాధించుచున్నది.

ద్రోణు—ఏ మాసందియము ?

దుర్యో—మఱేమియు లేదు. అర్జునునిపై మీకు వాత్సల్యము మెం
డని వాడుక. అతనిమొగము చూడఁగనే మనసు కరఁగి దారియొ
సఁగుదు రేమో యని నాసందియము.

ద్రోణు—(తనలో) ఇతఁడు వట్టి కృతఘ్నుఁడు !

చ. పనిఁగొని తాటిచెట్టున కవారిగ నీరము వోయుటల్ ; శవం
బున కకలంక రత్నమయ భూషలచేఁ గయిసేయుటల్ ; పొలం
బున దయివాఱునట్టి వెఱబొమ్మకు ఛత్రము పట్టుటల్ ; కృత
ఘ్నునకు హితంబొనర్చుటలునుం గడువ్యర్థపుఁ గృత్యముల్ గదా !

(పైకి) మహారాజా ! యీ సందియము నీకె కలిగినదా—లేక
నీ యాంతరంగికమంత్రి యగు శకుని కలిగించినదా ?

దుర్యో—ఎట్లయిన నేమి ?—మీ రిప్పుడు చేయవలసినది తన్నివార
ణము గాని-తద్విచారము కాదు.

ద్రోణు — అట్లయిన నందులకు సాధనముకూడ నీవే చెప్పవలయును.

దుర్యో — చెప్పుటకే వచ్చితిని. కాని, మీ రన్యథా భావింప నని మాట యిచ్చినఁ గాని చెప్పుటకు సందేహముగా నున్నది.

ద్రోణు — మహారాజా! అట్టి సందియ మెన్నఁడును వలదు. నీ కొక యనుమానము కలిగినప్పుడు దానిని నిర్వర్తించుకొనుట నీపని-నిర్వర్తించుట మాపని. కాకున్న నుభయులకును సుఖము లేదు.

దుర్యో — అట్లయిన నిదిగో విన్నవించెదను: మీస్థాన మంగరాజున కొసఁగి మీరు సైంధవునికడకు వచ్చిన నాకుఁ దృప్తిగా నుండును.

ద్రోణు — ఇంతియేకద! — అట్లే చేయవచ్చును. అంగరాజు వ్యూహముఖమున నుండి కార్యము నిర్వహింపఁగలఁ డను నమ్మకము నీకుఁ బూర్తిగఁ గలదు కద?

దుర్యో — అతనిసామర్థ్యము నెడ నాకుఁ బూర్ణమైన విశ్వాసము కలదు. నాకె కాదు — పరీక్షకొఱకైన నిపుడీయవకాశ మొసఁగి చూచితి రేని మీకును గలుగఁ గలదు.

ద్రోణు — నీ కట్టినమ్మక మున్నప్పుడు నీయిష్టానుసారముగా జరిగించుటయే నా పని. నే నచటికిం జని యతనిం బంపెదను: అంతప ర్యంత మిచ్చట నీ వుండుము. (అని కొంచెము నడచి తనలో) ఈతనికి వినాశకాలము సమీపించినది! కాకున్న నీతరుణమున నిట్టి విపరీతబుద్ధి పుట్టును!

ఆ. వె. తిన్నఁగా నదృష్ట మున్నప్పు డన్నిట
బుద్ధి తిన్నఁగానె పోవుచుండు;
నయ్యదృష్ట మించు కంత వక్రించిన
బుద్ధి వక్రతముఁ బొంది నడచు! (నిష్క్రమించును)

దుర్యో — (వినుట నభినయించి) ఏమి ఘోరారావము! (నిదానించి)

గీ. మొదటఁ దుమ్మెద రొద వోలెఁ, బిదప వాయు
సంక్షుభిత వారినిధిఘోష సరణి, నవలఁ

బ్రళయమేఘ గర్జన మట్లు ప్రబలు నద్ది
గాండివ జ్యానినాదముగాఁ దలంతు.

(పరికించి) సరి, యిఁక నేమి-అదిగో ! కపిధ్వజము. (వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి) ఇదుగో! కాలపృష్ఠము మ్రోయించుచుఁ గర్ణుఁడును వృషసేనునితో సేనాముఖమునకు వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిం గలిసికొని హెచ్చరించి నాస్థానమునకు నేఁ జనియెద. (అని నిష్క్ర—)

(అంతట రథస్థులై కృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు—(ముందునకుఁ జూచి) బావా ! యేమిది ?-సేనాముఖమునం దాచార్యులవారికి బదులుగా నంగరా జగపడుచున్నాఁడు !

కృష్ణ—నేను నదే చూచుచున్నాఁడను. ఇందుల కేదియో విశేష కారణ ముండవలెను.

అర్జు—కారణ మేమయినను సరియె కాని—యిందువలన నాచార్యులవారును నేనును గూడ ధన్యుల మగుదుము. ఏ మందువా?—

గీ. శిష్యవాత్సల్యమునఁ జేసి చేసె ద్రోహ
మవనిపతి కనునింద మాయనకుఁ దప్పు ;
దయను నాచార్యుఁ డొక్కింత దారి యొసఁగ
దాఁటె నను మాట నాకును దప్పిపోవు.

కృష్ణ—(తనలో) ఇతనికిఁ బురి యెక్కించుట కిదే మంచిసమయము: (పయికి) ఏమీ !—ఈ చిచ్చుపిడుగుం గడచి యిప్పుడే మొగ్గరమునఁ బ్రవేశించినట్లే మాటాడుచుంటివే !

చ. పరబల వార్ధి శోషణుఁ, డపారపరాక్రమ సంగతుండు, సం
గరనిగమార్థ కోవిదుఁడు, కర్కశుఁ, డర్కసమాన తేజుఁ, డ
క్కురుపతి నమ్మికొన్న రథికుం, డలకర్ణుఁ డతండు గాన మొ
గ్గరమునఁ గాలు వెట్ట శితికంఠున కేని వశంబె యర్జునా !

అర్జు—బావా ! యీమాటలు నీవు * స్థూణానిఖనన్యాయముగా—ననుచుంటివో— లేక, మనఃపూర్వకముగానే యనుచుంటివో యెఱుఁగను గాని—మనలో మనసు గనుకఁ జెప్పుచుంటిని—

* స్తంభము పాఁతి కదిలించినటో లేపో యని యూఁపి చూచినట్లు,

చ. కరమున గాండివంబు గలుగన్, నొగపైన సమస్తమంగళా
కరుఁడవు నీవు గల్గ నొకకర్ణునిఁ గా దిటువంటికర్ణులన్
వరుసగఁ గొరనేశ్వరుఁడు వందలు వేలును దెచ్చెఁగాక-నేఁ
డరసెను లెమ్ము—నీ మఱఁది యాహవపాలవమెల్లఁ గేశవా!

కృష్ణు—మంచిది. కుడువఁ బోవుచుఁ గూరాకు రుచి యడుగనేల?-
రవంత సేపటికి కన్నియుఁ దేలఁ గలవు. (ముందునకుఁ జూచి)
అదిగో! అతని యాత్రయు చూచితివా?—వ్యూహ ముఖము
విడిచి నీకొఱ కెదురు వచ్చుచున్నాఁడు!

కర్ణు—(రథస్థుఁడై ప్రవేశించి) అవురా! యీశ్వరవిలాసము!

చ. ఒకజనయిత్రిగర్భమున నుద్భవ మందినవార మయ్యు ని
ట్లొకరినిఁ బోరుచం దొకర ముక్కడఁగింపఁ దలంతు మన్యుల
ల్లకట! నరుండు నేను ననయంబు, మదిన్ లవమేని ప్రేమ తా
ల్పక, యిదియెల్ల నీశ్వరవిలాసము కాక మఱేమి యారయన్!

సీ. కాల కేయాది రాక్షస యోధనాథులఁ
బట్టి మట్టాడిన బాహుశాలి
యెక్కటిపోరున ముక్కంటి నుక్కునఁ
దలపడి యోర్చిన ధైర్యశాలి
కడుబలాన్వితుఁ డైన గంధర్వ భర్తను
గెలిచి మెప్పందిన కీర్తిశాలి
దివమును దర్శించి దివిజేశుచేత నా
శీర్వాదముం గొన్న యదృష్టశాలి
అట్టి యితనిచేత ననిశంబుఁ బరిచర్య
లందుకొఱకు ధర్మనందనుండు
సలిపినట్టి పుణ్యసంచయ మేమొ! నేఁ
జలుపనట్టి దేమొ తెలియ దార!

కృష్ణు—(రథమును సమీపింపఁ జేసి చిఱునగవుతో) అంగరాజేపూఁ
టఁ బెద్దపనికి సిద్ధపడిన ట్లున్నాఁడు!

కర్ణు—(రోషముతో) సర్వజ్ఞుఁడవు ! నీయూహ పొరపా టెట్లగును ?

క. పాండవ సైన్యంబున మీ
గాండివి మొనగాఁడు గానఁ, గౌరవసేనన్
దండిమొనగాఁడ నని యధి
పుం డతనిం బాఁక నన్నుఁ బుచ్చె నిచటికిన్.

అర్జు—తప్పు తప్పు !—పాండవసైన్యమునందు నన్ను మించిన మొనగాండ్రు వేనవే లున్నారు. కౌరవసేనయందు నిన్ను మించినవారును నసంఖ్యాకు లున్నారు.

కర్ణు—ఉండవచ్చును. నే నిది వారిని గొంచెపఱచుట కన్న మాట కాదు. పోనిమ్ము—నీతోఁ బోరాడవలె నను నభిలాష విశేషము గాఁ గలవాఁడను నే నగుటంజేసి, యందుల కీపూఁటఁ బ్రధమావ కాశము నా కొసఁగఁబడినది—సరియేనా ?

అర్జు—నాతోడిపోరాటము నీకు గౌరవదాయకమె కాని—నాకు మూరున నోడి వఱచిన నీతోడి పోరాటము నాకు మాత్రము లజ్జాకరము !

తెరలో—ఔరా ప్రల్లదములు! అట్లయిన నో కుంతీమాధ్యముఁడా !

ఉ. నీ రణకౌశలోన్నతియు, నీ భుజశక్తియు, నీదు తెల్వియున్
నీ రుచిరాస్త్రసంపదయు, నీదగు ధైర్యసమృద్ధియుం, గనం
గోరుచు నీనిమిత్త మిదిగో చనుదెంచినవాఁడ— నిక్క మా
శూరుఁడ వేని నన్గదిసి చూపుము నీదుప్రతాప మెట్టిదో.

అర్జు—(ముందునకుఁ జూచుచు) ఏమి ? వృషసేనుఁడు వాక్పారుష్యమునందుఁ దండ్రిని మించినవాఁ డయినాఁడే ! ఓవీరపోతమా ! ముందు నీతండ్రిం గడతేర్చితినేని—పాపము!— నిన్ను దిక్కులేనివానిం జేసి చంపువాఁడ నగుదును. కావున—

ఉ. దాపున నేను లేనితఱిఁ దద్దయు డస్సినవాని మత్సుతుం
బాపమునాక వంచనము ప్రిపుగ నిజనకాదు లేకమై
రూపడఁగించి ; రే నిపుడు రూఢిగ నీతలఁ ద్రుంతుఁ దండ్రి నీ
దాపున నుండఁగానె, రణధర్మ మొకింతయుఁ దప్పకుండఁగాన్.

బావా! రథము ముం దతనిమీఁదికిఁ బోనిమ్ము (నిష్క్రమింప)

కర్ణ—(క్రోధముతో) సూతుఁడా ! చూచుచు నూరకుంటి వేమి ?

గీ. ఏను దాపున నుండ మత్సూనుఁ దాఁకి
వాని సిగపూవు నేనియు వాడఁ జేయ
నగునె నరునకె కా దల హరున కేని !
వడిగ మన తేరు నచటికే నడువనిమ్ము. (నిష్క్రమించును)

సంజ—ఔరా ! పార్థుని పరాక్రమము !

చ. కొడుకును దండ్రియుం గలిసి గుప్పశరావళి యెల్ల నిట్టె పు
ప్పొడిగ నొనర్చుచు, న్విషము పూసినయట్లులఁ గప్పెవారలన్ !

వైశం—ఇప్పుడు చూ డిప్పుడు చూడు !
సిడిముడి పెంపు నొంద వృషసేనుఁడు కెవ్వున నార్చి, పేర్చి. క
వ్వడిపయిఁ, దేరిపై, హయాలపై, హరిపై, శరవృష్టి నించెనన్ !

సంజ—ఇంతలోనె యీయంధకార మేమిటి !

వైశం—ఇది సవ్యసాచి ప్రయోగించిన తమిస్రాస్త్ర ప్రభావము. అదిగో ! కర్ణునివైపునుండి జ్యోతిర్బాణ మొకటి బయలువెడలి చీఁకటిని గబళించుచున్నది...అరెరే ! అదేమి !

గీ. శిరము లేనిదియై వృషసేను మేను
తనరుచున్నది యతని రథంబుమీఁదఁ !
గరము లెప్పటియట్లనె కవ్వడిపయి
గుఱితు తప్పక శరవృష్టి గురియుచుండ !

సంజ—పాపము ! కర్ణునివంకఁ జూచితివా ?—తన మ్రోల వచ్చిపడిన తనయుని మూర్ధ మవలోకించి—కన్నులం గ్రమ్ము నశ్రుకణమ్ముల నద్దికొని,—దెబ్బపడిన బెబ్బులిచందమునఁ గ్రోధావేశ పరవశుఁడై పార్థునితోఁ దలపడుచున్నాఁడు !

వైశం—తలపడుటయె కాదు—

గీ. భవుని ముష్టిఘాతంబు సంవాహనముగ,
గాలకేయాస్త్ర వితతులు పూఁసరులు

గా. గ్రహించిన పార్థు నతఁడుంబు నేఁడు
కర్ణుఁ డడె రక్తసిక్తముగా నొనర్చె!

సంజ—అందువలనఁ గ్రుద్ధుఁడై యర్జునుఁడు చేసినపని చూచితివా?

గీ. వింటినారిని దెగ నేసి, వెస నతండు
గుణము వెంచియు సవరించుకొనెడులోన
నాసపట్టిన యొక్క శాతసాయకమున
సారథి శిరంబు ద్రుంచె దోస్సార మొప్ప.

వైశం—అంతమాత్రమున నైన దేమియు లేదు లెమ్మా.

గీ. బాహువులు కార్ముకము వంచి భయదలీల
గుణము మ్రోయించి శరములు గురియుచుండఁ;
గాళ్ళు కళ్ళెమును వ్రేళ్ళఁ గదియఁ బట్టి
కడుఁజమత్కృతి హరులను గడపుచుండె.

సంజ—అవును గాని-అంగరాజునకు మానభంగమును. గురురాజున కాశాభంగమును నొక్కసారిగ వాటిల్లినవి!

గీ. నరుఁడు కళ్ళియ మొకకోల నఱికివైచి
ఘాలముల వాలుటమ్ములు గీలుకొలుప
వాడువమ్ములు వడి నంగపతి శతాంగ
మీఁడ్చికొని పోవుచున్నవి యెటకొ కనుము!

వైశం—అయ్యో! యింకే మున్నది!—

గీ. తురగములు త్రుళ్ళిపడి హద్దు తొలఁగి పాఱఁ
గనులు శివ మెత్తినట్టులు కలఁగఁ బాఱ
దేవదత్తము పూరించి తెగువ రిపులఁ
గసిమసంగుచు నరుఁడు మొగ్గరము సొచ్చె!

సంజ—అంతియే కాదు—పాండవయోధులు సింహనాదంబులు సేయుచుఁ దమతమబలంబులతో వ్యూహముఖమును సమీపించినారు. (పరికించి) కాని, యకాలవర్షమువలె నింతలోనె వారిపైఁ గురియు నాశరవృష్టి యెక్కడినుండి చెప్పుమా! (మరలఁ బరికించి) సరి,

యింక నేమి!—యెట్లు తెలిసినదో కాని- యరుగో! భారద్వాజుల వారు వచ్చి వ్యూహముఖమున నిలిచి భల్లపరంపరలచే భూనభం బులం గప్పుచున్నారు! అర్జునుడు కానరాడేమి చెప్పుమా!

వైశం—కానరా కేమి?—కృతవర్మను క్షతవర్మను గావించి, శ్రుతాయువును గతాయువుం జేసి, కేకయవంశమును గూటికటి వేళ్లతోఁ బెల్లగించి, వసాతిని రసాతలంబున కనిపి, దీర్ఘాయువును దీర్ఘనిద్రం బుచ్చి, కార్పాసరాశిం బడ్డ యగ్నికణంబు చందంబున సకలసైన్య ములం గాల్చుచుఁ బోయి పోయి యదుగో! యిప్పుడు కాంభోజ సైన్యాటవీ మధ్యమునఁ గార్చిచ్చుమచ్చున విరాజిల్లుచున్నాఁడు.

సంజ—(చూచి) అవు నవును. అచ్చటనున్న యాఱు వేల రథంబులు వితథంబులు గావించి, దుర్యోధనుని మనోరథంబుతోఁ గూడఁ గాంభోజరాజు కాంచనరథంబు భగ్నం బొనర్చి, పోయి యిపుడు యవనసైన్యార్ణో రాశిం బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

వైశం—సవ్యసాచి రెండు చేతుల కిపుడు సంపూర్ణముగాఁ బని కలుగును.

ఆ. వె. నిడుదగడ్డములును నిట్టనోసళ్లును
రాగి వెంట్రుకలును రగులు కనులుఁ
గలిగి వానరములగతి నొప్పు యవన పా
రద శకాదు లదిగొ! పొదివి రతని.

సంజ—ఆమిడుతలదండ తనిఁ జాలసేపు నిలువరింపఁ గలిగినది కాని—శల్య మాంస మస్తిష్క రాసులతో నిండి యారణరంగ మెంతలో నెంత బీభత్సముగా మాఱినదో చూచితివా?

వైశం—వెఱ్ఱివాఁడా! వాసుదేవానిల ప్రేరితుండగు విజయహుతాశనుఁడు ప్రవేశించినంతవఱ కెచ్చట బీభత్సముగాలేదు! ఎదుర్కొనినవారి ప్రాణంబులు బాణనాళంబులఁ బీల్చివేయుచుఁ, బోయి, యిప్పుడు కౌరవేశ్వరుని కక్ష్యలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు చూడుము

సంజ—పాపము! దుర్మర్షణుఁడు ప్రథమకబళమైనాఁడు! ఛీ! దుశ్శాసనుఁడు సింహమువలెఁ దాఁక గ్రామసింహమువలెఁ బలాయితుఁ

డగుచున్నాఁడు! కాని, కురుపతి తక్కుంగల సోదరులతోఁ దలపడి యర్జును నరికట్ట, నచ్యుటిశతసహస్రయోధులు నొక్కసారిగ ముసల ముద్గర పరశు పట్టిసాద్యాయుధంబులం గురిసి కిరీటియరదమును నీరదచ్ఛన్నమగు మార్తాండ మండలముం గావించిరి.

వైశం—కాని, యేమిలాభము!—రథ గజ తురగములు తెగి గుట్టలుం పడుచున్నవి; యోధుల మస్తకములు మింట బంతులవలె నాడు చున్నవి. సరి, యింకనే మున్నది! వికలీకృత కోదండుఁడై, విచ్ఛి న్న తనుత్రాణుఁడై దుర్యోధనుఁడు తేరు డిగ్గి పఱచుచుండ, నెక్క డివా రక్కడినుండియె దిక్కామొగము లగుచున్నారు!

సంజ—సుయోధనున కిప్పుడు లోహకంచుకమే కాదు-ధైర్యకంచు కము కూడ విచ్ఛిన్నమైన ట్లున్నది! ఆచార్యులవారి కడ కరిగి యేమో మొఱవెట్టుచున్నాఁడు.

వైశం—సరికాని—అర్జునుని యరద మరిగి యరిగి, యిప్పు డీయాటం కమును లేనిచోట నాఁగుచున్న దేమి చెపుమా!

(అంతట నర్జునుని రథము మరలఁ బ్రవేశించి నిలుచును)

అర్జు—బావా! యేమిది రథ మాఁపితివి?

కృష్ణు—ఏమా?

ఉ. వాఁగెను బొద్దు తద్దయును, వారువము ల్గడు డస్సి నేలపైఁ గాళులు మోపలేక తలఁకంగఁ దొడంగెను, గార్య శేషముం జాలఁగఁ గల్గియున్న దొకసారి యొకించుక నిల్పి వీనికి న్నీళులు వెట్టకున్నఁ జననేరవు ముందున కింక బావరో!

అర్జు—బావా! శత్రుమధ్యమున వీనికి నీర మెక్కడనుండి వచ్చును?

కృష్ణు—ఎక్కడినుండి వచ్చునా?—భీష్మపితామహున కెక్కడి నుండి వచ్చెనో వీనికి నక్కడినుండియే రాఁ గలదు.

అర్జు—(మందహాసముతో) మంచిది కానిమ్ము—నీయానతి నాచే నేమి చేయింప నేరదు? (అని గాండీవముతోఁ గ్రిందికి దిగును.)

కృష్ణు — (రథము దిగి, గుఱ్ఱములను బరీక్షించి) అర్జునా ! తెల్లిపూల కంటెం దెల్లనగు వీనిమేనులు కెంపులు చెక్కినట్లు గాయపడుటయె కాక—యింకను నెన్ని యలుగులం గలిగి యున్నవో తిలకించి తివా ? (అని యలుగులం బెఱుకుటకు మొదలు పెట్టును.)

అర్జు—బావా ! యినుమును గూడిన యగ్గికిని సమ్మెటదెబ్బలు తప్పవు గదా ! (ముందునకుం జూచి) అదిగో ! యిచ్చటం బచ్చిక దట్టముగా నున్నది. పాతాళోదక సమాకర్షణమునకుం గూడ నదియే యుచితస్థలము. (అని నిష్క్రమించి మరలం బ్రవేశించి) బావా ! జలము నాకర్షించుటయె కాక— శత్రువులవలన మన కార్యమున కంతరాయము కలుగకుండ నాప్రదేశమున కంతకు నలుగులతోం బంజరము కూడ నిర్మించితిని. నీవు పోయి నీపని చూడుము— నే నిచ్చటం గావలిగా నుండెదను.

కృష్ణ—(రథముతో నిష్క్రమించును.)

(నేపథ్యమునం గలకలము.)

తెరలో—అర్జునా ! మన మిప్పు డనువు తప్పియుంటిమి శత్రుసైన్యము తరంగన్యాయముగా వచ్చుచున్నది జాగ్రత్త సుమా !

అర్జు — (సంరంభముతో) రానిమ్ము. రానిమ్ము. (కొంచెము ముందున కేంగి, బిగ్గఱగా) ఓ కౌరవ వాహినీపతులారా !

చ. దళముగ ఖాండవంబు భయదస్థితిం గాలిచి, కాలకేయ ము
ఖ్యుల రుధిరప్రవాహమునం గ్రుంకిన మత్పటుసాయకోత్కరం
బులు పసమించు మీావన సమూాలముగాం జవిచూడం గోరి నా
ల్కలు వెలికి న్నిగిడ్చెను ; విలంబము సైపవు; రండు వేగమే !

ఏమి ! యొక్కసారిగ వచ్చి పైం బడం జూచుచున్నారా ? ఇదిగో ! యీ యైంద్రాస్త్రము మి మ్మెల్లర నెంతదూరము కొంపోయి పాఱవేయునో చూడుండు ! (అని బాణము విడుచును.)

కృష్ణు—(ప్రవేశించి) అర్జునా ! యేమాయె-నీ యైంద్రాస్త్రప్రభావము !

చ. విడుచుటయే విలంబముగ భీషణరావమునం జగంబు ది
బ్బడిపడం జేసి, శాతశరపంక్తు లపారిగ వెల్వరించుచుం

గడఁగి ప్రచండలీల- సుడిగాలి తృణావలి నెట్టు లట్లు, నే
వ్వాడిఁ గొనిపోయి పోయి పడవైచెను దవ్వుల సర్వసైన్యముల్ !
తెరతో—ఓహో ! బంధు మిత్ర సామంత వీరవరేణ్యులారా !
ఉ. దండు భయంబు లేదు, కురురాజు సమీపమునందు నుండ నా
ఖండలుఁ డేని కన్దెఱచి కన్గొన నేరఁడు మిమ్ము, నింక నీ
గాండివి యెంతవాఁ-డితని కార్ముకపాండితి యెంత పాటి ? మ
చ్చండతరాశుగంబుల వెసం బరిమార్చెద వీని నిప్పుడే ?
కృష్ణు—(అదిరిపాటుతో) వీ రెవరు ! (అని తిరిగి చూచుచు.)
అర్జు—(చూచి) ఇంకెవరు !—దుర్యోధనమహారాజుగారు !
కృష్ణు—ఇప్పుడేగదా చావుదెబ్బలు తిని పోయినాఁడు ! ఇంతలోనే
మరల నింతపొగరుకొని వచ్చుట కేదియో కారణ ముండవలెను.
అర్జు—కారణము కానిపించుచునే యున్నది అతఁ డిప్పుడు ధరించిన
కవచ మభేద్య మయినది. ఆ దివ్యకవచము నాచార్యులవారును
నేనును దక్క నన్యు లెఱుఁగరు. పోయి తనయవస్థను మొఱపెట్టు
కొన మనసు కరగి యాయన దీని ననుగ్రహించి యుందురు.
కృష్ణు—అట్లయిన మనలను సాధారణముగ విడువఁడు. క్రొద్దు కూడ
విశేషముగ లేదు. ఇందుల కేమి సాధనము ?
అర్జు—అదియే యాలోచించుచున్నాఁడను.
కృష్ణు—ఇంకను నాలోచించుచునే యుంటివా ! మంచిది కానిమ్ము-
గుఱ్ఱములు బాగుగా నేఁ డేటితినవి;రథము ప్రాన్చి తెచ్చెద నెక్క
ము—పైసంగతి నేనె చూచెద. (అని పోయి రథము తెచ్చును.)
కృష్ణు, అర్జు—(పగల రథ మధిష్ఠింతురు.)
దుర్యో—(సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి)
చ. నిలునిలు మెందుఁ బోదెదవు ? నీభుజసారము, నీదుబీరముల్
దెలిసికొనం దలంచి చనుదెంచినవాఁడను ; ధైర్య సాహసం
బులు గలవేని నిల్వఁబడి పోరుము ; కృష్ణుఁడు చూచుచుండ నీ
తల తెగఁగొట్టి నీదు శపథంబు వృథావృథ సేతు ఫల్గునా !

కృష్ణు—(మందహాసముతో) సరి కాని. బావా! నీయట్టిమానవంతుఁడు లేఁ డని వాడుక !- చివర కింత కానిపని చేసితి వేమి ?

దుర్యో—ఏమి కానిపని చేసితిని ?

కృష్ణు—ఆచార్యుని బిచ్చమెత్తి యాకత్తళముం దెచ్చికొంటివి కదా! చూచినవా రే మనుకొందురు ?

దుర్యో—(వెలవెలపాటుతో) ఏ మనుకొందురు ?

కృష్ణు—(పకపక నవ్వి) అదికూడ నేనే చెప్పవలెనా !—అర్జునుని యాశుగములకు వెఱచి దానిం దగిలించుకొని వచ్చె ననుకొనరా? పోనిమ్ము—దాని యాధారమున నొకవేళ నీవు గెలుతు వనుకొనుము- అప్పు డాప్రతిష్ఠ యాచార్యునకుఁ గాక-నీ కెట్లుదక్కును?

దుర్యో—(రోషముతో) అట్లయిన, నిదిగో! దీని నిప్పుడ తీసివేయుచున్నాఁడను. (అట్లు చేసి) మనపోరాటమున కానముస్థల మనుకూలముగా నుండును,-రథ ముచటికి రానిమ్ము (అని నిష్క్రమించు.)

అశ్వ—బావా! యేమిటి యాలోచించుచున్నావు ?

మ॥ విసముం బెట్టగఁ జేసె నన్నమున, నుప్పింజెంది యుండంగ మా
బసఁగాల్పించెను, మాయజూదమున సర్వస్వంబుఁ గాఁజేసె, నె
న్న సభామధ్యమునం గులాబ్జముఖి మానం బార్ప యత్నించె, నీ
పసరంబుం బరిమార్త్ర నీక్షణమ బావా ! తేరు పోనీయుమా !

కృష్ణు—బాగు, బాగు! నీపుణ్యము గాని—భీమసేనుని ప్రతిజ్ఞకు భంగమువుమాత్రము కలిగింపకుము (అని రథముతో నిష్క్రమించు.)

శకుని—(అంతటఁ బ్రవేశించి) అన్నన్నా! దుర్యోధనుఁ డెంతవెఱ్ఱిపనిచేసినాఁడు! (ముందునకుఁ బరికించి) సరి, యింకేమున్నది!-సవ్యసాచి క్షణములో విల్లు దునిమి, సారథిం జంపి, గుఱ్ఱములం దెగటార్చి, యొడలు చిల్లులుపడ నేయ రథంబునుండి గుభాలున నేలకు పడిపడి వచ్చుచున్నాఁడు !

దుర్యో—(రక్తసిక్తాంగుఁడై పరలఁ బ్రవేశించి) మామా! యిదిగో నే నిక్కడనే యుంటిని !—నీకొఱకే చూచుచున్నాఁడ.

శకు——ఈ సైన్ధవుననున్న మూఁకలం బురికొల్పి వెనకనుండి ముట్టడింపం జేయవలె ననుతలంపుతో వచ్చి- నీవును నిటే వచ్చుచుండుట చూచి నిలిచినాఁడను.

దుర్యో——(ధైర్యముతో) మామా! "మహాగజాః పలాయంతే మశకానాంతు కాగతి" యన్నట్లు- ఈచిల్లరిమూఁక యేమి చేయఁగలదు!

శకు——నిజమే, నిజమే. ఇఁక మన మిప్పుడు చేయవలసిన పనియేమి?

దుర్యో——అదియే నా కేమియుఁ బాలుపోక నిన్ను స్మరించినాఁడను. (అకసమువంకఁ జూచి) నాలుగ్గడియలపొద్దున్నకంటె లేదు. (ముందునకు దృష్టి నిగిడ్చి) కాని, యర్జునుఁ డదిగో! చక్రవ్యూహము వెలుపలఁ బోయినాఁడు. అచ్చటనున్న యపార సైన్యమును గర్ణ శల్య భూరిశ్రవ స్సోమదత్త ప్రభృతి ప్రముఖులును, నతని కూపి రాడకుండఁ జేయగల రను నమ్మకము కలదు కాని—— యేమో, యెటుపోయి యెటు వచ్చునో యను సంశయముగూడ ఎంతో బాధించుచున్నది. పాడుసూర్యుఁడు నేఁడెంతకును గదలిపోకున్నాఁడు! మామా! యీరవంత ప్రొద్దుంగూడఁ గడచి పోయెనా——మన యదృష్టమే మని చెప్పుదును!

శకు——అట్లయిన, నే నొక యమోఘమయిన యాలోచన చెప్పెద నట్లు సేయుము.

దుర్యో——(ఆత్రముతో) నీమాట నీనోటిలో నుండఁగనే చేసెదను.

శకు——కాని, యిప్పు డది వెల్లడి కాఁగూడదు. (అని చెవిలోఁ జెప్పును)

దుర్యో——(శకుని వీపు తట్టుచు) సెబాసు, మామా! సెబాసు! సైంధవుని ప్రాణమును నా మానమును గూడఁ దక్కించితివి? రమ్ము రమ్ము-పోయి యట్లు చేయుదము. (శకునితో నిష్క్రమింం)

సంజ——వయస్యా! వ్యూహముఖమున నెంతదారుణ సంగ్రామము జరుగుచున్నదో చూచితివా? అంతలేసి మహారథులు నాతీరున నిలువరించు నాచార్యులవారి పరాక్రమ మెంతని చెప్పవచ్చును! (పరికించి) అదేమి! పాండవయోధు లందఱు నాకస్మికముగ సంగ్రామము చాలించి యాకసమువంక విలోకించుచున్నారు!

వైశం—ఆ వైపునుండి యేదియో పుష్పక మొకటి వచ్చుచున్నది. (పరిశీలించి) ఇదేమిచిత్రము!—తన్మధ్యమున నున్నవాఁడు సైంధవునిఁ బోలి యున్నాఁడు!

సంజ—పోలియుండుట కాదు-సైంధవుఁడే! పుష్పకము చాలఁ గ్రిందికి వచ్చినందున నిప్పుడు స్పష్టముగ నగపడుచుఁ, గ్రిందివారినుద్దేశించి యేమో యనుచున్నాఁడు వినుము.

తెరలో—ఓ యుధిష్ఠిర భీమ నకుల సహదేవ విరాట ద్రుపద దృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రభృతులారా!

చ. తిరిగితిఁ బార్థపుణ్యమున దిక్తటభూముల నెల్లఁ, గంటి ను
త్తర హిమవన్నగాగ్రమున, జాహ్నవి పుట్టినచోటఁ గ్రుంకితిన్
గర మలరారు వెండిమలఁ గాంచితి, చూచితి నేమదీప్రులన్
మరలితి నిర్విచారముగ మద్గృహసీమకుఁ బ్రొద్దు వ్రాలుటన్.

గీ. దేవసముఁడ నే నేడ! గాండీవి యేడ!
నందె వడకుండ నతఁడు నన్జంపు టేడ!
ప్రతిన నెడఁ బ్రొద్దు గ్రుంకెఁగ వచ్చె నదిగొ!
విజయు నెడ మీర లాసలు విడువుఁ డిఁక!

వైశం—సంజయా! అర్జునునకు గొప్పయాశాభంగము సంభవించినది! అతఁడును సమీపించునంత, వారు సైంధవునిఁ బుష్పక మెక్కించి యచటినుండి పంపివైచినారు! శకుని రాహస్య మిదే కాపలెను!

సంజ—పాపము! యుధిష్ఠిరుఁడు మిన్ను విఱిగి మీఁదఁ బడినట్లు భీమసేనునితో నేమో యనుచు నిటు వచ్చుచున్నాఁడు!

(అంతట యుధిష్ఠిర భీమసేనులు ప్రవేశింతురు.)

యుధి—(కన్నీటితో) అయ్యో తమ్ముఁడా! దుఃఖము గాకేమున్నది!

ఉ. మోసమువచ్చె! సైంధవుఁడు మొగ్గరమందు కలం డటంచుఁ బే
రాస ధనంజయుం డరిగె నాదెస. కీదెస నున్నవాఁ డతం
డీసరవోయెఁ బ్రొద్దును నదే కనుఁగొమ్ము! ప్రతిజ్ఞ తప్పినన్
వాసవి యన్నపల్కుఁ—కలవంబును దప్పఁ! డిఁకేమి చెప్పుదున్!

న్నలు గల్గువారు వసుధ నెల్ల రెండవఱ యేని. కాని, నా
యన్నలవంటి తమ్ములు లేక దక్కొన రొక్కరికైన నంచు గ
ర్వమ్ము వహింతును; నం దెవరిపాపమునన్ నన్నలు గ్రుచ్చుకొన్నఁ బ్రా
ణమ్ములు పోవు నా ; ఇఁక ధనంజయుఁ డైన వచింప నేటికిన్ !

భీము—(సంరంభముతో) అన్నగారూ ! యిప్పుడు మించిపోయిన దే మున్నది ? ఈ గదాదండమును గిరగిరఁ ద్రిప్పి వైచిన నా దురాత్ముఁడు పుష్పకముతోఁ గూడ నుగ్గునూచమై క్రిందఁ బడఁడా ?

యుధి—అప్పుడును నీ తమ్మునకుఁ బ్రతిజ్ఞాభంగమే యగును. వీని నతఁడుగదా చంపవలసినవాఁడు ?

భీము—పోనిండు, తమ్ముఁడు వచ్చువఱకు సూర్యు నరికట్టెదను.

యుధి—తమ్ముఁడా ! నీసామర్థ్య మట్టిదే. కాని, ప్రకృతివిరుద్ధమైన కార్యమున కెన్నఁడును గడంగరా దని పెద్దలు చెప్పుదురు.

భీము—అట్లయిన మన మిపుడు సేయఁదగినపని యేమియు లేనిలేదా?

యుధి—ఒక్కటి యున్నది. వెంటనే పోయి తమ్మునకీసంగతి తెలిపి తత్క్షణ మిచటికిఁ దోడితెచ్చుటే తగిన పని.

భీము—దీని కింతయాలోచన మేల ? గాలికంటె ముందు పోయి కృష్ణార్జునుల నిరువురను మూఁపున నిడికొని క్షణములో నిక్కడ వ్రాలెదను. (వెనుకకుఁ జూచి) విశోకా ! రథ మిటు రానిమ్ము !

విశో—(రథము తోలికొని వచ్చును.)

యుధి—తమ్ముఁడా ! నీవు సుఖముగఁ బోయిరమ్ము. నే నీలోపల సైంధవహాతకుం గనిపెట్టుచుండుటకై ఘటోత్కచుని నియోగించి మీకొఱ కెదురుచూచుచుండెద. (అని నిష్క్రమించును.)

భీము—(రథమధిష్ఠించి) విశోకా! మనఃపవనదము శీఘ్రముగా నాచార్యులవారివంకకుఁ బోనిమ్ము.

విశో—చిత్తము. (రథము నడపుచు) అయ్యా ! భారద్వాజులవారు మీ సన్నాహసంరంభము చూచి, నారి సారించి, వింట బాణము సంధించుచున్నారు.

భీము—(ముందునకుఁ జూచి) ఆచార్యోత్తమా !

క. గురులరు, కరుణారస సం
భరితుల రటుగాన మనసు పాఱదు మీతో
దుర మొనరింపఁగఁ దమ్ముని
కొఱకై చనుచుంటి నడ్డుకొనకుఁడు నన్నున్.

తెరలో—ఉ. ఏ నిట లేకయున్నతఱి నేఁగెను నీయనుజున్ముఁ; డేను వి
ల్లూవిని మొన న్గను త్రెఱచి ప్రోచుచునుండఁ ద్రినేత్రుఁడున్ రమా
జానియు లోనఁ గాలిడఁగ శక్తులు గా, రిఁక నన్య లెంత ! హో
హో ! నగరాజముం దగరు ప్రోలిక ఢీకొన వచ్చితే నసుఁ !

భీము—(రోషముతో లేచి) ఓ కుంభసంభవా !

చ. గురుఁడ వటంచు గౌరవముకోసము పల్కితి నంతెగాక నీ
కరుణయుఁ బ్రాపును న్వలెనె ! కాంచికొనంగల వేని చూచికొ
మ్మురదముతోడ ని న్నిపుడ యంబరవీథికి పేచివైచి ని
ర్భరగతిఁ జొత్తు మొగ్గరము, వారణరాజము పుష్పసం బలెన్.
(అని నేలకు లంఘించి యాచార్యునివంకకు నిష్క్రమించును)

విశో—ఓహో ! యేమి మా భీమసేన మహారాజుగారి పరాక్రమము!

గీ. బక జరాసంధ మల్లురఁ బట్టి చీల్చి
నట్టి బాహుయుగంబున నదిమి పట్టి
గురుని యురదం బదే గిరగిరను ద్రిప్పి
వీఁక వినువీధి కల్లన విసరివైచె !

(మరలఁ బరికించి) అరే ! అదేట్లు !—ఆచార్యులవారు దుష్టిప మూఁడ, జుట్టుముడి వీడఁ, బరుగుపరుగున నాదారిని బలాయితు లగుచున్నారు !—సరిసరి, తెలిసినది. భీమసేన మహారాజుగారి నెఱిఁగినవారె కనుక జప్పున వెనుకనుండి జాగ్రత్తపడియుందురు.

భీము—(ప్రవేశించి) విశోకా ! అయినవా రందఱుఁ దమ్ముని చేతనే హతు లయినారు. హతశేషులు నన్నుఁ జూచినమాత్రముననే

పటాపంచ లగుచున్నారు. కావున నిరంకుశమైన మనయరదమును తెప్పపాటులోఁ దమ్మునికడకుఁ బోనిమ్ము (అని రథమధిష్ఠించును.)

విశో—(రథమును గొంత నడిపి) అయ్యా! అదిగో! కపిధ్వజము! కాని, యచ్చటఁ బోరు బహుఘోరముగా నున్నట్లు పొడకట్టుచున్నది. ఏలినవా రర్జునమహారాజుగారికిఁ దగుసమయమున సాయపడినవారు కాఁగలరు, (అని గుఱ్ఱముల నదల్చును.)

భీము—విశోకా! జగజ్జేతయగు తమ్మున కొకరిసాయము కూడనా!

చ. విను- మలగాండీవస్వనము ; వీనుల వ్రీల్చెడి దేవదత్త సం
జనితనినాద ; మచ్యుతుఁడు సారెకు సల్పెడి సాధువాదముల్!
గను- మల శత్రుజాలముల ; గవ్వలగుత్తులలీల రాలు యో
ధనికర మస్త్రావళుల , దప్పులుపట్టు శతాంగపాళులన్.

విశో—చిత్రము, చిత్రము. నాకజ్ఞతను మన్నింపుఁడు:

భీము—దాని కేమి గాని—మనరాక తమ్మున కిచ్చటినుండియే తెలియఁజేయుట యుక్తము కదా? (అని శంఖము తీసి పూరించును)

విశో—అదిగో! యేలినవారి శంఖధ్వని గుర్తించి యర్జునమహారాజుగారు తిరిగిచూచి శ్రీకృష్ణులవారితో నేమో యనుచున్నారు. ... ... అదేమి చెప్పుచూ—ఆ పాటున శ్రీకృష్ణులవారు రథము మనవంకకు మరల్చుకొని వచ్చుచున్నారు!

అర్జు—(రథముతోఁ బ్రవేశించి, యాత్రముతో) అన్నా! మనయన్నగారికి సేమమేనా? —

భీము—వెఱ్ఱితమ్ముఁడా! అన్నగారు సేమముగా నుండకున్న నీవు నన్ను సజీవునిఁగా జూడఁగలుగుట యెట్లుసంభవించును? ఆయన యాదేశముమీఁదనే నే నిచటికి వచ్చినది.

అర్జు—చెప్పుము చెప్పుము—ఏమని యన్నగారి యాదేశము!

భీము—తమ్ముఁడా! నీ వేయెలుకకొఱ కెంతకొండను ద్రవ్వితివో యాయెలుక యిచ్చట లేదు.

అర్జు—(వెలవెలపాటుతో) అదెట్లు?

భీము—దుర్యోధనుఁడా సైంధవనామకు నొక యాకాశయానమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి యచ్చటినుండి పంపివేయ, వాఁడందందు మసలి మసలి, ప్రొద్దుగ్రుంకవచ్చునంతన నూగిడి యేతెంచి యిప్పుడు మనసైన్యముపై నంబరవీథిం గ్రుమ్మరుచున్నాఁడు.

అర్జు—(నిరుత్సాహముతో) బావా! వింటివా యీ విపరీతము!

కృష్ణు—విపరీతము కాదు-దుష్టశకుని పన్నిన దుస్తంత్రము! ఈవిధముగా మనలను బొరపెట్టి కాలహరణము సేయుతలంపుతో సైంధవుని దాఁచి, యెవనికో సైంధవవేషము వేసి, యీవంకకనిపియుందురు నిజముగ సైంధవుఁ డిచ్చట లేకున్న దుర్యోధనుఁడు నీబాణాగ్ని కిందఱ నింధనములఁ గావించువాఁడు కాఁడు మఱియు రణరంగమున నుంచి రక్షింపలేకపోయిరను నాక్షేపము వచ్చునని శంకింపనివాఁడును గాఁడు.

అర్జు—ఈసందేహ మచటికేఁగి తీర్చుకొనినప్పుట మంచిదేమో?

కృష్ణు—ఈ కాకదంతపరీక్ష కిప్పుడవకాశమేది! ప్రొద్దువంకఁజూచితివా

చ. అరుణగభస్తియై తరణి యస్తగిరీంద్రము సేరఁజొచ్చె; భూ
ధర శిఖరాగ్ర పాళులకుఁ దాఁగుచు నున్నది యెండ; మేఁతకై
తరలిన పక్షులు న్మరలెఁ దత్తఱపాటున గూళ్ళవంక కి
త్తఱి నటువోయి రాఁగలుగఁ దాఁకను జాలిన వేళ యున్నదే?

అర్జు—అట్లయిన నాలస్య మెందులకు?-కర్తవ్యమేమో నిరూపింపుము.

కృష్ణు—కర్తవ్యమున కేమున్నది?-యీసుట్టుపురు గిచ్చటనే యున్నదని నానమ్మకము. కలుగులోనుండి వానిని బయికి రప్పించుటయే కర్తవ్యము. మేఘాస్త్రమున సూర్యునిం గప్పివేసి ప్రొద్దు గ్రుంకినదనుకొని యతఁడు బయటికి వచ్చుటయును.

అర్జు—అట్లయిన నదెంతపని? చిన్నన్నా! నీయభిప్రాయ మేమి?

భీము—బావ చెప్పినట్లు చేయుటయే నా యభిప్రాయము.

అర్జు—అట్లయిన నాలస్య మేల—బావా! రథము పోనిమ్మా!

కృష్ణు—(రథమును గురుసేనవంకకు మరల్చును)

భీము—నేను ముం దేఁగి, యచ్చట నడ్డుగా నున్న వేదండతండమును గదాదండమునఁ జెండాడి మీాకుఁ గొంత తెఱపి కావించెదను.
(అని రథము డిగ్గి నిష్క్రమించును.)

తెరలో—ఓహో! వాహినీపతులార! చూచుచు నూరకుంటి రేమి?

ఆ. వె. క్షణములోనఁ దంతిసంతతిఁ బొలియించి,
సిసుగు మొత్తినట్లు భీమసేనుఁ
డరదగముల నెల్ల నఱవఱ లొనరిచెఁ
జొచ్చెఁ, గూల్చెఁ డతనిఁ జుట్టుముట్టి!

కృష్ణు—అర్జునా! అర్జునా! యిదే సమయము?—ఎల్లవారిదృష్టులు నిప్పుడు భీమసేనుని పై నున్నవి. నీ వీ సమయమున మేఘాస్త్రము ప్రయోగించి, చీఁకటులం గలిగింపుము.

అర్జు—ఇదిగో! ప్రయోగించుచున్నాఁడను (అని యట్లు చేయును.)

(తెరలో గొప్ప కలకలము.)

కృష్ణు—(జనాంతికముగా) అర్జునా! శాత్రవుల యానందము చూచితివా! నీమేఘాస్త్రము రవిబింబమును గప్పఁ, బ్రొద్దుకుంకెన దనుకొని వారు కోలాహలము చేయుచున్నారు! అదిగో!-యాకంచు తేరుల వెనుక వరాహధ్వజముతో సైంధవునియరదము కానవచ్చుచున్నది! అతఁ డందే యుండును. నీవు వింట బాణము సంధించి లక్ష్య మావంకనే నిలిపి, సిద్ధముగా నుండుము.

ఇద్దఱు—(తదేకదృష్టితో ముందునకుఁ జూతురు.)

కృష్ణు—(ఆత్రముతో) అర్జునా! అర్జునా!

ఆ. వె. అదుగో! సింధునృపతి—యుత్తరీత్తి పడమటి
చాయ నరయు—నేయు! మేయు! మిపుడ:

అర్జు—సెబాసు! బావా సెబాసు! సర్వజ్ఞబిరుదము నీకే చెల్లును! ఈతనియునికిపట్ల నేను సందేహముతోనె యుంటిని! సరికాని—

శస్త్రహీను నతనిఁ జంపుబన్నై నాదు
చేతు లాడ వేటు నేమువాఁడ!

కృష్ణు—(విసువుతో) అబ్బబ్బా! మీ ధర్మలోభమునకు మేర లేదు కదా! (పరికించి) సరి యిఁక నేమి! నీసందియము తీర్చుటకో యన నతఁ డదిగో విల్లెత్తి మనపై విశిఖములం గుప్పించుచున్నాఁడు!

అర్జు—ఇదిగో! యిప్పుడు వానిమచ్చ మాపెద చూడుము. (అని శరము సంధించి విడుచును.)

కృష్ణు— సెబాసు! పార్థా! సెబాసు!

ఉ. వఁగి భవచ్ఛరంబు తెగనేసి జయద్రథు శీర్షభాగముం
డేగ పులుంగునుంబలె వడిం గొనిపోయెను మింటికి! కద్ది ధా
త్రీగతమైన హాని యగుఁ; దెల్పెద నవ్వలఁ గార్యశేష, మీ
వాఁగక తూపులం బఱపి యాఁపుము మింటన దాని నేర్పుతోన్,

అర్జు—(స్మృతితో) అన్నట్లు సుభద్రాదేవి సూచన నేను మఱచియే పోయితిని! ఇదిగో నీవు చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడను. (అని మీఁదికి బాణములు విడుచుచు) పయి సంగతి చెప్పుము.

కృష్ణు—మేఘాస్త్రము వారించి, పాశుపతమునఁ దచ్ఛిరము సింధురాజుతండ్రి యంకతలంబునం బడునట్లు చేయుము.

అర్జు—రెండు కార్యములును నేక కాలమునం దే కాఁగలవు. (అని రెండు బాణములను సంధించి ధ్యానము నభినయించి విడుచును)

కృష్ణు—విజయా! యిప్పుడు నీవు సాధిత ప్రతిజ్ఞుండ వై, సఫల మనోరథుండ వైతివి! ఇఁక స్థిమితపడి శత్రువుల కలవరము విలోకింపుము.

అర్జు—మా చిన్నన్న సంతోషము చూడ వేమి?

గీ. ఛేదితంబైన సైంధవు శిరము చూచి,
పొదలుచు న్వొండియుం దోఁచు పొద్దు చూచి,
యుబ్బి గొబ్బున నొకపెనబొబ్బ వైచి
వచ్చుచున్నాఁడు సంతోషవార్ధి భంగి!

భీము—(సంతోషముతోఁ బ్రవేశించి) తమ్ముఁడా! కృతకృత్యుఁడవై కులమునకు వన్నె తెచ్చిన నిన్నుఁ జూచి గర్వపడుచున్నాఁడను. బావా! యీచలువ యంతయు నీది! నేను ముందు పోయి అన్నగారికి విజయవార్త నివేదించెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

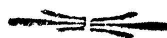
ఈ సైంధవవధకుఁ బ్రథమ ప్రేరకు నాలు మహానుభావులు.
సంతోషకార్యమూనె కెఱిఁగించుటకై ...
యున్నది. ఇఁక నేను జేయవలసిన దేమైన యున్నదో?

యుధి—ఇంకను నాకుఁ జేయవలసిన దేమున్నది! ... నా మాతృభూమియెడ వినియోగింపుము.

కృష్ణ—అట్లయిన, నిదిగో !—

సీ. అన్నదమ్ముల భాగ మహాపరించెడు బుద్ధి
యుర్వి నేరికిఁ బుట్టకుండు గాకఁ !
గాండీవి కెనవచ్చు కార్యశూరులతోడ
నిఖిలమండలములు నిండుఁ గాక !
అధికాయురోపేతు లౌనభిమన్యు లిం
టింట నెల్లప్పు డుదయింత్రు గాక !
కాంత లెల్లరు వృద్ధగతి వీరమాతలై
గౌరవకీర్తులె గాంతురి గాక !
ప్రజలయం దైకమత్యము ప్రబలుఁ గాక
విద్యకే గౌరవంబు లభించుఁ గాక !
కవులవాక్కులకు స్సిద్ధి కలుగుఁ గాక !
భరతమాత సుఖస్థితిఁ బరఁగుఁ గాక !

శ్రీమజ్జగద్గురు శంకరభగవత్పాద ప్రసాదాసాదిత మహాకవిబిరుదాం
భారద్వాజ గోత్రార్ణవ శశాంక, కవిఘంటా కలాప హస్త
కాళ్ళకూర్యన్వయపరిశస్త, బంగారురాజ కవిరాజ
తనూజ, నారాయణరాయామాత్యవిరాజ,
ప్రణీతంబగు పద్మవ్యూహనాటకము
సంపూర్ణము.

For copies Apply to:-

CITY PRESS,

Main Road, COCANADA.

